

Translyčių asmenų reprezentacija Lietuvos žiniasklaidoje

Dvejų metų laikotarpio
tendencijos

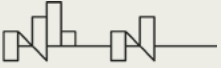
Leidinį parengė Kristina Rūkaitė

Redagavo Sandra Balžekaitė

Maketavo Justina Brukštutė-Šimkė

Parengta įgyvendinant projektą „Centre – translyčių žmonių balsai“. Šis projektas yra dvišalė iniciatyva, kurią įgyvendina Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, bendradarbiaudama su Norvegijos Karalystės lygybės ir nediskriminavimo kontrolieriaus įstaiga.

Projektą finansuoja Europos ekonominės erdvės ir Norvegijos finansinių mechanizmų dvišalio bendradarbiavimo fondas.

Iceland
Liechtenstein **Norway**
Norway grants grants

Turinys

3	SAVOKŲ ŽODYNĖLIS
5	ĮVADAS
7	LITERATŪROS APŽVALGA IR ANALITINIAI DĖMENYS
8	Translyčių asmenų patirčių, teisinės padėties ir visuomenės nuomonės tyrimai
11	Žiniasklaidos vaidmuo ir reikšmė visuomenės grupių reprezentacijai
13	Bendruomenės balso koncepcija
14	„Gender ideologija“
16	Translyčių asmenų (de)patologizavimas
18	METODOLOGIJA
19	Metodologinė prieiga ir analizės metodas
21	Analizės duomenys
22	Duomenų analizė ir naudojamos kategorijos
24	Etiniai aspektai
25	ANALIZĖ
29	Patologizuojančių kontekstų apžvalga
30	Translyčių asmenų ideologizavimas: socialinė lytis ir Stambulo konvencija
39	Translytiškumas kaip grėsmė pasaulio tvarkai, vaikams ir žodžio laisvei
46	Translytiškumas kaip sutrikimas, vaizduotės vaisius ir nenormalumas
57	Translytiškumas kaip ne žmogaus teisių dalis
60	Apibendrinimas
61	Normalizuojančių kontekstų apžvalga
63	Translyčių asmenų balsas žiniasklaidoje
71	Translytiškumas kaip sudėtinga patirtis – artimųjų liudijimai
74	Translytiškumas kaip normali patirtis – ekspertiniai komentarai
78	Translytiškumas kaip žmogaus teisių dalis
85	Apibendrinimas
87	IŠVADOS
91	LITERATŪRA

SAVOKŲ ŽODYNĖLIS

Biologinė lytis – tam tikrų kūno požymių (reprodukcinį ir lytinių organų), dominuojančių lytinių hormonų ir jų lemiamų antrinių lytinių charakteristikų, lytinių chromosomų visuma¹.

Cislytis asmuo – asmuo, kurio ar kurios lytinė tapatybė atitinka lytį, kuri jam ar jai buvo priskirta gimus².

Deadname – taip angliškai vadinamas translyčio žmogaus senasis vardas, priskirtas jam ar jai gimus. Tai nėra „tikrasis“ asmens vardas – tikrasis vardas yra tas, kuriuo asmuo save prisistato³.

„Gender ideologija“ – tai bendrinė sąvoka, kuri aiškinama kaip teorija ar ideologija, esą kelianti grėsmę „tradicinei šeimai“ ir „natūraliam moteriškumui ir vyriškumui“, nes ji, teigiama, siekia kultūrinės revoliucijos, kurioje nėra aiškaus, „natūralaus“ lyčių binariškumo, esą biologija grįstų lyčių vaidmenų ir bet kas yra laisvas pasirinkti savo lytinę tapatybę ar seksualinę orientaciją kelis kartus per dieną⁴. Ši sąvoka yra mobilizavusi pasipriešinimo prieš LGBTIQ+* asmenų ir moterų teises judėjimą, kuris kovoja su šia tariama ideologija. Pasipriešinimo judėjimas tapatina translyčius asmenis ir asmenų teisių siekį su „gender ideologija“.

Lytinė tapatybė (angl. *gender identity*) – tai unikalus kiekvieno asmens lyties pojūtis bei su tuo susijęs savęs priskyrimas (arba nepriskyrimas) tam tikrai lyčiai. Lytinė tapatybė nebūtinai atitinka lytį, kuri žmogui buvo priskirta gimus⁵.

¹ TransAutonomija, „Žodynas“, 2024. Prieiga per internetą <https://transautonomija.lt/zodynas/>

² Ten pat.

³ Ten pat.

⁴ Kuhar, R. ir Zobec, A. (2017). The Anti-Gender Movement in Europe and the Educational Process in Public Schools. *Center for Educational Policy Studies Journal*, 7(2), p. 29–46. Prieiga per internetą <https://doi.org/10.26529/cepsj.168>

⁵ TransAutonomija, „Žodynas“, 2024. Prieiga per internetą <https://transautonomija.lt/zodynas/>

* Analizėje vartojamas LGBTIQ+ akronimas, tačiau cituojant skirtingus šaltinius paliekami juose originaliai vartojami akronimai.

Socialinė lytis (angl. *gender*) – tai skirtingoms lytims priskiriami ir jų dažnai įkūnijami socialiniai vaidmenys ir socialinės, su lytimi susijusios normos, kurios kinta priklausomai nuo istorinių, socialinių, kultūrinių ir kitokių aplinkybių⁶. Socialiniuose moksluose asmens lytis laikoma socialiai konstruojamu procesu, kuris priklauso nuo konkrečių istorinių ir kultūrinių sąlygų, o ne biologinės prigimties veiksmu ar duotybe⁷. Ši sąvoka nėra išskirtinai susijusi su translyčiais asmenimis, nes ji nurodo visų asmenų, nepaisant jų lytinės tapatybės, įkūnijamus ar joms ir jiems priskiriamus socialinius ir kultūrinius lyčių vaidmenis.

Translytis asmuo – asmuo, kurio lytinė tapatybė neatitinka lyties, kuri jam ar jai buvo priskirta gimus. Tai nėra „asmuo, pakeitęs lytį“ – tokia paplitusi prielaida neatitinka daugelio translyčių asmenų patirčių, nes kiekvienas translytis asmuo individualiai nusprendžia, kokius tranzicijos veiksmus nori atlikti. Veiksmai, kuriais siekiama, kad žmogaus kūnas ir (ar) lyties raiška labiau atitiktų jos ar jo lytinę tapatybę, yra vadinami **lytį patvirtinančiomis procedūromis**, o pats procesas – tranzicija⁸. „Lyties keitimo“ terminas yra vengtinas.

„Transseksualas (-ė)“ – tai senas medicininis terminas, kuris istoriškai apibūdino asmenis, kuriems yra atliktos lytį patvirtinančios operacijos. Terminas buvo (ir daugelyje kontekstų vis dar yra) vartojamas translytiškumui kaip psichikos sveikatos sutrikimui klasifikuoti. Tai translyčius asmenis stigmatizuojantis klasifikavimas, kurio yra oficialiai atsisakyta, todėl transseksualumo terminas yra netinkamas translyčiams asmenims apibūdinti⁹.

⁶ Tamulionytė, E. ir Žilvinskas, A. (2018). Translyčių asmenų padėtis Lietuvoje: Nacionalinė apžvalga. *Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba*. Prieiga per internetą <https://lygybe.lt/wp-content/uploads/2023/05/translyciu-asmenu-padetis-lietuvoje-nacionaline-apzvalga.pdf>

⁷ Visuotinė lietuvių enciklopedija, Liutauras Kraniauskas, „Lyčių sociologija“. Prieiga per internetą <https://www.vle.lt/straipsnis/lyciu-sociologija/>

⁸ TransAutonomija, „Žodynas“, 2024. Prieiga per internetą <https://transautonomija.lt/zodynas/>

⁹ World Health Organization, „*Gender incongruence and transgender health in the ICD*“, 2024. Prieiga per internetą <https://www.who.int/standards/classifications/frequently-asked-questions/gender-incongruence-and-transgender-health-in-the-icd>; TransAutonomija, „Žodynas“, 2024. Prieiga per internetą <https://transautonomija.lt/zodynas/>

ĮVADAS

Translyčiai asmenys Lietuvoje išlieka socialiai ir teisiškai pažeidžiama asmenų grupė. „ILGA-Europe“ 2023 m. paskelbto Vaivorykštės žemėlapis ir indekso duomenimis, Lietuvoje egzistuojančios lytinės tapatybės pripažinimo procedūros įvertintos kaip tik 23 proc. atitinkančios žmogaus teisių standartus¹⁰. 2023 m. „Eurobarometro“ atlikta apklausa, matavusi skirtingų asmenų grupių socialinį priėmimą ir diskriminacijos lygmenį skirtingose valstybėse, parodė, kad translyčių asmenų socialinis priėmimas Lietuvoje yra žemesnis negu ES vidurkis. Net 49 proc. respondentų atsakė, kad jaustųsi nepatenkinti, jei aukščiausią politinį postą Lietuvoje užimtų translytis žmogus, ir net 67 proc. respondentų teigė, kad būtų nepatenkinti, jei jų vaikas užmegztų romantinius santykius su translyčiu asmeniu (atitinkamai ES vidurkis yra 22 proc. ir 34 proc.)¹¹.

Žiniasklaidos vaidmuo formuojant viešąjį diskursą ir siekiant translyčių asmenų lygiavertiškumo yra vienas iš esminių. 2024 m. visuomenės nuomonės apklausos duomenimis, net 53 proc. respondentų atsakė, kad apie translyčius asmenis sužino iš informacijos internete ir 47 proc. – iš pranešimų žiniasklaidoje¹². Palyginti su 2018 m. apklausos rezultatais¹³, žinojimas, kas yra translytis asmuo, tarp respondentų išaugo nuo beveik 46 proc. iki 60 proc. Tai reiškia, kad žiniasklaidos turinys prisidėjo prie vienokio ar kitokio visuomenės supratimo apie translyčius asmenis.

¹⁰ Vaivorykštės žemėlapis ir indeksas (2023). „ILGA-Europe“. Prieiga per internetą <https://www.rainbow-europe.org/#8644/0/0>

¹¹ „Eurobarometro“ duomenys (2023). Europos Parlamentas. Prieiga per internetą <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2972>

¹² Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos užsakymu 2024 m. vasario mėn. „Spinter research“ atlikta visuomenės nuomonės apklausa, šios analizės rengimo metu rezultatai nėra vieši.

¹³ Tamulionytė, E. ir Žilvinskas, A. (2018). Translyčių asmenų padėtis Lietuvoje: Nacionalinė apžvalga. *Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba*. Prieiga per internetą https://lygybe.lt/wp-content/uploads/2023/05/translyciu-asmenu-padetis-lietuvoje_nacionaline-apzvalga.pdf

2020–2024 m. Seimo kadencija ir jos politinėje darbotvarkėje dominavę žmogaus teisių klausimai leidžia daryti prielaidą, kad su lytinės tapatybės ir translytiškumo temomis plačioji visuomenė žiniasklaidoje galėjo susidurti gerokai dažniau. 2021 m. taip pat suaktyvėjo politiniai, religiniai ir visuomeniniai judėjimai, besipriešinantys vadinamajai „genderizmo ideologijai“ ir LGBTI+ asmenų teisių ir apsaugos nuo diskriminacijos plėtrai (įskaitant, o dažnai ir išskirtinai, translyčius asmenis)¹⁴. Tai ryškiai atsispindėjo žiniasklaidoje. „Media4change“ duomenimis, 2021 m. vasarį publikacijų, kuriose minima LGBTI+ bendruomenė, neigiamas kontekstas net 18 kartų pranoko teigiamą kontekstą¹⁵.

Turint galvoje visuomenės nuomonės, translyčių asmenų teisių ir jų reprezentacijos žiniasklaidoje santykį, svarbu suprasti, kokius vaizdinius apie translyčius asmenis su žiniasklaidos pagalba galėjo susidaryti visuomenė. Šioje kokybinėje žiniasklaidos analizėje apžvelgiamos dvejų metų tendencijos, identifikuojama, kokiuose kontekstuose ir kaip translyčiai asmenys ar su lytine tapatybe susijusios temos buvo pateikiamos visuomenei, bei kokią reikšmę kuriami vaizdiniai ir asociacijos gali turėti šios asmenų grupės padėčiai plačiąja prasme.

¹⁴ Leonaitė, E. ir Jurgaitis, A. (2022). Teisė į lytinės tapatybės pripažinimą Lietuvoje. Nacionalinė apžvalga. Prieiga per internetą <https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2022/06/THEMATIC-REVIEW-2021-Report-LGR-Lithuania-Lithanian-1.pdf>

¹⁵ „Media4change“, „*Tarptautinę dieną prieš homofobiją pasitinka blogėjantis LGBTI+ vaizdavimas Lietuvos medijose*“, 2021-05-17. Prieiga per internetą <https://www.media4change.co/lt/reactions/tarptautine-diena-pries-homofobija-pasitinka-blogejantis-lgbti-vaizdavimas-lietuvos-medijose/>

**Literatūros apžvalga
ir analitiniai
dėmenys**

Translyčių asmenų patirčių, teisinės padėties ir visuomenės nuomonės tyrimai

Tyrimų, nagrinėjančių translyčių asmenų padėtį ar patirtis Lietuvoje, nėra daug. Esama tyrimų, kurie nagrinėja vienus ar kitus visos LGBTI+ bendruomenės aspektus. Pavyzdžiui, Liutauro Labanausko (2021) atliktas kokybinis tyrimas dėl LGBTQIA+ asmenų poreikių koncentravosi į tos pačios lyties poras Lietuvoje ir jų patirtis, gyvenant be teisinės apsaugos¹⁶. 2023 m. atlikta LGBT moksleivių apklausa ir padėties vertinimas, kurios duomenys rodo paplitusias homofobijos ir kitokių formų patyčių patirtis Lietuvos mokyklose tarp LGBT jaunuolių¹⁷.

L. Labanausko (2019) atliktas tyrimas dėl skirtingų pažeidžiamų asmenų grupių Lietuvoje neapykantos kalbos patirčių apėmė ir LGBTI+ asmenų grupę, tarp kurių tyrime dalyvavo 4 translyčiai asmenys¹⁸. Tyrime pabrėžiama, kad patiriamas LGBTI+ pažeidžiamumas Lietuvoje dažnai virsta į polinkį slėpti šiuos savo tapatumo bruožus, o translyčiai asmenys šiuo požiūriu yra pažeidžiamesni, nes slėpti savo identitetą gali būti sunkiau. Informantai liudijo apie nepatogumus turėdami atsakyti į klausimus apie savo lytį stebint pašaliniams žmonėms, įvairių viešųjų paslaugų gavimo kontekstuose. Viena iš tyrimo išvadų teigia, kad translyčiai asmenys patiria stipriausius emocinius išgyvenimus ir dažnai jaučiasi nelaimingi, nes juos mažiausiai palaiko visuomenė ir aplinkiniai¹⁹.

¹⁶ Labanauskas, L. (2021). Lyčiai neutralios partnerystės įteisinimo galimybių analizė ir kokybinis tyrimas apie LGBTQIA+ asmenų poreikius. Vilnius, p. 1–56. Prieiga per internetą <https://ztcentras.lt/wp-content/uploads/2021/10/Lyciai-neutralios-partnerystes-iteisinimo-galimybiu-analize-ir-kokybinis-tyrimas-apie-LGBTQIA-asmenu-poreikius-1.pdf>

¹⁷ Platūkytė, E. (2023). LGBT moksleivių apklausa ir padėties vertinimas. *Nacionalinė LGBT teisių organizacija LGL*. Prieiga per internetą <https://www.lgl.lt/assets/LGBT-moksleivi%C5%B3-apklausa-ir-pad%C4%97ties-vertinimas.pdf>

¹⁸ Labanauskas, L. (2019). Neapykantos nusikaltimų pažeidžiamų bendruomenių kokybinio tyrimo ataskaita. *Vilnius: Vidaus Reikalų Ministerija*. Prieiga per internetą <https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/Pa%C5%BEeid%C5%BEiam%C5%B3%20bendruomeni%C5%B3%20kokybinio%20tyrimo%20ataskaita.pdf>

¹⁹ Ten pat.

2018 m. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos užsakymu „Vilmorus“ atlikto tyrimo duomenimis, translyčių asmenų grupei Lietuvoje būdingas aukštas socialinės atskirties rizikos lygis ir ypač mažas registruotų neapykanta motyvuotų incidentų skaičius²⁰. Tai gali sudaryti klaidingą įspūdį apie labai mažą ir nereikšmingą prieš translyčius asmenis nukreiptų neapykantos nusikaltimų mastą, tačiau apie susidūrimus su neigiamomis nuostatomis visuomenėje ir iš artimųjų nuolat liudija patys asmenys. Nors ir nuo 2022 m. vasario teisingumo ministrės Ewelinos Dobrowolskos įsakymu yra sudaryta galimybė pasikeisti asmens tapatybės dokumentus prieinamesniu negu teismo keliu, nėra prieinamos galimybės pasikeisti lyties žymens, tad pradėję tranziciją translyčiai asmenys vis tiek turi gyventi su faktinės išvaizdos visiškai neatitinkančiais asmens tapatybės dokumentais. Tai palankios sąlygos diskriminacijai.

Ajaus Jurgaičio ir Erikos Leonaitės (2022) atliktoje teisės į lytinės tapatybės pripažinimą Lietuvoje nacionalinėje apžvalgoje daroma išvada, kad galiojantis teisinis reguliavimas translyčiams asmenims nesuteikia pakankamos teisinės apsaugos nuo diskriminacijos²¹. Įstatyminėje bazėje lytinė tapatybė nėra pripažįstama kaip draudžiamos diskriminacijos pagrindas, todėl translyčių asmenų diskriminacijos atvejai išlieka teisiškai neatpažįstami ir nematomi. Pagrindinis rūpestis, kurį aptarė patys translyčių asmenų bendruomenės nariai apskritojo stalo diskusijos metu, buvo esantis psichiatrinės diagnozės reikalavimas norint gauti teisinį lyties pripažinimą ir jo poveikį. Aiškiai įvardytas lūkestis buvo tas, kad teisinio lytinės tapatybės pripažinimo reglamentavimas būtų grįstas asmens apsisprendimo principu²².

²⁰ Tamulionytė, E. ir Žilvinskas, A. (2018). Translyčių asmenų padėtis Lietuvoje: Nacionalinė apžvalga. *Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba*. Prieiga per internetą https://lygybe.lt/wp-content/uploads/2023/05/translyciu-asmenu-padetis-lietuvoje_nacionaline-apzvalga.pdf

²¹ Leonaitė, E. ir Jurgaitis, A. (2022). Teisė į lytinės tapatybės pripažinimą Lietuvoje. Nacionalinė apžvalga. Prieiga per internetą <https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2022/06/THEMATIC-REVIEW-2021-Report-LGR-Lithuania-Lithanian-1.pdf>

²² Ten pat.

Tai, kad perteklinės diagnozės gali prisidėti prie stigmos ir diskriminacijos prieš translyčius asmenis, liudija ir tarptautiniai tyrimai²³.

„Eurobarometro“ apklausų duomenimis, visuomenės nuostatos translyčių asmenų atžvilgiu nuo 2019 iki 2023 m. gerėjo neženkiai. 2019 m. duomenimis, 59 proc. respondentų atsakė, kad jaustųsi nepatenkinti, jei aukščiausią politinį postą Lietuvoje užimtų translytis žmogus, 71 proc. būtų nepatenkinti, jei jų vaikas užmegztų romantinius santykius su translyčiu asmeniu, o 2023 m. šie skaičiai atitinkamai siekė 49 ir 67 proc.²⁴ Tad neigiamos nuostatos išlieka stipriai paplitusios ir bendras visuomenės translyčių asmenų priėmimas išlieka reikšmingai žemesnis negu ES vidurkis. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos užsakymu 2024 m. vasario mėn. „Spinter research“ atliktos visuomenės nuomonės apklausos duomenimis, 35 proc. respondentų atsakė, kad jaustųsi nepatogiai, jei vadovaujantį postą užimtų translytis žmogus, 36 proc. jaustųsi nepatogiai, jeigu mokykloje, kurioje mokosi jų vaikai, dirbtų translytis žmogus²⁵.

²³ Ashley, F. (2021). The Misuse of Gender Dysphoria: Toward Greater Conceptual Clarity in Transgender Health. *Perspectives on Psychological Science*, 16 (6), p. 1159–1164. Prieiga per internetą <https://doi.org/10.1177/1745691619872987>

²⁴ „Eurobarometro“ duomenys (2019). Europos Parlamentas. Prieiga per internetą <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2251>; „Eurobarometro“ duomenys (2023). Europos Parlamentas. Prieiga prie interneto <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2972>

²⁵ Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos užsakymu 2024 m. vasario mėn. „Spinter research“ atlikta visuomenės nuomonės apklausa, šios analizės rengimo metu rezultatai nėra vieši.

Žiniasklaidos vaidmuo ir reikšmė visuomenės grupių reprezentacijai

Dauguma šiuolaikinių socialinių mokslininkų (-ių), tyrinėjančių masinę komunikaciją, priskiria medijoms (televizijai, spaudai, internetinei žiniasklaidai, socialinėms medijoms) pagrindinį ar bent reikšmingą vaidmenį šiuolaikinėje visuomenėje formuojant, apibrėžiant ar net kuriant visuomeninius reiškinius bei visuomeninės reikšmės problemas²⁶.

Medijos ne tik veikia kaip prožektoriaus šviesa ant tam tikrų visuomenės reiškinių, tačiau taip pat apibrėžia (ir kartu apriboja) argumentus ir perspektyvas, kurios formuoja viešąją diskusiją²⁷. Kitaip sakant, žiniasklaida ir medijos turi galią formuoti viešąjį diskursą, apibrėžti, kas yra normalu ar marginalu plačiąja prasme, pavyzdžiui, socialinių reiškinių ar net tapatybės bruožų atžvilgiu.

Marginalizuotų bendruomenių reprezentacijos tyrimai pabrėžia, kad tokios bendruomenės dažnai neturi lygiavertės prieigos prie dalyvavimo įvairiose medijose, kokią turi visuomenės daugumos grupės reprezentuojantys asmenys²⁸. Dažnai mažumų grupėms atstovaujantys visuomenės nariai yra pateikiami iš neigiamos perspektyvos, o pati mažuma kaip homogeniška grupė, kuriai nebūdingos individualios patirtys. Kaip viena iš to priežasčių įvardijamos pačių žurnalistų (-čių) ir žiniasklaidos profesionalių (-ų) nuostatos, kurios atkartoja visuomenėje paplitusius marginalizuojančius naratyvus²⁹.

²⁶ Bow, J.D. ir Wood, J.T. (2013). The SAGE Handbook of Gender and Communication, Sage Publications, Inc. Prieiga per internetą https://sk.sagepub.com/reference/hdbk_gendercomm; Fursich, E. (2010). Media and the representation of Others. *International Social Science Journal*, 61 (199), p.113–130. Prieiga per internetą <https://doi.org/10.1111/j.1468-2451.2010.01751.x>; Brooks, D. ir Hebert, L. (2006). Gender, Race and Media Representation. The SAGE Handbook of Gender and Communication, Sage Publications, Inc. p. 297–318. Prieiga per internetą <https://focusintl.com/GD142-%20Gender,%20Race%20and%20Media%20Representation.pdf>

²⁷ Happer, Ch. ir Philo, G. (2013), The Role of the Media in the Construction of Public Belief and Social Change. *Journal of Social and Political Psychology*, 1(1), p. 321–336. Prieiga per internetą <https://doi.org/10.5964/jsp.p.v1i1.96>

²⁸ Jamil, S. ir Retis, J. (2023). Media Discourses and Representation of Marginalized Communities in Multicultural Societies. *Journalism Practice*, 17 (1), p. 1–4. Prieiga per internetą <https://doi.org/10.1080/17512786.2022.2142839>

²⁹ Ten pat.

Autorės žiniomis, ankstesnių išskirtinai translyčių asmenų reprezentacijos žiniasklaidoje tyrimų Lietuvoje nėra. Translyčių asmenų, kaip LGBTQ+ asmenų grupės, reprezentacija Lietuvos žiniasklaidoje yra iš dalies tirta organizacijos „Media4change“³⁰, tačiau pastarųjų tyrimai nesegmentuoja atskirų šios bendruomenės narių grupių ir duomenys daugiausia yra kiekybiniai (taip pat stebimi trys raktažodžiai – *lyties keitimas, translyčiai, transseksualai*, neapimant kitų, iš kurių ypač reikšmingas yra *lytinė tapatybė*).

Tarptautiniuose tyrimuose atkreipiamas dėmesys, kad jau daugiau nei 10-metį stebimi teigiami translyčių ir kitų lytinių tapatybių asmenų pokyčiai kalbant apie matomumą ir reprezentaciją³¹. Galima liudyti skaičiumi išaugusią reprezentaciją naujienų portaluose, translyčius asmenis matyti tarp politikų ir politinių lyderių, taip pat serialuose, filmuose ir televizijoje bei kitose gyvenimo sferose. Tačiau kartu pabrėžiama, kad šie pokyčiai pagarbios ir saugios visuomenės link translyčių asmenų atžvilgiu sulaukia didžiulio neigiamo atsako³². Kitaip sakant, kiekybinis matomumas automatiškai nesitransformuoja į didesnę visuomenės priėmimą.

Autorių Michaelos Fikejzovos ir Martino Charváto (2022) tyrimų duomenimis, „translyčiai asmenys“ kaip diskurso subjektas yra paradoksaliaje situacijoje – asmenys yra konstruojami kaip esantys kalti, nors patys yra nuolat atakuojami, kitaip sakant, yra marginalizuotoje ir pažeidžiamoje pozicijoje, tačiau yra priversti įrodyti savo nekaltumą ir tai daryti tokioje diskursyvioje erdvėje, kur jų balsas nėra girdimas³³. Tuo pabrėžiama lygiavertiško translyčių asmenų „dalyvavimo“ viešajame diskurse būtinybė, prie kurio formavimo prisideda žiniasklaida.

³⁰ „Media4change“, „Žiniasklaidos monitoringas: vasaris 2024“, 2024-02-29. Prieiga per internetą <https://www.media4change.co/lt/reports/ziniasklaidos-monitoringas-vasaris-2024/>

³¹ Jamil, S. ir Retis, J. (2023). Media Discourses and Representation of Marginalized Communities in Multicultural Societies. *Journalism Practice*, 17 (1), p. 1–4. Prieiga per internetą <https://doi.org/10.1080/17512786.2022.2142839>

³² Ten pat.

³³ Fikejzova, M. ir Charvat, M. (2022). Who's the 'real' transgender? The representation and stereotyping of the transgender community on YouTube. *Res Rhetorica*, 9(2). Prieiga per internetą <https://doi.org/10.29107/rr2022.2.1>

Bendruomenės balso koncepcija

Kalbant apie pažeidžiamų asmenų grupių reprezentaciją žiniasklaidoje, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kiek publikacijose ar kituose turinio vienetuose kalba ar poziciją išreiškia patys reprezentuojami žmonės. Viena vertus, tai galime matuoti paprasta skaitine išraiška – kiek kartų analizuojamų asmenų grupė yra cituojama publikacijose, kurios yra apie šią asmenų grupę ar yra susijusios su jai aktualiais klausimais. Pažeidžiamoms bendruomenėms balso suteikimo mastą fiksuoja „Media4change“ atliekamas žiniasklaidos monitoringas – pavyzdžiui, LGBTI+ bendruomenės balso suteikimo analizė rodo, kad 2023 m. rugsėjo mėnesį pačios LGBTI+ bendruomenės asmenų citatos stebėtos tik 7,8 proc. visų analizuotų darbų³⁴ ir paprastai iki šiol nesiekia nė dešimtadalio³⁵.

Kita vertus, balsas analizuojamame kontekste praktiškai neišvengiamai turi politinę reikšmę – kalbame apie „balsą“, kaip apie galimybę išreikšti nuomonę ar savitą savo perspektyvą apie reiškinius ir situacijas, kuri būtų laikoma *legitima* ir *lygiavertiška viešajame diskurse* ir *politinėje sistemoje*. Nors pastaruoju metu balso reprezentacija ir balso įgarsinimas rizikuoja tapti gana banaliu teiginiu (mes visi turime „balsą“, mes visi švenčiame savo „balsą“), šioje analizėje balsas suprantamas kaip procesas ir kaip vertė, kuri yra reikalinga norint lygiavertiškai dalyvauti šiandiniame visuomeniniame gyvenime. Vertės prasmė ypač svarbi tuo, kad daugiausia šie balsai nuvertinami ir nelaikomi legitimiais. Tad nors pažeidžiamų asmenų citavimas žiniasklaidoje yra didelė sudedamoji balso suteikimo dalis, balso samprata yra gilesnė, apimanti pripažinimą, lygiavertiškumą, legitimumo suteikimą³⁶. Tai svarbi koncepcija ir šioje analizėje – vertinamas ne tiek bendruomenės citavimo dažnis, kiek jų pobūdis ir reikšmė.

³⁴ „Media4change“, „Žiniasklaidos monitoringas rugsėjis 2023“, 2023-09-30. Prieiga per internetą <https://www.media4change.co/lt/reports/ziniasklaidos-monitoringas-rugsejis-2023/>

³⁵ „Media4change“, „Žiniasklaidos monitoringas: vasaris 2024“, 2023-02-29. Prieiga per internetą <https://www.media4change.co/lt/reports/ziniasklaidos-monitoringas-vasaris-2024/>

³⁶ Atton, Ch. (2018). *The Routledge Companion to Alternative and Community Media*. Routledge, Taylor and Francis Group: London and New York.

„Gender ideologija“

Translyčių asmenų reprezentacijos žiniasklaidoje praktiškai neįmanoma analizuoti pirmiau neapžvelgiant vadinamojo „anti-gender“ judėjimo (arba pasipriešinimo „genderizmui“, „gender ideologijai“ judėjimo) ir jo kuriamos galios dinamikos. Kadangi judėjimo kontekstas paaikškina tam tikrus procesus, susijusius su translyčių asmenų žiniasklaidoje formuojama pozicija, šioje analizėje tam iš dalies priskiriama analitinė funkcija.

Pasak autorių Romano Kuharo ir Alešo Zobeco (2017), jau daugiau nei dešimtmetį³⁷ įvairūs protestai įvairiose Europos šalyse prieš santuokos lygybę, reprodukcinės teisės, lyčių lygybę ir lytiškumo ugdymą vienu ar kitu formatu susivienijo prieš vadinamąją „lyčių teoriją“³⁸, Lietuvos viešajame diskurse geriau žinomą kaip „gender ideologija“ arba „genderizmą“. Ši teorija ar ideologija yra aiškinama kaip nauja grėsmė „tradicinei šeimai“ ir „natūraliam moteriškumui ir vyriškumui“, nes ji, teigiama, siekia kultūrinės revoliucijos, t. y. iš principo nebinarinio lyčių pasaulio. Autorių teigimu, translyčiai asmenys yra šios „revoliucijos“ epitome būtent dėl to, kad savo buvimu judina nepajudinamus lyčių vaidmenis ir jų binariškumą³⁹.

Pati sąvoka yra kildinama iš Romos katalikų bažnyčios dar XX a. pabaigoje, kaip opozicija progresyviems pokyčiams visuomenėje⁴⁰. Tai tapo sinonimu tam tikrai konspiracijos teorijai, kuri teigia, kad „gender ideologija“ yra tarsi socialinės inžinerijos projektas, kuriame vyrai nebėra vyriški, moterys nebėra

³⁷ Maždaug nuo 2013 metų *Manif pour tour* protestų Prancūzijoje prieš santuokos lygybę.

³⁸ Kuhar, R. ir Zobec, A. (2017). The Anti-Gender Movement in Europe and the Educational Process in Public Schools. *Center for Educational Policy Studies Journal*, 7(2), p. 29–46. Prieiga per internetą <https://doi.org/10.26529/cepsj.168>

³⁹ Ten pat.

⁴⁰ GATE, ILGA-Europe ir TGEU (2021). Trans Rights are Human Rights: Dismantling misconceptions about gender, gender identity, and the human rights of trans people. Prieiga per internetą https://gate.ngo/wp-content/uploads/2024/02/GATE-ILGA-Europe-TGEU-Trans-Rights-are-Human-Rights-Dismantling-misconceptions_2021_EN.pdf; Kuhar, R. ir Zobec, A. (2017). The Anti-Gender Movement in Europe and the Educational Process in Public Schools. *Center for Educational Policy Studies Journal*, 7(2), p. 29–46. Prieiga per internetą <https://doi.org/10.26529/cepsj.168>

moteriškos ir bet kas yra laisvas pasirinkti savo lytinę tapatybę ar seksualinę orientaciją kelis kartus per dieną. Kadangi tai supaprastintai aiškinama kaip teorija, kuri priešinasi esą sveiko proto suvokimui apie lytį kaip biologinę kategoriją, ji atliepia giliai įsišaknijusį žmonių nerimą dėl (homo)seksualumo ir lyčių vaidmens ir taip sukuria populistinį efektą: pasibjaurėjimą, bet taip pat pyktį ir moralinę paniką⁴¹. Tapusi moralinės krizės simboliu, pasipriešinimo „gender ideologijai“ banga, autorių teigimu, nėra tiesiog konservatyvios opozicijos tąsa – tai yra nauja pasipriešinimo raiška, kurią apibrėžia ir formuoja kitokio pobūdžio, nauji mobilizavimo ir mobilizavimosi būdai ir nauji diskursai, siekiantys adresuoti platesnes auditorijas, neapsiribojančias tradiciniais konservatyvių grupių ratais⁴². Pavyzdžiui, Lietuvoje priešinant šiai menamai ideologijai netgi buvo naudotas Europos Sąjungos pagrindinių vertybių – šeimos ir vaiko teisių – išsaugojimo naratyvas⁴³.

Vienas esminių ir analitiškai reikšmingų šio judėjimo aspektų yra tas, kad kuriamuose naratyvuose yra aktyviai apverčiamas galios santykis, iš tiesų egzistuojantis visuomenėje. Viena pažeidžiamiausių asmenų grupių yra konstruojama kaip grėsmė tariamai tradicinei pasaulio tvarkai ir netgi kaip tam tikras šio esą įprasto pasaulio „paprastų žmonių“ opresorius⁴⁴. Kaip minėta aukščiau, translyčiai asmenys, kaip diskurso subjektas, yra konstruojami kaip kalti ir kartu nuolat atakuojami, t. y. nukentėjusioji pusė, kuri yra priversta įrodyti savo nekaltumą viešajame diskurse, kuriame balsas jiems ir joms nėra suteikiamas⁴⁵. Tai reikšmingas dėmuo kalbant apie reprezentaciją Lietuvos žiniasklaidoje – ar translyčiai asmenys dalyvauja kaip legitimūs viešojo gyvenimo dalyviai, ir kiek žiniasklaida (ne)prisideda prie translyčių asmenų (de)legitimizavimo?

⁴¹ Ten pat.

⁴² Ten pat.

⁴³ Čia kalbama konkrečiai apie TS-LKD inicijuotą Nepilnamečių apsaugos nuo žalingos informacijos įstatymo pakeitimą, kuris buvo grindžiamas vaiko teisių, kaip vienos iš centrinių Europos Sąjungos vertybių, apsauga. Šaltinis – Mos, M. (2022) Routing or Rerouting Europe? The Civilizational Mission of Anti-Gender Politics in Eastern Europe. *Problems of Post-Communism*, 70 (2), p. 143–152. Prieiga per internetą <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10758216.2022.2050927>

⁴⁴ Gagovska, E. „There is no such thing as transgender ideology“, 2021-12-28. Prieiga per internetą <https://www.reportingdiversity.org/there-is-no-such-thing-as-transgender-ideology/>

⁴⁵ Fikejzova, M. ir Charvat, M. (2022). Who's the 'real' transgender? The representation and stereotyping of the transgender community on YouTube. *Res Rhetorica*, 9(2). Prieiga per internetą <https://doi.org/10.29107/rr2022.2.1>

Translyčių asmenų (de)patologizavimas

Medicininis asmenų, istoriškai įvardijamų kaip gyvenančių ar norinčių gyventi kaip „kitos lyties“, patologizavimas Vakarų visuomenėse turi galias šaknis – jau nuo XIX a. pabaigos translytiškumas paprastai buvo klasifikuojamas kaip psichopatologija⁴⁶. 2019 m. Pasaulio sveikatos organizacija atnaujino ligų klasifikatorių, kuriame atspindėtas šiuolaikinis seksualinės sveikatos ir lytinės tapatybės suvokimas, atsisakantis „transeksualumo“ kaip psichikos sveikatos sutrikimo kategorijos⁴⁷. Atnaujintame TLK-11 ligų klasifikatoriuje pripažįstama, kad skirtingos lytinės tapatybės nėra lemtos psichikos (ne)sveikatos ir kad ankstesnis klasifikavimas prisidėjo prie didžiulės asmenų stigmos.

Tai labai reikšmingas institucinis žingsnis siekiant kovoti su translyčių asmenų patologizavimu. Tačiau patologizavimas šių dienų kontekste yra įgavęs gero- kai platesnę formą – ne tik translytiškumo kaip sutrikimo ar ligos, bet ir kaip „nenormalumo“ apskritai kategorijos dažnai naudojamos kaip įrankis deligitimuoti šią visuomenės grupę. Kartu tai reiškia, kad depatologizacija tampa platesniu siekiu ir reikalavimu translyčių asmenų socialinio priėmimo ir teisių užtikrinimo sferose. Tad šalia medicininio⁴⁸ ir teisinio depatologizavimo⁴⁹ bū-

⁴⁶ Drescher, J., Cohen-Kettenis, P. T. ir Winter S. (2012). Minding the body: Situating gender identity diagnoses in the ICD-11. *International Review of Psychiatry*, 24 (6), p. 568–77. Prieiga per internetą https://www.researchgate.net/publication/233938371_Minding_the_body_Situating_gender_identity_diagnoses_in_the_ICD-11

⁴⁷ World Health Organization, „Gender incongruence and transgender health in the ICD“, 2024. Prieiga per internetą <https://www.who.int/standards/classifications/frequently-asked-questions/gender-incongruence-and-transgender-health-in-the-icd>

⁴⁸ Sues Schwend, A. (2020). Trans health care from a depathologization and human rights perspective. *Public Health Reviews*, 41 (3), p. 1–17. Prieiga per internetą <https://doi.org/10.1186/s40985-020-0118-y>

⁴⁹ S Kara (2020). Depathologizing Gender Identity Through Law. GATE. Prieiga per internetą https://gate.ngo/wp-content/uploads/2024/02/GATE_Depathologizing-Gender-Identity-Through-Law_2021.pdf

tinybės svarbu kalbėti apie plačiąją prasme nepatologizuojantį požiūrį ir reprezentaciją, kuriuose atsisakoma požiūrio į translytiškumą kaip į (psichikos) sutrikimą⁵⁰ ir „nenormalumą“ apskritai. Tad patologizavimas šioje analizėje suprantamas plačiau, kaip tam tikro „nenormalumo“ steigimas, ir pozicionuojamas kaip viena esminių kliūčių tinkamai translyčių asmenų reprezentacijai ir teisių užtikrinimui Lietuvoje.

⁵⁰ Tamulionytė, E. ir Žilvinskas, A. (2018). Translyčių asmenų padėtis Lietuvoje: Nacionalinė apžvalga. *Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba*. Prieiga per internetą https://lygybe.lt/wp-content/uploads/2023/05/translyciu-asmenu-padetis-lietuvoje_nacionaline-apzvalga.pdf

Metodologija

Metodologinė prieiga ir analizės metodas

Žiniasklaidos analizės tyrimuose atskaitos tašku dažnai naudojama darbotvarkės sudarymo (angl. *agenda-setting*) prieiga, aiškinanti visuomenės informavimo priemonių vaidmenį kaip iš dalies struktūruojantį visuomenėje aktualiomis laikomas problemas⁵¹. Remiantis šia teorine prielaida teigiama, kad tam tikros problemos visuomenėje ir politinėje arenoje aktualumas priklauso nuo to, kaip dažnai apie ją pranešama įvairiais žiniasklaidos kanalais. Kitaip sakant, pabrėžiamas priežastinis ryšys tarp žiniasklaidos turinio, visuomenės nuomonės ir politinės valdžios priimamų sprendimų.

Šioje analizėje taip pat atsispindi tai, kad analizuoti priežastinius ryšius tarp informavimo priemonių, visuomenės nuomonės ir valdžios priimamų sprendimų yra be galo svarbu siekiant suprasti įvairius socialinius procesus. Kartu žiniasklaidos vaidmuo analizėje suprantamas kiek plačiau ir politiškiau – kaip vienos iš socialinės realybės steigimo aktorių, apibrėžiančių galios laukus, galinčių vienas socialines grupes legitimizuoti kaip savo balsą turinčias visuomenės lauko veikėjas, arba, atvirkščiai – prisidėti prie tam tikrų grupių eliminavimo iš viešojo gyvenimo⁵².

Gilinantį į translyčių asmenų reprezentaciją Lietuvos žiniasklaidoje atlikta **kokybinė turinio analizė**. Tai yra viena populiariausių socialinių mokslų tyrimo technikų, kurios atspirties taškas yra tai, kad kalba, tekstai ir kitos

⁵¹ Jūraitė, K. ir Telešienė, A. (2009). Ekologinės rizikos diskursas žiniasklaidoje: tyrimo teorinės bei metodologinės prielaidos. *Filosofija. Sociologija*. 20 (4), p. 227–236. Prieiga per internetą https://www.researchgate.net/profile/Audrone-Telesiene-2/publication/283533253_Environmental_risk_in_media_discourses_Theoretical_and_methodological_approaches/links/57dfc29708ae0c5b6563d9ac/Environmental-risk-in-media-discourses-Theoretical-and-methodological-approaches.pdf

⁵² Happer, Ch. ir Philo, G. (2013), The Role of the Media in the Construction of Public Belief and Social Change. *Journal of Social and Political Psychology*, 1(1), p. 321–336. Prieiga per internetą <https://doi.org/10.5964/jspp.v1i1.96>

komunikacijos formos yra visuomenės sandaros ašis – per jas visuomenė veikia ir yra veikiamą, kuriamos prasmės, reikšmės, steigiami galios laukai. Laikomasi pozicijos, kad norint suprasti socialinius reiškinius svarbu gilintis būtent į tai, kaip kalba ir įvairios jos raiškos formos operuoja socialiniame pasaulyje⁵³.

Turinio analizės metodu paprastai analizuojami ne tik turinio vienetai, bet taip pat įvairių komunikacijos formų reikšmės ir intencijos, gilinamasi į tai, ką šie turinio vienetai *dar*, t. y. kaip veikia socialinį pasaulį. Tai metodas, kuris nepaveikia analizuojamų duomenų šaltinio ir to, kaip gavėjai supranta siunčiamą žinutę⁵⁴.

Būtent todėl šis metodas svarbus analizuojant pažeidžiamų asmenų grupės reprezentaciją žiniasklaidoje – laikomasi prielaidos, kad informacinė erdvė konstruoja socialinį pasaulį, suteikdama įvairiems reiškiniams *tam tikras* reikšmes. Nuo to, kokios reikšmės kam yra suteikiamos, priklauso ir tai, kaip suprantame įvairius reiškinius ir tai, kaip jie materializuojasi, reiškiasi realybėje. Kitaip sakant, nuo to, kaip viešojoje informacinėje erdvėje pateikiami ir vaizduojami translyčiai asmenys, priklauso ir šios asmenų grupės materialinis būvis – kokie politiniai sprendimai bus priimami, kaip asmenų grupė jausis emociškai visuomenėje. Šie procesai, be abejo, nėra vienkrypčiai – translyčiai asmenys aktyviai veikia socialinę realybę, tačiau konkrečiai šioje analizėje dėmesys kreipiamas į žiniasklaidos vaidmenį (de)legitimizuojant asmenų grupes.

Kokybinė analizės prieiga taip pat suteikia laisvės įvertinti kontekstų svorį – vertinama ne tik tai, kaip dažnai pasikartojo vienas ar kitas aspektas, tačiau ir kokia to reikšmė bendrame kontekste. Pavyzdžiui, nors analizuojamu laikotarpiu translyčiai asmenys nebuvo aktyviai siejami su kriminaliniu kontekstu ir tai nėra išskiriama kaip tendencija, tai yra be galo stipri stigmos kūrimo ir palaikymo forma, todėl atkreipiamas dėmesys tokiam atvejui pasikartojus vos kelis kartus.

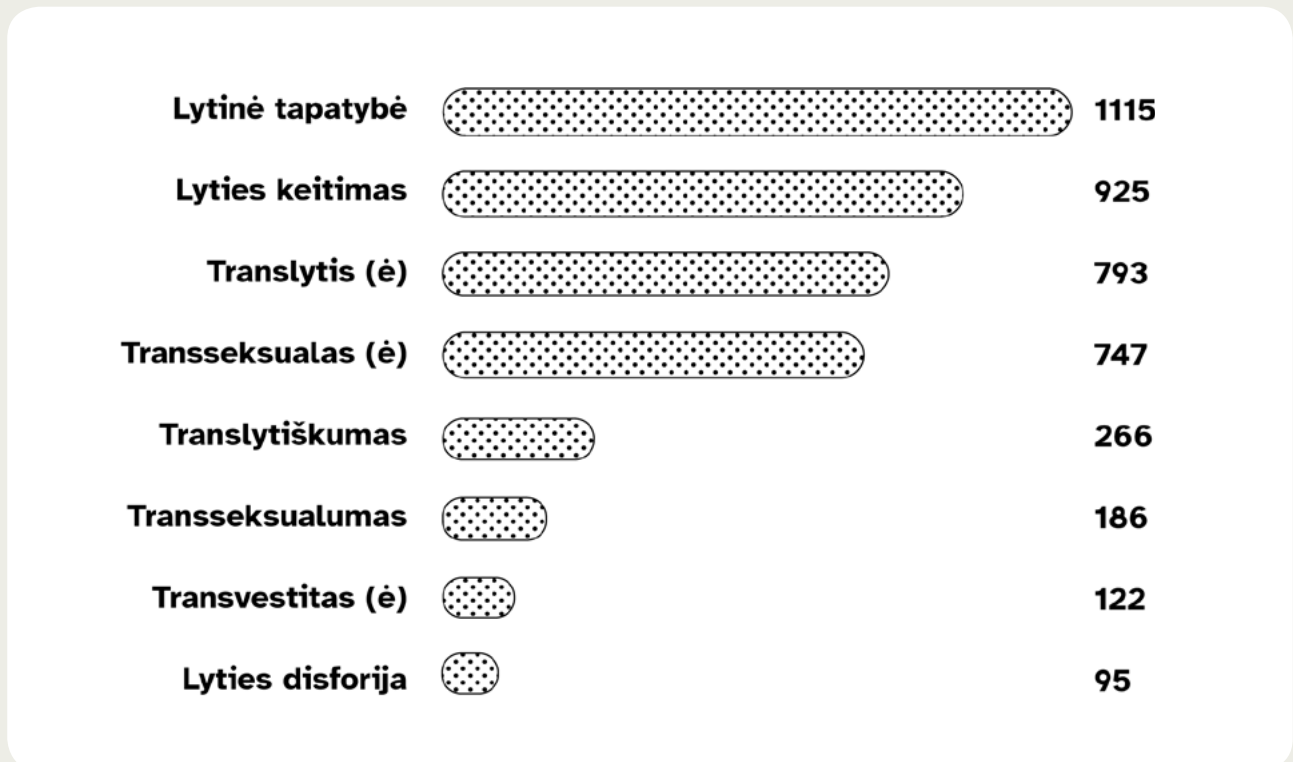
⁵³ Krippendorff, K. (2019). Content Analysis – An Introduction to Its Methodology. SAGE Publications, Inc. Fourth Edition. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.4135/9781071878781>; Stemler, S. E. (2015). Content Analysis. Emerging Trends in the Social and Behavioral Sciences. Red. Scott R. ir Kosslyn S. John Wiley & Sons, Inc. Prieiga per internetą https://www.researchgate.net/profile/Steven-Stemler/publication/279917349_Emerging_Trends_in_Content_Analysis/links/5b38b9a64585150d23ea2d4f/Emerging-Trends-in-Content-Analysis.pdf

⁵⁴ Ten pat.

Analizės duomenys

Žiniasklaidos turinio vienetų atranką šiai analizei atliko įmonė „Kantar“. Analizuojamas laikotarpis yra nuo 2021 m. liepos mėnesio iki 2023 m. liepos mėnesio (imtinai).

Raktažodžiai, pagal kuriuos buvo atrinkti duomenys: *lytinė tapatybė, lyties keitimas, translytis (-ė), transseksualas (-ė), translytiškumas, transseksualumas, transvestitas (-ė) ir lyties disforija*. Iš viso raktažodžiai analizuojamu laikotarpiu buvo paminėti 4 249 kartus. Iš viso fiksuojami 2 728 turinio vienetai, rezultatų skaičius skirtingais metais pasiskirsto tolygiai⁵⁵.

Lentelė nr. 1

Paminėjimų kiekis, komunikacijos analizė 2021 m. liepa – 2023 m. liepa, Kantar

⁵⁵ Turinio vienetų skaičius nėra visiškai tikslus, nes programa fiksuoja ir tuos straipsnius, kurių pavadinimas buvo pakeistas, t. y. fiksuoja kaip 2 atskirus straipsnius.

Duomenų analizė ir naudojamos kategorijos

Remiantis aukščiau išdėstytomis analitinėmis ir metodologinėmis gairėmis buvo atsisakyta žiniasklaidos analizei būdingos klasifikacijos, vertinant, ar žiniasklaidos turinio vieneto analizuojamas kontekstas, kuriame minimas vienas ar keli raktažodžiai, yra teigiamas, neutralus ar neigiamas. Analizuojant konkrečiai translyčių asmenų grupę ir su lytine tapatybe susijusius klausimus, analizėje pasirinkta naudoti dvi esmines kategorijas, keliant klausimą, ar žiniasklaidos turinio vienetas labiau **patologizuoja** (stigmatizuoja), ar labiau **normalizuoja** nagrinėjamą asmenų grupę (ir **ar siekia** patologizuoti, ar normalizuoti). Šios kategorijos geriau atskleidžia, *kaip* translytiškumas yra vaizduojamas, kokiomis priemonėmis (de)legitimizuojamas ir atsižvelgia į ilgą ir besitęsiančią translyčių asmenų patologizavimo ir rezistencijos tam istoriją. Reprerentacijai reikšmingi, tačiau į nė vieną iš šių rėmų tiesiogiai netelpantys kontekstai aptariami analizėje žemiau.

Patologizavimas šioje analizėje yra suprantamas gana plačiai, kaip asmens tapatybės bruožo ar su šiais bruožais susijusių dėmenų suvokimas ir pateikimas kaip kažko liguisto ir *nenormalaus*. Patologizavimo sąvoka tekste vartojama kaip antonimas normalizavimui. **Normalizuojanti** perspektyva – tai žmogaus teisėmis grįstas požiūris į translyčius asmenis, pasisakantis už šių asmenų teisių įgyvendinimą ir apsaugą, laikantis translyčius asmenis lygiaverčiais asmenimis su kitomis visuomenės grupėmis. Normalizavimas šioje analizėje, be abejo, neturi nieko bendra su paplitusiu įsitikinimu, kad kalbant apie translytiškumą iš elementarios žmogaus teisių perspektyvos jis yra skatinamas.

Formuluojant tendencijas buvo analizuojama, kokie naratyvai yra pasitelkiami aptariant translytiškumą, translyčius asmenis ar lytinės tapatybės klausimus. Priskirti kodai (pavyzdžiui, lytinė tapatybė kaip sutrikimas, lytinė tapatybė kaip pasirinkimas) buvo grupuojami į platesnes (pavyzdžiui, socialinė lytis) ir dar platesnes temas (pavyzdžiui, translytiškumo ideologizavimas). Kodams netilpus į platesnės temos rėmus, kuriami subkodai ir formuluojamos lydinčios temos.

Kitas analizei aktualus dėmuo yra žiniasklaidos priemonė, kurioje publikuotas vienas ar kitas turinio vienetas. Konkreti žiniasklaidos priemonė ar portalas suteikia daugiau konteksto – leidžia geriau suprasti publikacijos intenciją, įvertinti pasiekiamos auditorijos pobūdį ir dydį. Šioje analizėje žiniasklaidos priemonės nėra klasifikuojamos, tačiau vartojama alternatyvios, marginalios žiniasklaidos sąvoka⁵⁶, nurodant į kraštutinį publikacijų turinio pobūdį (labiausiai turimi galvoje: respublika.lt, infa.lt, laisvaslaikrastis.lt, ve.lt). Nors, Viktoro Denisenko (2023) teigimu, skirtingų (įskaitant marginalias) medijų vartojimas netampa kritinio Lietuvos visuomenės skilimo prielaida⁵⁷, šioje analizėje peržiūrimas marginalių žiniasklaidos priemonių skleidžiamų žinučių svoris.

⁵⁶ Denisenko, V. (2023). Medijų vartotojų požiūriai: Lietuvos auditorijos poliarizacija. Prieiga per internetą https://www.eesc.lt/wp-content/uploads/2023/10/v01_Denisenko_Lietuvos-auditorijos-polarizacija_LT_A4.pdf

⁵⁷ Ten pat.

Etiniai aspektai

Analizėje yra reprodukuojama reali publikuota kalba, kuri yra žeidžianti ir menkinanti translyčius asmenis. Tai daroma sąmoningai norint pabrėžti marginalių naratyvų visuomenėje įtaką, aprėpti ryškiausių naratyvų spektrą ir geriau suprasti žiniasklaidos reprezentacijos ir translyčių asmenų padėties santykį. Tačiau tai taip pat daroma reflektuojant galimas pačių translyčių asmenų patirtis skaitant šį leidinį ar galimybę netiesiogiai prisidėti prie patologizuojančios kalbos reprodukcijos informacinėje erdvėje. Dėl to šiame tekste yra nuasmeninami konkrečių Lietuvoje gyvenančių asmenų vardai ir pavardės, kada straipsnio pavadinimas ar citata yra galimai žeidžiantys. Cituojama kalba niekaip neatspindi autorės ir Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos pozicijų ir yra vertinama kritiškai.

Analizėje atskaitos tašku yra laikomi žmogaus teisių principai. Atkreipiant dėmesį į netinkamą, nekorektišką ar stigmatizuojantį analizuojamos asmenų grupės reprezentavimą nesiekama suponuoti cenzūros ar žiniasklaidos principų pamynimo šiai padėčiai gerinti. Analizuojant duomenis yra suprantama, kad publikacijos neatspindi viso portalo ar asmeninės žurnalisto (-ės) pozicijos, akivaizdu, kad dažnai yra cituojami nekorektiškai pasisakantys asmenys ar aprašomi faktiniai neigiami įvykiai. Taip pat nesiekama marginalizuoti vienu ar kitu žiniasklaidos priemonių, jų auditorijų ar konkrečių straipsnių autorių. Analizės tikslas yra apžvelgti viešojo gyvenimo kontekstus, kuriuose „dalyvauja“ translyčiai asmenys, ir su jais ir jomis susijusias temas.

An abstract graphic design featuring two large, overlapping, rounded rectangular shapes. The shape on the left is a light pink color, and the shape on the right is a light blue color. They overlap in the center, creating a white, lens-shaped intersection. The background is a solid light beige color.

Analizé

Analizuojamu 2021 07–2023 07 laikotarpiu tiesiogiai su translyčiais asmenimis ar lytine tapatybe susijusių ir žiniasklaidoje atsispindėjusių įvykių Lietuvoje nebuvo daug. Ryškiausi jų:

1. daug dėmesio žiniasklaidoje sulaukė Vengrijos referendumas dėl neheteroseksualių ir translyčių asmenų teisių ribojimo ir ES atkirčio šiam ribojimui. Šie įvykiai paminėtini, nes buvo tiesiogiai susiję su translyčių asmenų teisių ribojimu, nepaisant to, kokie argumentai buvo cituojami. Tai laike išsitęsęs procesas, kuris nuosekliai buvo aprašomas Lietuvos žiniasklaidoje, keletas iš daugelio pavyzdžių: „*Tęsiantis ginčui dėl LGBT įstatymo Organas vadina ES lyderius „kolonialistais“*“ (2021-07-02, [lrt.lt](#)), „*Vengrijoje skirta bauda už knygelę vaikams, vaizduojančią LGBT šeimas*“ (2021-07-07, [lrt.lt](#)), „*ES imasi teisinių veiksmų prieš Vengriją ir Lenkiją dėl LGBT bendruomenės teisių varžymo*“ (2021-07-15, [bns.lt](#)), „*Orbanas šaukia referendumą dėl įstatymo, laikomo ribojančiu LGBTQ bendruomenės teises*“ (2021-07-21, [delfi.lt](#)), „*Vengrijos prezidentė netikėtai vetavo LGBTQ priešišką įstatymą*“ (2023-04-23, [delfi.lt](#)).
2. 2021 m. rugsėjo 4 d. organizuotos „Kaunas pride“ eitynės – aktyviai nušviečiamas konfliktas tarp organizatorių ir savivaldybės, pasiruošimas eitynėms, eitynių eiga ir atgarsiai. Gausiai cituojami organizatorių reikalavimai, tarp kurių – orus lytinės tapatybės pripažinimo teisinis reglamentavimas, lytinės tapatybės ir lyties raiškos įtraukimas į teisės aktus kaip nediskriminavimo pagrindus ir kt. Keletas iš daugelio pavyzdžių: „*Prezidentas pasisakė apie žodžio laisvę ir seksualinių mažumų teises*“ (2021-09-02, [vz.lt](#)); „*Kaune vyks „Kaunas Pride“ eitynės, skirtos atkreipti dėmesį į LGBT žmonių problemas*“ (2021-09-04, [alfa.lt](#)); „*LGBT eisenos įžanga: „viešą nuodėmės demonstravimą“ tikintieji bando atsverti maldomis*“ (2021-09-04, [kauno.diena.lt](#)); „*Policija užkirto kelią galimiems provokatoriams eitynėse, šie rėkia: „Jūs pažeidžiate Konstituciją! Kas per vėjai“*“ (2021-09-04, aut. Monika Kasnikovaitė, [tv3.lt](#)); „*Kaune – pirmos*

LGBTQ+ eitynės: priešišškai nusiteikę asmenys susistumdė su pareigūnais, skriejo kiaušiniai, bet eisena baigėsi plojimais ir žodžiais „ačiū“ (2021-09-04, [lrt.lt](#)); „LGBT eitynės Kaune: sulaikyti 22 asmenys, pradėti penki ikiteisminiai tyrimai, nukentėjo du žmonės“ (2021-09-04, aut. Nerijus Povilaitis, Joana Balčiuvienė, Dalia Plikūnė, [delfi.lt](#)). Taip pat nušviečiamas organizatorių susitikimas su Seimo pirmininke Viktorija Čmilyte-Nielsen „Kaunas Pride“ tikisi 1000 žmonių: kvietimą gavo ir Viktorija Čmilytė-Nielsen“ (2021-09-02, aut. Andresa Repšytė, [tv3.lt](#)).

3. 2021 m. gruodžio 31 d. teisingumo ministrė Ewelina Dobrowolska pasirašė įsakymą, kuris nuo 2022 m. vasario supaprastino asmenvardžių keitimo tvarką translyčiams asmenims (2021-12-31, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, [ELTA.lt](#)) (anksčiau tai buvo įmanoma padaryti tik teismo keliu, nuo įsakymo įsigaliojimo tai padaryti galima administracine tvarka). Keletas publikacijų pavyzdžių: „*Translytis vilnietis Andre gal ir norėtų pakeisti vardą į vyriškos giminės: dabar tai galės padaryti lengviau*“ (2022-01-03, aut. Karolis Klikna, [tv3.lt](#)); „*Naujametinė ministrės dovana translyčiams: pasikeisti lytį bus paprasta*“ (2022-01-04, [skrastas.lt](#)); „*Translyčiai asmenys galės pasikeisti savo asmenvardžius*“ (2022-01-05, [jp.lt](#)); „*Jau netrukus – svarbūs pokyčiai translyčiams: Širinskienė mano, kad ministrė peržengė ribas*“ (2022-01-05, LNK žinios, [delfi.lt](#)); „*Vytautas Sinica: Ėjimas visuomenės prievartavimo prisitaikyti prie sutrikusio tapatumo žmonių iliuzijų keliu*“ (2022-01-05, aut. Vytautas Sinica, [ve.lt](#)).
4. 2022 m. rugpjūčio 4 d. sveikatos apsaugos ministro Arūno Dulčio įsakymu patvirtinta lyties tapatumo sutrikimo diagnostavimo ir gydymo tvarka (2022-08-05, [delfi.lt](#)). Publikacijų pavyzdžiai: „*Patvirtintina lyties keitimo tvarka kaitina ekspertų ir politikų aistras*“ (2022-08-22, aut. Mantas Jusis, [lsveikata.lt](#)); „*Transeksualai bus gydomi už valstybės pinigus?*“ (2022-08-22, [diena.lt](#)); „*Kristina Zamarytė – Sakavičienė. Kaip Dulkytė ėmėsi lyties keitimo*“ (2022-08-12, aut. Kristina Zamarytė-Sakavičienė, [delfi.lt](#)); „*Ministerija: patvirtinta lyties tapatumo sutrikimo diagnostavimo ir gydymo tvarka*“ (2022-08-05, [15min.lt](#)); „*LGBT bendruomenė džiaugiasi nauja lyties tapatumo sutrikimo tvarka bet pripažįsta – pokyčiai lėti ir nepakankami*“ (2022-08-05, [lrt.lt](#)).

5. „Vilnius pride“ eitynės 2023 m. liepos 1 d. Prieš pat eitynes ir eitynių dieną publikuota per 35 publikacijas įvairiose žiniasklaidos priemonėse, pavyzdžiui: „Spalvų ir džiaugsmo fiesta sostinėje: tūkstantinė minia dalyvavo „Vilnius Pride 2023“ eitynėse“ (2023-07-01, [rytas.lt](https://www.rytas.lt)); „Daugiau nei 5 tūkst. žmonių žygiavo LGBTIQ eitynėse Vilniuje“ (2023-07-01, [bns.lt](https://www.bns.lt)); „Prasideda Vilnius Pride eitynės: būgnų ritmu tūkstančiai dalyvių žygiuoja už žmogaus teises“ (2023-07-01, [tv3.lt](https://www.tv3.lt)). Dar daugiau publikuota anksčiau, pranešama apie būsimas eitynes, taip pat ir po to, ypač kadangi buvo aptariamas Seimo nario T. V. Raskevičiaus bučinys Celofanui (2023-07-01, [tv3.lt](https://www.tv3.lt)).

Paminėtina ir 2020 m. išrinktos Seimo valdančiosios daugumos, ypač Laisvės partijos, politinė darbotvarkė. Gausu publikacijų, kritikuojančių valdančiąją daugumą ir kaltinančių suinteresuotumu trimis sritimis: narkotikų dekriminalizavimu, „homoseksualų“ partnerystės įteisinimu ir „lyties keitimu“⁵⁸ (2021-09-09, [bns.lt](https://www.bns.lt)).

Nors tai vieni iš pagrindinių įvykių visuomenės ir politiniame lauke, jie neatspindi temų, kuriose aptariamas translytiškumas, spektro. Kitų lytinę tapatybę ar translytiškumą mininčių kontekstų yra be galo daug, tačiau dažnai jie yra išvestiniai, savo esme susiję su visuomenėje vyraujančiomis baimėmis apie socialinę lytį ar LGBTQ+ asmenų teises, pasipriešinimu „gender ideologijai“.

Apie šiuos atvejus, kurie nėra tiesiogiai susiję su translyčiais asmenimis, tačiau yra pateikiami taip, tarsi, priešingai – būtų būtent apie tai, plačiau išskleidžiama analizėje žemiau.

Analizuotu laikotarpiu gausu ir už translyčių asmenų teises pasisakančių ar kitaip lytinės tapatybės klausimus normalizuojančių kontekstų, esama ir pačių translyčių asmenų balsų, taip pat jų artimųjų, įvairių ekspertų pasisakymų – dažniausi tipai ir ryškiausi atvejai taip pat aptariami analizėje žemiau, pabrėžiami ir šių kontekstų probleminiai aspektai.

⁵⁸ Tekste vartojama straipsniuose vartojama kalba, nes „lyties keitimas“ yra netiksli ir nekorektiška sąvoka, ji rašoma kabutėse.

Patologizuojančių kontekstų apžvalga

TV3 naujienos > Video naujienos

Nauja realybė Lietuvos mokyklose: paaugliai, keičiantys savo lytį – vieną dieną berniukas, kitą jau mergaitė

2022-01-02 18:00 / šaltinis: TV3 / aut. Raminta Gecevičiūtė

AKTUALIJOS | PASAULIS

Buvusi garsios britų klinikos slaugytoja atskleidė kraupią tiesą: daugybė gydytojų vaikus primygtinai įtikinėjo keisti lytį

Alfa.lt

2023-05-29 13:47:00

Dalintis: 4

Tėvai pašiurpę: mokykla slapta nuo jų leido paauglei vartoti lytį keičiančius hormonus

LRYTAS.LT > GYVENIMO BŪDAS > ISTORIJOS

Nuomonės 2023.05.13 20:48

Vaiva Rykštaitė. Kas yra moteris? 193

Vaiva Rykštaitė, rašytoja, LRT.lt
2023.05.13 20:48

TV3 naujienos > Žmonės > Užsienio žvaigždės

Lytį pakeitęs buvęs Kenas nusimetė drabužius: paviešino pikantiškus kadrus

2023-06-11 18:00 / šaltinis: tv3.lt

1 pav. Straipsnių antraščių apie translyčius asmenis pavyzdžiai.

Didelė analizuotų turinio vienetų dalis kalba apie translyčius asmenis ar klausimus, susijusius su lytine tapatybe, patologizuojančiuose kontekstuose. Patologizavimas, kaip jau minėta, šioje analizėje yra suprantamas, viena vertus, gana plačiai, kaip asmens tapatybės bruožo ar su šiais bruožais susijusių aspektų pateikimas kaip kažko liguisto ir nenormalaus. Tačiau taip pat kaip specifinė stigmatizavimo forma, kuri tikslingai kuria ir palaiko translytiškumo kaip „nenormalumo“ kategoriją ir turi politinį – deligitimizavimo – dėmenį. Patologizavimo formų, šiuo atveju kontekstų, kuriuose rašoma ar kalbama apie translytiškumą, analizuotu laikotarpiu esama įvairių. Šiame skyriuje aptariamos ryškiausios patologizuojančių kontekstų tendencijos.

Translyčių asmenų ideologizavimas: socialinė lytis ir Stambulo konvencija

Viena ryškiausių tendencijų analizuojant dvejų metų žiniasklaidos turinį, kuriame minimi su translytiškumu susiję raktažodžiai, tai translyčių asmenų ar bet kokių su lytine tapatybe susijusių klausimų sutapatinamas su vadinamąja „gender ideologija“. Tai viešojoje erdvėje tapo neatsiejama nuo socialinės lyties sąvokos populiarėjimo ir jos diskursyvaus surišimo su siekiu kaip nori, kada nori „keisti savo lytį“, taip esą prieštaraujant elementariai pasaulio tvarkai. Socialinė lytis, kaip „gender ideologijos“ ašis, savo ruožtu viešajame diskurse yra praktiškai sulyginta su Stambulo konvencija. Šiuose kontekstuose translyčiai asmenys yra ideologizuojami – viena vertus, asmenų grupė suredukuojama į abstrakčius teiginius, kita vertus, paverčiama galios poziciją turinčia jėga, kone siekiančia opresuoti „paprastus žmones“.

PENKTADIENIS 2022 m. balandžio 15 d. Nr. 72 (6239) KAINA 50 centų

vakaro ŽINIOS

LYDERIS!

www.respublika.lt

Žiežirbos Ukrainos santykiuose su ES „sunkiasvoriais“

PASAULIO ĮVYKIAI Ričardas ČEKUTIS 8-9 p.

VAKARO ŽINIAS ir RESPUBLIKĄ
prenumeruokite internetu
www.respublika.lt
ir gausite laikraštį į namus!

LIETUVOS ĮVYKIAI

Tik trumpam
Nepaprastoji padėtis Lietuvoje bus stabdoma. Neskubėkite, nes tai daroma tik laikinai, siekiant priimti tam tikrus įstatymus.
Plačiau 2 p.

SVEIKATA IR LIGOS

Net neregistruotas
BENU vaistinė pardavinėjo pūrskaļā nuo „kovido“, kuris nebuvo registruotas Lietuvos vaistų registre. Klausama - kiek dar tokių „magišku“ preparatų gali būti prekyboje?
Olava STRIKULIENĖ 5 p.

NUSIKALTIMAI IR NELAIMĖS

Kelias į belangę
Šešeriems metams už grotų pasiūstas iškrypėlis, kuris daugybę kartų prievartavo savo sugyventinės dukrą. Kai šis košmaras prasidėjo, mergaitei tebuvo dešimt metų.
Vytautas VARUNGIS 6 p.

Šalyje augant atvykėlių skaičiui lietuvių kalbos siūloma mokytis ekskursijose

Psichoterapeutas Gintautas Vaitoška sako, kad šiandien Vakarų pasaulyje vis agresyviau brukama laisvės keisti lytį ideologija, kurią siekiama įteisinti ir Lietuvoje. Ji plinta tarp jaunų visuomenės atstovų, o tokias tendencijas lemia socialinė erdvė, mada ar net savotiškas mokyklų noras turėti tokių moksleivių. Kalbama net apie lyties keitimo procedūras nepilnamečiams, nors iš tiesų translytiškumas turėtų būti diagnozuojamas labai mažam pacientų skaičiui.
Vidmantas MISEVIČIUS 3 p.

Vidmantas MISEVIČIUS 7 p.

Šiandien 15

- PENKTADIENIS – 105-oji metų diena (15-oji darbo savaitė), iki Naujųjų metų lieka 260 dienų.
- KULTŪROS DIENA. DIDYSIS PENKTADIENIS.
- VARDADIENIUS ŠVENČIA: Anastazija, Anastazijus, Gemė, Liudvina, Modesta, Modestas, Vaidotas.
- 1452 m. gimė Leonardas da Vinčis.
- 1755 m. pasirodė anglų poeto, žurnalisto ir leksikografo Samuėlio Džonsono garsusis žodynas.
- 1912 m. per pirmąją kelionę, susidūręs su ledkalniu, nuskendo kelevinis laivinis „Titanic“. Žuvo 1523 iš 2200 kelevių ir įgulos narių.
- 1999 m. Latvijos parlamentas, atsivėlėdamas į Europos teisės reikalavimus, panaikino mirties bausmę.
- 2004 m. NATO Vyriausiosios jungtinių pajėgų bstinės Europoje vadovietėje, Belgijos Monso mieste, įvyko iškilminga septynių naujų Alijanso narių, tarp jų ir Lietuvos, vėliavų pakėlimo ceremonija.

KAŽKAS ATSIŲKIO?!
RASYSKITE info@vakarozinios.lt

VZ ŽINIŲ LINIJA!
8 5 212 3565
Dienraštis bus dar įdomesnis, jei patys pranešite naujieną

2 pav. 2022-04-15, „Translytiškumas – ideologija ir mada“, spausdintas laikraštis „Respublika“.

Paveikslėlyje (2 pav.) pateikiamas tipinis pavyzdys, translytiškumą susiejantis su ideologija, kurią esą bruka Vakarų pasaulis, ir su mada, kitaip sakant, su augančiu asmenų *noru* „keisti lytį“. Panašaus pobūdžio straipsnis buvo išspausdintas „Respublikoje“ 2022-04-30, vos po kelių savaičių, pavadinimu „*Karo Ukrainoje kontekste lytis „vis svarbesnė“*“. Abiejuose straipsniuose tiesiogiai teigiama, kad translytiškumas yra ideologija ir kad ji yra tapati „genderizmui“:

*„**Translytiškumo ideologija**. Psichoterapeutas su politologu savo straipsnyje paaikškinę **translytiškumo (genderizmo) sąvoką mediciniškai – kaip sutrikimą**, kai biologinė lytis neatitinka žmogaus suvokiamai lyčiai, politiškai – **kaip idėją, pagal kurią biologinė lytis ir lyties suvokimas gali keistis ir visuomenė turi tai pripažinti** (moterimi vyrą, kuris jaučiasi kaip moteris, ir atvirkščiai), daro išvadą, jog **translytiškumo ideologija yra „žmonių žalojimo, ne gelbėjimo, doktrina“**. (2022-04-30, aut. Danutė Šepetytė, spausdintas laikraštis „Respublika“)*

Ideologizuojančiuose kontekstuose praktiškai be išimties kuriamas vaizdinys, kad translytiškumas kėsina į įvairius įprasto gyvenimo aspektus ar visuomenės grupes. Tame pačiame straipsnyje rašoma „*Dar daugiau – ji [translytiškumo ideologija] tiesiog nusikalstama, nes kėsina į pažeidžiamiausią ir įtakoms jautriausią visuomenės sluoksnį – vaikus*“, taip pat, kad „*Biologinės lyties pakeisti neįmanoma*“, bei kad normalizuojant šį reiškinį „*trinamos sveiko proto ribos*“.

Baimė dažnai kurstoma teigiant, kad yra įrodymų, jog tai yra aktyviai platinama, tai plinta ir jau yra pasiekę Lietuvą. Pavyzdžiui, straipsnyje „*Lyties tapatybės problemos: geros žinios iš Suomijos ir ne tokios geros iš Lietuvos*“ žmogaus

teisėmis grįstos medicininės paslaugos pateikiamos kaip paauglių, įtikėjusių Vakarų socialiniais tinklais, užgaidos, kurias esą tenkina endokrinologai (-ės) jau ir Lietuvoje:

„Lietuvos mamas ir tėčius kol kas pasiekia tik blogos žinios: pavyzdžiui, kai jų beveik dviejų metrų ūgio sūnus jiems pasako, kad iš tikrųjų jis yra jų „duktė“. Tokia naujiena Vakarų šalyse per pastaruosius penkiolika metų jau tapo įprasta. **Iš socialinių tinklų perimta idėja, kad tarp žmogaus tapatybės ir jo biologijos nėra ryšio, Lietuvos vaikinai ir merginos jau taip pat patikėjo.** Juk tai, kas rašoma internete, ir juo labiau angliškai, negali būti klaidinga! <...> **Šią gender ideologijos skleidžiamą pažiūrą taip pat jau perėmė ne vienas Lietuvos medikas.** Dėl energingos lobistinės ideologų veiklos lyties keitimas daugelyje šalių laikoma gera lyties disforijos gydymo taktika. Norint leisti „apsispręsti“, kokios gimties būti vaikams, ne vienoje šalyje leidžiamas **gimtinio (lytinio) brendimo stabdymas, kuris yra tolygus cheminei kastracijai.** Lietuvoje tai nėra galima, tačiau moteriškų hormonų receptą save mergaite laikančiam jaunuoliui endokrinologai (nors kol kas dar ne visi) jau išrašo.“ (2021-09-21, aut. Gintautas Vaitoška, bernardinai.lt)

Tokie ir daugybė panašių pavyzdžių yra kraštutiniai ir būdingesni marginalioms žiniasklaidos priemonėms, tačiau jie nėra pavieniai. Priešingai – net ir lygiagrečiai nevykstant jokiems viešiesiems įvykiams visuomenėje, kurie tokias publikacijas paprastai paskatina, panašaus pobūdžio leidžiamas turinys yra nuolatinis (jei ne komentaro, tai kraštutinių atvejų eskalavimo formatu). Ypač svarbu tai, kad kuriami baimės naratyvai neapsiriboja šiomis publikacijomis, jie įvairiomis formomis yra reprodukuojami ir kituose žiniasklaidos kanaluose, pavyzdžiui, politinių debatų citavimo forma populiariuosiuose Lietuvos naujienų

portaluose (taip pat, žinoma, socialinėse medijose, politiniuose naratyvuose ir kituose formatuose, kurie nėra šios analizės objektas).

Nors translytiškumas yra ideologizuojamas pats savaime, jis taip pat yra susietas su kitomis viešajame diskurse ir politiniame lauke esančiomis temomis ir paverstas rezistencijos joms ašimi. Ryškiausios tokios temos – tai **socialinės lyties** (ir smurto lyties pagrindu) ir vadinamosios **Stambulo konvencijos** temos, kurios savo esme dominuojančiame viešajame diskurse yra praktiškai sulygintos. Kaip pastebima globaliu mastu, su „gender ideologija“ kovojančio judėjimo Stambulo konvencija buvo aktyviai paversta vienu iš kovos laukų⁵⁹. Pastaroji kaltinama ideologizavimu todėl, kad joje šalia dėmesio smurtui prieš moteris ir mergaites nuo smurto taip pat skatinami saugoti skirtingų lytinių tapatybių ir seksualinių orientacijų asmenys bei vartojama socialinės lyties sąvoka lyčių stereotipų žalai visuomenėje pabrėžti.

Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo atnaujinimo paskutinėje svarstymo stadijoje 2022 m. sausį nevyriausybinių organizacijų ir kitos institucijos ragino įtraukti į įstatymo redakciją „smurto lyties pagrindu“ sąvoką. Ji viešojoje erdvėje buvo susieta su lytine tapatybe kaip išskirtinai neigiamu klausimu, per savaitę apie tai buvo publikuota bent 16 kartų. Smurto lyties pagrindu sąvokos, kuri siejama su socialinės lyties samprata, siekis integruoti į įstatymą buvo kaltinamas įstatyminių iniciatyvų ideologizavimu:

1. Pranešime „*DĖL IDEOLOGIZUOTO LR APSAUGOS NUO SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE ĮSTATYMO PROJEKTO*“ teigiama: „*Žinome, kad lyties sąvoka šiais laikais tapo itin „lanksčia“, ir net kalbama apie įsivaizduojamą lytinę tapatybę.*“ (2022-01-17, aut. Nacionalinė šeimų ir tėvų asociacija, bns.lt)

⁵⁹ Poce, G. ir Skulte, I. (2023). Religious Voices Against “Gender Ideology” in the Discourse on the Ratification of the Istanbul Convention in Latvian and Lithuanian Media. *Religion and Society in Central and Eastern Europe*, 16 (1). Prieiga per internetą <https://doi.org/10.20413/rascee.2023.16.1.39-60>

2. Taip pat išplatintas „Lietuvos šeimų sąjūdžio pareiškimas“, kuriame teigiama: „Šiuo įstatymu įvedama „smurto prieš lytį“ sąvoka leidžia smurtu dėl lyties įvardinti ir tuos atvejus, kai nepriimama asmens homoseksuali ar biseksuali orientacija, savęs priskyrimas kitai biologinei lyčiai ar individo įsivaizduotai „lytinei tapatybei“.“ (2022-01-12, aut. Nacionalinė šeimų ir tėvų asociacija, bns.lt)

Lytinė tapatybė didelėje dalyje žiniasklaidos publikacijų yra sugretinama su socialine lytimi, o pastaroji yra tapusi Stambulo konvencijai oponuojančiųjų ašimi:

1. Straipsnyje „V. Zelenskis pateikė Radai projektą dėl Stambulo konvencijos ratifikavimo“ teigiama: „O štai Konvencijos 4 straipsnis įpareigoja valstybę priimti įsipareigojimus nediskriminuoti asmens dėl „**socialinės lyties**“ (**gender**), „seksualinės orientacijos“, „**socialinės lyties tapatybės**“ (**gender identity**) arba kito socialinio statuso, kas neturi nieko bendro su moterų teisėmis ir kova su smurtu prieš jas.“ (2022-06-19, infa.lt)
2. Komentare „Rimantas Jonas Dagys. Juokas pro ašaras arba po vienerių naujos valdžios veiklos metų“ teigiama: „O didžiausias jų [naujos valdžios] išradimas – **Stambulo konvencija, skirta sukelti visuotinį pamišimą, kai kiekvieną dieną žmogus turėtų spręsti apie savo dabartinę lytinę tapatybę, abejodamas savo kūno išvaizda.**“ (2021-10-24, aut. Rimantas Jonas Dagys, delfi.lt)

Pastarajame pavyzdyje kritikuojama 2020 m. išrinkta Seimo kadencija. Taip skaitomiausiame Lietuvos naujienų portale transliuojama žinia, kad Stambulo konvencija yra skirta visuotiniam pamišimui kelti, taip pat teigiant, kad ji apima tam tikrą prievolės momentą – žmonės būtų kone *verčiami* dvejoti savo lytine tapatybe. Nors teiginys apie 4 straipsnio turinį nėra netiesa, publikacijoje siekiama įteigti, kad Stambulo konvencija yra apgaulė, kad šie pagrindai, nuo kurių siekia saugoti Konvencija, yra žalingi ir kad už jos „stovi“ translyčiai asmenys. Nuolat pasikartojantis Stambulo konvencijos kaip translytiškumą skatinančio dokumento motyvas yra būtent tai, kad translytiškumas plinta. Pavyzdžiui, cituojamas tyrimas, kuris esą įrodo, kad „<...> *kai įdiegiama paslauga [lyties keitimo] ir pradedama viešinti transseksualų ideologija, atsiranda daugiau „transseksualizmo“ atvejų*“. (2023-04-01, [infa.lt](https://www.infa.lt))

„Gender ideologijos“ priešininkų skleidžiama žinia, kad, ratifikavus Stambulo konvenciją, rastūsi *pareiga* kalbėti apie LGBTIQ+ asmenų „gyvenimo būdą“ ir būtų atitinkamai keičiamos ugdymo programos, atsispindi Lietuvos žiniasklaidoje. Lietuvos nacionalinio transliuotojo naujienų portale, komentare „*Nestereotipiniai lyčių vaidmenys – už ką siekiama kovoti?*“ rašoma apie Stambulo konvenciją:

„Kokia yra šios pareigos apimtis paaikškina Stambulo konvencijos aiškinamojo memorandumo 87 p., kuriame nurodoma, kad **į 12 straipsnyje nurodytą pareigą kovoti su stereotipiniais moterų ir vyrų vaidmenimis įeina ir gėjų, lesbiečių, biseksualų bei translyčių asmenų teisių apsauga. Taigi <...> į nestereotipinių lyčių vaidmenų aprėptį patenka ir gėjai, lesbietės, biseksualai bei translyčiai asmenys ir jų gyvenimo būdas. Žinant, kad pasiūlymu į nacionalinę teisę siekiama perkelti minėtas Stambulo konvencijos nuostatas, tai reiškia, kad ši pareiga, be kitų dalykų, apima ir pareigą kalbėti apie gėjų, lesbiečių, biseksualų bei translyčių asmenų gyvenimo būdą, ir būtų taip interpretuojama keičiant ugdymo programas.**“ (2021-12-10, aut. Ramūnas Aušrotas, [lrt.lt](https://www.lrt.lt))

Naratyvas, kad viena iš Stambulo konvencijos ašių yra lytinė tapatybė, kuriai reikia priešintis, analizuojamu laikotarpiu nekito ir žiniasklaidoje buvo transliuojamas reguliariai. Pavyzdžiui, komentare „*Kai nepavyksta įeiti pro duris*“ tas pats autorius rašo:

„<...> Stambulo konvencija ydinga tuo, kad **siekia įtvirtinti** ne biologija, bet **asmens pasirinkimu grįstą asmens lytinės tapatybės sampratą**, kuri atsikleidžia per Konvencijoje vartojamą socialinės lyties tapatybės (angl. gender) sąvoką.“ (2022-06-09, aut. Ramūnas Aušrotas, bernardinai.lt)

Tiek Stambulo konvencijos, tiek smurto lyties pagrindu sąvokos integravimo į Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje naują redakciją atvejais lytinė tapatybė straipsniuose visada atsiranda kontrargumentų šiems klausimams pusėje. Netgi publikacijos, kuriose dominuoja teigiami argumentai už Stambulo konvenciją kaip smurto prieš moteris ir mergaites prevenciją ar smurto lyties pagrindu sąvokos integravimą, lytinę tapatybę ar translytiškumą rasime įvairiuose oponuojančiuose argumentuose:

1. Straipsnyje „*Prieš balsavimą dėl smurto aukas ginančio įstatymo – nerimas: Seimo nariai gavo laiškų, nesutaria net koalicijos partneriai*“, pristatant kontrargumentus rašoma: „*Anot jų, siūloma „smurto lyties pagrindu“ sąvoka yra neutrali lyčiai, taigi „sukuria prielaidas smurtu dėl lyties įvardinti ir tuos atvejus, kai asmuo save priskiria kitai biologinei lyčiai ar **įsivaizduojamai lytinei tapatybei**.*“ (2022-01-13, aut. Domantė Platūkytė, lrt.lt)

2. Straipsnyje „*Ginti moterų nenori: „smurtą lyties pagrindu“ Seimas iš įstatymo išbraukė*“ rašoma: „*Lietuvos įstatymai neapibrėžia lyties sąvokos, o tai, pasak konservatorių, sukuria prielaidas smurtą dėl lyties įžvelgti ir tuomet, kai asmuo save priskiria kitai biologinei lyčiai ar tam tikrai lytinei tapatybei. „Praktikoje tai gali pasireikšti tuo, kad **tėvų nesutikimas su jų paauglės mergaitės įsivaizdavimu, jog ji yra berniukas, remiantis šia norma, gali būti lengvai pripažintas kaip smurtas dėl lyties, ir toks asmuo gali būti ginamas nuo artimųjų „smurto dėl lyties“ pasitelkiant valstybės institucijas**, – spėjo Seimo nariai.*“ (2022-01-20, aut. Eglė Zicari, [15min.lt](https://www.15min.lt))

Netgi atvejais, kada translytiškumas nėra tiesiogiai pozicionuojamas kaip ideologija, bene be išimčių reprodukuojama nuostata, kad translyčių asmenų apsauga yra nesiektina ir atmestina, apskritai, kad tai savo esme yra grėsminga. Tad net ir teigiamai ar neutraliai pasirodyti galinčios publikacijos iš tiesų neretai prisideda prie translyčių asmenų stigmatizavimo ir patologizavimo, nes lytinės tapatybės aspektai įvardijami būtent kontrargumentų pusėje. Į šiuos pavyzdžius atkreipiamas dėmesys nesiekiant kvestionuoti žurnalistinio rašymo objektyvumo kriterijų išlaikymo, tačiau parodoma, kokių mastu yra reprodukuojama stigma.

Translytiškumas kaip grėsmė pasaulio tvarkai, vaikams ir žodžio laisvei

Aptarta ideologizuojanti tendencija translyčius asmenis tapatina su abstrakčia jėga, kuri plinta ir yra platinama ir kuri yra fundamentaliai grėsminga. Būtent translytiškumo kaip grėsmės formų spektras žiniasklaidoje yra atspindimas plačiai. Ypač svarbu atkreipti dėmesį, kad konstruojant translytiškumą kaip grėsmę aktyviai apverčiamas galios santykis – jau prieš tai pateiktose citatose suponuojama, kad translyčiai asmenys ir asmenų teises palaikantieji yra galios pozicijoje, kad jie ir jos *stumia* ir *platina* translytiškumą. Taip marginalizuotos, pažeidžiamos bendruomenės poreikiai konstruojami kaip pavojingi.

Siekis reglamentuoti lytinės tapatybės pripažinimo ir prieigos prie sveikatos priežiūros paslaugų translyčiams asmenims galimybes žiniasklaidos publikacijose yra pozicionuojamas kaip siekis iš esmės keisti (griauti) visuomenės ir valstybės pagrindus. Pasisakantieji (-čiosios) už žmogaus teisių principus taip pat kaltinami (-os) ideologizavimu, propaganda ir nenoru diskutuoti, taip vėlgi apverčiant egzistuojančią galios dinamiką:

1. „<...> mintis organizuoti konferenciją kilo stebint naujai pasirodančias teisėkūros iniciatyvas. Pavyzdžiui, partnerystės įstatymo, Stambulo konvencijos ratifikavimo, **lyties keitimo įteisinimo iniciatyva** ir neapykantos kalbos įstatymo normų keitimas. <...> **šiomis teisėkūros iniciatyvos, kuriomis siekiama iš esmės keisti visuomenės ir valstybės pagrindus, yra vykdomi be „atviros diskusijos, ignoruojant visuomenės daugumos nuomonę, naudojant ideologiškai angažuatą manipuliacijų politiką, oponentų marginalizavimą ir tikslinę propagandą žiniasklaidos priemonėse.**“ (2021-09-08, aut. Aušra Čebatoriūtė, bernardinai.lt)

2. Komentuodamas A. Dulčio sveikatos priežiūros translyčiams asmenims tvarkos aprašą (įsakymą), Ramūnas Karbauskis suponavo įstatyminio lygmens lyties keitimo reglamentavimo ir „sveiko proto“ kontrastą: *„Jis [Įsakymas] sukurs prielaidas lyties keitimui kompensuoti iš ligonių kasų. Ministras taip nori suteikti žmonėms **lyties keitimo** galimybę, jog net pamiršo, kad Civilinis kodeksas reikalauja, kad lyties keitimo tvarką nustatytų net ne jis savo įsakymu, o įstatymas, kurio, dėl suprantamų priežasčių, joks sveiko proto Seimas nesutiks priimti.“* (2021-08-17, aut. Ramūnas Karbauskis, [infa.lt](https://www.infa.lt))

Kritika esamiems Seimo valdantiejiems analizuojamu laikotarpiu buvo dažnai pasikartojantis kontekstas, kuriame „lyties keitimas“ ar translytiškumas buvo vardijami tarp „narkotikų įteisavimo“ ir „homoseksualų partnerystės įteisavimo“ kaip fundamentalios grėsmės tradicinėms vertybėms. Pavyzdžiui, kaip TV3 žinioms teigė R. Karbauskis apie 10-ies parlamentarų atskilimą nuo LVŽS: *„Mes esame paskutinė atrama, paskutinė siena, kuri gina nuo liberalų tradicines vertybes. Ar jie įteisins narkotikus, ar įteisins lyties keitimą, ar partnerystę, ar dar kažką tai padarys, dabar negaliu atsakyti.“* (2022-09-07, [tv3.lt](https://www.tv3.lt)). „Lyties keitimas“ ar lytinė tapatybė be išimties šiuose valdžios atstovus kritikuojančiuose pasisakymuose yra vardijamas tarp kitų „blogių“, todėl šie kontekstai taip pat yra stigmatizuojantys.

Vienas iš pasitaikančių grėsmės motyvų taip pat yra tai, kad translytiškumo „mada“ yra pavojinga ne tik pasaulio tvarkai, bet ir pačiam žmogui:

*„Jei mada plis, ypač **jei bus įteisintas draudimas diskriminuoti dėl lyties tapatybės** (t.y. Stambulo konvencija), bus labai daug traumotų žmonių. Švedų 2011 m. tyrimo duomenimis, „moterimis“ tapę vyrai, praėjus dešimčiai metų po operacijos, žudosi 19 kartų dažniau negu kiti vyrai“, - paaikškino G.Vaitoška.“* (2021-12-16, aut. Vidmantas Misevičius, [respublika.lt](https://www.respublika.lt))

Tam pagrįsti kartais pasitelkiamos ir pačių translyčių asmenų, besigailinčių dėl savo tranzicijos, citatos, tačiau jos pateikiamos praktiškai be išimties patologizuoti siekiančiuose straipsniuose ir publikacijose. Tai sensacingos istorijos, kurios neatitinka didžiosios dalies translyčių asmenų patirčių, tačiau yra pasitelkiamos būtent gąsdinimui kurstyti. Pavyzdžiui, „*Lytį pasikeitęs vyras apgailėstauja dėl operacijos: translyčių bendruomenė man išplovė smegenis, o gydytojai neįspėjo apie neigiamas pasekmes*“. (2022-08-29, alfa.lt)

Kitas ypač dažnai žiniasklaidoje pasikartojantis **grėsmės objektas – vaikai**. Nors kuriamas vaizdinys, kad esą vaikai yra (ar bus) mokomi translytiškumo ir tai plinta (ir plis dar labiau), didžioji grėsmė konstruojama būtent absoliučiai tėvų valdžiai į savo vaikus. Kurstoma baimė, kad vaikai yra ir bus skatinami autonomiškai spręsti apie savo lytinę tapatybę, o tėvai esą negalės ugdyti vaikų pagal savo įsitikinimus.

Vienas iš įvykių, paskatinusių viešą susirūpinimą ir žiniasklaidos publikacijas, tai 2021 m. išplitusi žinia, kad kuriama nauja ugdymo programa mokykloms – Gyvenimo įgūdžių programa. Programa buvo susieta su „gender ideologija“, vaikų seksualizavimu, tad pasipriešinimas radosi jau tada, o didysis ažiotažas kilo programai įsigaliojus (pasiekęs piką 2023 m. rugsėjį). Analizuotu laikotarpiu programa aktyviai aptarinėjama nebuvo, tačiau prisidėjo prie baimių dėl vaikų ugdymo mokyklose kaip viena iš „gender ideologijos“ palaikytojų įstatyminiu lygmeniu. Baimių dėl vaikų ugdymo ir seksualizavimo kurstymo pavyzdžiai:

1. Straipsnyje „*Valstija prieš tėvus dėl vaikų lyties keitimo*“ rašoma: „*Pastaruoju metu pasaulyje kyla pasipriešinimo banga dėl gender ideologijos diegimo įstatymų lygmeniu, **kėsinant**is net į tėvų teisę ugdyti savo vaikus pagal savo įsitikinimus. Kai kuriais atvejais „lygių teisių“, kurios kai kuriose šalyse tapo neatsiejamos nuo vaikų lyties keitimo, primetimas tiems, kam jų visiškai nereikia (šeimoms) pasiekė pavojingą lygį. Politikai valstybės vardu ima nurodinėti tėvams, kad jų vaikai gali keisti lytį tik užsimanę ir pastarieji neturi teisės jų nuo to atkalbinėti.*“ (2023-05-28, infa.lt)

2. „Didžiojo šeimos gynimo maršo 2022 rezoliucija“ pranešime vienas iš reikalavimų yra iš Seimo darbotvarkės išbraukti: „Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo pakeitimą, kuriuo **būtų leista nuo pat darželių vaikams propaguoti** Konstitucijai prieštaraujančią šeimos sampratą, **translytiškumą** ir vienalytes santuokas.“ (2022-05-15, bns.lt)
3. Vienas iš lydinčiųjų šios temos motyvų taip pat yra tai, kad translytiškumas plinta socialiniuose tinkluose, ypač paliečia pažeidžiamus paauglius. Straipsnyje „Itikintas, kad yra translytis, vaikinai sugriovė sau gyvenimą: gailisi pasikeitęs lytis“ kaip translyčio asmens tipinės patirties pateikiami trumpi kelių asmenų, keitusių lytį, liudijimai: „Buvo toks laikotarpis, kai **jaučiausi nepaprastai vieniša. Prieglobstį radau internete. Mano disforiją „išjudino“ interneto bendruomenė. Niekada anksčiau apskritai apie tai negalvojau. <...> Panašią patirtį prisimena ir Chloe Cole, „Instagram“ paskyrą susikūrusi 11-os. „Ėmiau daug domėtis aktyvizmu. **Pamačiau, kokį didžiulį palaikymą socialiniuose tinkluose gauna translyčiai. Neturėjau draugų, todėl atkreipiau į tai dėmesį.**“ (2022-06-28, tv3.lt)**
4. Komentare „Ar Lietuva priims civilines sąjungas ir įteisins degradaciją šalyje?“, Seimo narys Mindaugas Puidokas teigia: „Jau tokio amžiaus [4 metų] vaikams skirtuose standartuose atsiranda sąvoka „lyties tapatybė“. Vaikai turėtų suprasti savo lyties tapatybę (nesupainiokime – ne lytį, o tapatybę). Tai labai svarbus aspektas. <...> **Vaikai turėtų būti skatinami tyrinėti savo lytiškumą ir lytinį identitetą, kas reiškia prigimtines lytines tapatybės atsisakymą.**“ (2023-06-29, aut. Seimo narys Mindaugas Puidokas, delfi.lt)
5. Informacija apie lytinę tapatybę yra sulyginama su vaikų seksualizavimu, pavyzdžiui, skleidžiama žinia, kad Pasaulio sveikatos organizacija seksualizuoja vaikus: „Tai [vaikų seksualizavimas] akivaizdu iš to, kad PSO vadinamajame lytiniame švietime akcentuoja „lytiškumą“. Skirtumas yra didžiulis. Viena yra mokyti vaikus apie lytiškumą ir reprodukciją, o **visai kas kita – skirti dėmesį lyčiai ir vadinamajai lytinei tapatybei.**“ (2023-05-22, infa.lt)

6. Ne tik kurstoma baimė, kad vaikai yra verčiami keisti lytį, bet ir kad kiti yra ar bus įpareigoti vaiko įsivaizdavimu vadovautis, taip ypač taikliai atliepiant visuomenėje tvyrančias baimes. Straipsnyje „*Buvusi garsios britų klinikos slaugytoja atskleidė kraupią tiesą: daugybė gydytojų vaikus primygtinai įtikinėjo keisti lytį*“ rašoma: „*Kartą sulaukiau kritikos, nes 14-mečio berniuko, jautusio lyties disforiją, nepavadinau jo pageidaujamu moterišku vardu. Man buvo pasakyta, kad turėčiau jį vadinti „ja“, – prisimena moteris.*“ (2023-05-29, alfa.lt).
7. Tariamą grėsmę atsispindi ir politinėje arenoje – „*Regionų partijos atstovo siūlymas stabdyti tariamą „LGBT ideologiją“ palaikymo nesulaukė: Prienų valdžia dokumentui nepritarė*“: „*E. Visockas siūlė Prienų rajono savivaldybei prieštarauti „agresyvią homoseksualumo, **translytiškumo ir genderistinio „socialinės lyties pasirinkimo“ skatinimui mokyklose**, „spaudimui dėl genderizmo, translytiškumo ir LGBT ideologijos propagandos, apsimestinais motyvuojant tai kultūrinio ir politinio korektiškumo taikymu <...>“.* E. Visockas taip pat kalbėjo apie „**ankstyvą vaikų seksualizavimą mokyklose, dangstantis lytiniu švietimu**“, „*moralinių vertybių nuosmukį*“ bei „*sveikam*“ šeimos modeliui kylančią tariamą grėsmę.“ (2023-05-25, aut. Karolina Aleknavičė, lrt.lt)
8. Ypač taikliai mažėjančios tėvų galios prieš vaikus grėsmę iliustruoja straipsnis, kuriame aprašoma situacija iš Jungtinės Karalystės, kai tėvai pasibaisėjo sužinoję, kad esą jų vaiką mokytojai vaiko pageidavimu vadino berniuko vardu, o kažkas iš mokyklos darbuotojų esą žinojo apie jaunuolio vartojamus hormonus. Straipsnis pavadinimu „*Tėvai pašiurpę: mokykla slapta nuo jų leido paauglei vartoti lytį keičiančius hormonus*“. (2023-06-29, lrytas.lt)

Pavyzdžiai iliustruoja, kad dažnai yra konstruojamas vaizdinys, jog translytiškumas yra grėsmė tėvams spręsti apie vaikams ugdomas vertybes, tarsi kažkas

norėtų jaunuolius *versti* translyčiais be tėvų žinios. Tad translytiškumas konstruojamas ir kaip grėsmė vaikams savaime, kaip grėsmė ankstyvam seksualizavimui, ir kaip konkreti grėsmė tėvų galiai spręsti apie vaiko tapatybę.

Deligitimizuojant lytinę tapatybę ir žmogaus teisių apsaugą taip pat konstruojama **grėsmė religiniams įsitikinimams ir žodžio laisvei** – esą cituojant Bibliją šiais laikais galima užsitraukti teisinę atsakomybę, nes tikėjimo tiesos imamos laikyti neapykantos kalba. Čia verta paminėti interviu su kardinolu Sigitu Tamkevičiumi, kuris buvo perpublikuotas įvairiuose portaluose ir laikraščiuose bent 24 kartus, taip pat papildomai cituotas kituose straipsniuose. Nors tai nebuvo atskiras įvykis, susijęs su translyčiais asmenimis ar susiejęs asmenis su tam tikru kontekstu ar įvykiu, jis suponavo „lytinės tapatybės grupių“ keliamą grėsmę. Straipsnyje, pavadinimu „*Kardinolas Sigitas Tamkevičius: Lietuvos padėtis šiuo metu yra tragiška*“⁶⁰, teigiama:

„Šiandien gyvename nepriklausomoje Lietuvoje, laisvasis pasaulis, į kurį kažkada sklisdavo Kronika, irgi pasiekiamas, bet vis dažniau susiduriame su situacijomis, kad apie kai kuriuos dalykus negalime kalbėti. Kai kurios šalys pradėjo taikyti vadinamąjį **neapykantos kalbos įstatymą**, remiantis kuriuo kai kur **prasidejo krikščionių persekiojimas**. Pavyzdžiui, suomių prokurorai teigia, kad **krikščioniškas mokymas apie lytiškumą kursto neapykantą ir pažeidžia įstatymus, apsaugančius lytinės tapatybės grupes, taigi Biblijos citavimas kai kuriais atvejais gali būti laikomas neapykantos kalba** – vienam liuteronių vyskupui Suomijoje dėl to jau iškelta baudžiamoji byla. Kaip manote, ar tai pavieniai atvejai, ar tendencija?“ (2022-01-23, delfi.lt)

⁶⁰ Didžioji dalis publikacijų buvo pavadinimu „*Kardinolas Sigitas Tamkevičius: Lietuvos padėtis šiuo metu yra tragiška, sunkesnė nei prieš 30 metų*“

Nors įvardijimas gana bendras, iš konteksto galima suprasti, kad galvoje turima neigiamų nuostatų sklaida neheteroseksualių ir translyčių asmenų atžvilgiu. Turint galvoje religinių bendruomenių reikšmę Lietuvoje, S. Tomkevičiaus interviu verta išskirti kaip reikšmingą, kuriantį fundamentalią priešpriešą tarp pagarbos skirtingoms lytinėms tapatybėms ir žodžio bei religijos laisvės. Komentaru taip pat skatinamas nepasitikėjimas ir iš dalies diskredituojama atsakomybė už neapykantos kalbą, kuri yra reikšminga pažeidžiamų grupių apsaugos nuo diskriminacijos dalis. Kad tai nėra pavienis argumentas, galime matyti, pavyzdžiui, Vytauto Sinicos komentare „*Leftistų siaubas: cenzūros gali nelikti*“, kalbančiame apie Elono Musko užmojus atkurti žodžio laisvę, nusipirkus socialinį tinklą „Twitter“:

„Žmonės apkaltinami neapykantos kalba tiesiog todėl, kad oponuoja įvairių mažumų reikalavimais: vienalytės „santuokos“, „lyties keitimo“, nelegalios migracijos ir taip toliau.“ (2022-05-03, aut. Vytautas Sinica, [klaipeda.diena.lt](https://www.klaipeda.diena.lt))

Tad translytiškumas kaip grėsmė yra vienas esminių, dažniausiai pasikartojančių ir įvairių formų įgavusių motyvų, reprodukuojamų žiniasklaidoje.

Translytiškumas kaip sutrikimas, vaizduotės vaisius ir *nenormalumas*

Kitų formų patologizavimas nuo translyčių asmenų ideologizavimo (ir grėsmės, kaip to dalies, kūrimo) ryškios skirties neturi, nes dažniausiai šie dalykai yra to paties naratyvo dalis, visgi skirtingų sluoksnių, kuriuos verta aptarti atskirai, neabejotinai yra. Šioje dalyje daugiausia pateikiami pavyzdžiai, kada translyčiai asmenys patologizuojami tiesiogiai – kaip sutrikimas, pozicionuojami kaip „nenormalus“ ir „nenatūralus“ reiškinys, o iš to – kaip asmeninė (tačiau liguista) užgaida, kuri kartu yra asmens vaizduotės vaisius.

Tiesioginis translyčių asmenų patologizavimas – tai asmens ar asmenų grupės kategorizavimas kaip turinčių psichikos ar kokio kito tipo sutrikimą, kurį galima diagnozuoti, o diagnozavus konstatuoti, kad tai nenormalu. Nors tai, kad translytiškumas iš tiesų šiuo metu vis dar Lietuvoje reikalauja psichiatro diagnozės, yra tiesa, tekstai, kuriuose įvardijamas diagnozės reikalavimas, yra išskirtinai siekiantys translyčių asmenų grupę sumenkinti, pateikti kaip ligą ir „nenormalų“ reiškinį. Vienas iš tokių pavyzdžių – straipsnis „*Asta Katutė. Ideologinė politika: nuo asmenvardžių keitimo iki vėl gražintos Stambulo konvencijos*“, kuriame rašoma:

„Priminsime, kad transseksualumas – tai psichinis lyties tapatumo sutrikimas (F64.0). Transseksualūs asmenys turi pilnai išsivysčiusius ir funkcionuojančius lytinius organus bei genetinei lyčiai būdingą kūno sandarą, tačiau yra įsitikinę, kad lyties požymiai neatitinka jų lyties, stengiasi atsikratyti pirminiais ir antriniais genetiškai nulemtos lyties požymiais ir įgauti priešingos lyties požymius.“ (2022-01-15, aut. Asta Katutė, lrt.lt)

Pavadinimas dar geriau atspindi tai, kad straipsnio intencija yra ideologizuoti ir patologizuoti, o ligų klasifikatorius yra naudojamas kaip įrankis stigmati kurti ir reprodukuoti. Panašus pavyzdys, nenaudojantis ligų klasifikatoriaus, tačiau susiejantis translytiškumą su psichikos sutrikimais, publikacija pavadinimu „*Nauja realybė Lietuvos mokyklose: paaugliai, keičiantys savo lytį – vieną dieną berniukas, kitą jau mergaitė*“, kurioje teigiama:

„Paaugliai manantys, kad yra translyčiai, nepriskiriantys savęs jokiai lyčiai, ar keičiantys savo lytį kasdien – nauja realybė Lietuvos mokyklose. <...> Anot psichologų, tai emocinę kančią ir gilų konfliktą su savimi, savo kūnu, artimaisiais ar bendraamžiais patiriantys paaugliai. 75 procentai savo lytinės tapatybės ieškančių jaunuolių, remiantis suomių statistika, patiria nerimą, serga depresija ar turi autizmo spektro sutrikimų. Norėdami atrasti savo lytinę tapatybę ar seksualinę orientaciją, kai kurie paaugliai įsikūnija ir peržaidžia knygų ar filmų personažus, jų lytis, o kai kurie eksperimentuoja ir realybėje.“ (2022-01-02, aut. Raminta Gecevičiūtė, [tv3.lt](https://www.tv3.lt))

Publikacijoje netgi cituojamas translytis vaikinai ir 2 kiti asmenys (*non-binary* ir *gender fluid* lytinių tapatybių asmenys), tačiau sąmoningai nepaaiškinama, kaip psichologiniai sunkumai yra susiję su lytine tapatybe, konstruojama netradicinės lytinės tapatybės kaip psichikos sutrikimo, ligos sąsaja.

Dėl patologizuojančio ligų klasifikavimo kiek dvejopai vertintinos publikacijos dėl sveikatos apsaugos ministro Arūno Dulčio patvirtintos lyties tapatumo sutrikimo diagnozavimo ir gydymo tvarkos (2022-08-05, aut. Sveikatos apsaugos ministerija, [delfi.lt](https://www.delfi.lt)). Nors tai – pozityvi žinia, kuri informuoja apie pokyčius translyčių asmenų teisių į prieinamas medicinos paslaugas užtikrinimo link ir normalizuoja to reikiamybę, pats aprašas vadovaujasi sena

TLK-10 ligų klasifikacija, kuri „transeksualumą“ priskiria lyties tapatumo sutrikimui. Tad nors ši žinia legitimizuoja translyčių asmenų poreikius, kartu reprodukuoja translyčių asmenų medicininį patologizavimą, su kuriuo aktyviai kovoja translyčiai asmenys, ir prisideda prie informacinio fono, kuris pozicionuoja „transeksualumą“ kaip tapatumo sutrikimą.

Tad patologizuojantys naratyvai nebūtinai skleidžiami ir reprodukuojami griežtai „prieš“ translytiškumą nusistačiusių asmenų, organizacijų ar kitų aktorių. Tai taip pat gali būti siekis „žiūrėti gamtamoksliskai“ ar filosofinis siekis „suprasti“, kuriais kiek subtiliau steigiamas tam tikras translytiškumo „nenormalumas“. Tokie pavyzdžiai yra svarbūs ir paveikūs, nes yra orientuoti į mažiau „prieš“ nusiteikusį (-ią) ir nuomonę besiformuojantį (-čią) skaitytoją. Iliustratyvus pavyzdys – advokato dr. Karolio Jovaišos komentaras, kuriame dekonstruojama Stambulo konvencijos grėsmė. Nors straipsnis pozityvus ir jame yra normalizuojami translyčiai žmonės, jų egzistavimas ir būtinybė tai priimti, tekste vis dėlto taip pat teigiama, kad:

*„Translytis – tai moteris vyro kūne arba, atvirkščiai, vyras moters kūne. Nėra pagrįstos teorijos, kokiu laipsniu translyčio fenomeną lemia genetiniai ir biologiniai veiksniai, kokiu – socialiniai ir kultūriniai veiksniai. **Vis dėlto šie asmenys dažniau susitapatina su ta lytimi, kurios aplinkoje jie buvo auklėjami.**“* (2021-11-26, aut. Karolis Jovaišas, delfi.lt)

Taip normalizuoti siekiančiame kontekste yra pastiprinama populiarioji prielaida, kad „translyčio fenomeno“ galima „išmokti“ iš kultūros ir savo socialinės aplinkos. Reprodukuojama klaidinga samprata, kad translytiškumas – tai homogeniškas reiškinys, kada asmens lytinė tapatybė labiau priklauso nuo to, kokios lyties asmuo ar asmenys buvo aplinkoje augant. Į tai reikšminga atkreipti dėmesį, nes diskusijos apie žmogaus prigimtį ir translytiškumo plėtrą yra vienos populiariausių patologizuojančių kontekstų linijų, pavyzdžiui: „*Tokiais gimė*“ ar „*tokiais tapo*“: *netipiško lytiškumo socialinė reprodukcija?*“ (2023-03-18, respublika.lt)

Tuose pačiuose translytiškumą kaip sutrikimą reprodukuojančiuose naratyvuose taip pat dažnai pamatysime kontrastingą vaizdinį – kad tai (klaidingas, nenatūralus) **įsivaizdavimas, vaizduotės vaisius ar užgaida**, kad užtikrinus translyčių asmenų teises esą „lytį keisti“ žmonės galės kada nori, kaip nori, dėl to įsigalės netvarka ir chaosas. Tai esą ir sutrikimas, ir klaidingas asmens savo lytinės tapatybės įsivaizdavimas vienu metu. Tai matėme jau daugelyje cituotų pavyzdžių – vartojami tokie pasakymai kaip „*paaugliai manantys, kad yra translyčiai*“, „*asmens pasirinkimu grįsta asmens lyties samprata*“ ir daugelis kitų. Kiti iliustratyvūs pavyzdžiai:

1. Straipsnyje „*Kai ima giedoti raibasis ego*“ lytinė tapatybė pateikiama kaip vaizduotės užgaida nuolat keisti lytį ir kad būtent tai yra siekiamybė: „*Dar reikalaujama, kad lyties keitimą pripažintų ne teismas, o ją būtų galima susimodeliuoti šiaip, kada tik kaip užsinori. Ir iškart gautum naująją lytį atitinkančius dokumentus, nes toks noras pats savaime yra šventas. **Atsikeli ryte ir galvoji: kas šiandien būsiu – vyras, moteris ar raibasis neutrum? Ir eini keisti paso pagal naująją savastį. Laimė, ne gyvenimas! Iki kito ryto, kai ta savastis vėl gali pasikeisti po dar vieno gamtos pakvailiojimo.***“ (2021-09-04, aut. Saulius Pocius, [diena.lt](https://www.diena.lt))
2. Aprašydamas prezidento G. Nausėdos oponentų kritiką, komentaro „*Kodėl tiek kritikos strėlių skrieja į Prezidentą Gitaną Nausėdą?*“ autorius rašo: „*Sąmoningai noriu pabrėžti, kad LGBT gretose esama realios nuomonių įvairovės. Todėl rašau tik apie politinį judėjimą, siekiantį įgyvendinti LGBT politinę darbotvarkę. Į ją telpa tiek homoseksualios santuokos bei įsivaikinimas, tiek ir **tikėjimas, kad vaizduotė yra aukščiau anatomijos, todėl dera ir teisinga visą visuomenę versti meluoti, kad vyras su sijonu yra moteris.** Taip pat versti šią visuomenę susimokėti už **lyties keitimo operacijas, kurių vienintelė reali pasekmė yra sveiko žmogaus kastracija.***“ (2021-10-30, aut. Audris Narbutas, [ukininkopatarejas.lt](https://www.ukininkopatarejas.lt))

Išskirtinio paminėjimo vertos ypač daug dėmesio žiniasklaidoje 2021 m. rugpjūtį ir rugsėjį sulaukusios „Kaunas pride“ eitynės. Kadangi vieni iš organizatorių reikalavimų buvo susiję su translyčių asmenų teisių užtikrinimu, šie buvo gausiai cituojami žiniasklaidoje. Nors straipsnių kontekstai ir intencijos buvo įvairios, kalbant apie renginį gausiai žiniasklaidoje aprašomi ir cituojami buvo eitynių metu „*maldai, kaip atsvarai LGBT bendruomenės narių veiklai ir tikslams*“ susirinkę tikintieji, kaip cituojama straipsnyje „*LGBT eisenos įžanga: „viešą nuodėmės demonstravimą“ tikintieji bandė atsverti maldomis*“, atkreipę dėmesį į eitynių organizatorių reikalavimus:

„Teigdami, kad žmogus pats renkasi savo lyties tapatumą nepriklausomai nuo biologinės lyties, eitynių dalyviai mėgina visiškai pakirsti klasikinę žmogaus sampratą ir prigimtį. Šie dalykai brukami pasitelkus melą apie kovą už „naujas“ ir „pažangias“ idėjas, nuslepiant, jog žmogaus prigimtyje niekas iš esmės pasikeisti negali, kaip ir iš jos kylančioje prigimtinėje šeimoje: tai lytinis švietimas Lietuvos mokyklose, nevaržomo lyties keitimo įteisėjimas, „transseksualų teisės“ <...>.“ (2021-09-04, klaipeda.diena.lt)

Visų pirma straipsniuose reprodukuojama idėja, kad buvimas translyčiu yra asmeninė užgaida ir įsivaizdavimas, o kartu, kad ne cislytis asmuo yra mėginantis pakirsti žmogaus prigimtį, naudojama „nenatūralumo“ etiketė siekiant stigmatizuoti ir patologizuoti.

Bendra translytiškumo kaip „**nenormalumo**“ (ir „**nenatūralumo**“) kategorija žiniasklaidoje konstruojama ir palaikoma įvairiausių kontekstuose. Vieni ypač ryškių ir pasikartojančių kontekstų, kuriuose kontrastui naudojama „natūralumo“ kategorija, yra profesionalaus sporto temos. Profesionalaus sporto tema dažnai yra vienas iš karščiausių diskusijų taškų globaliu

mastu, kada kalbama apie translyčių asmenų lyties „tikrumą“ ir jų grėsmę „natūraliai“ pasaulio tvarkai. Analizuojamu laikotarpiu tai taip pat buvo viena iš pasitaikančių temų Lietuvos žiniasklaidoje. Pavyzdžiui:

1. Straipsnyje „*Floridos gubernatorius paskelbė nugalėtoja merginą plaukikę, pralaimėjusią biologiniam vyrui, laikančiam save moterimi*“ rašoma: „*Moterys „dešimtmečius kovojo“ už „lygias galimybes lengvojoje atletikoje“, tėtė DeSantis, o leidimas konkuruoti moterimis besijaučiantiems biologiniams vyrams sugriauna tas moterų galimybes sportuoti ir laimėti.* <...> *Iki šiol 10 JAV valstijų priėmė įstatymus, draudžiančius, kad transseksualai dalyvautų sporto komandose, kurios atitinka jų „lytinę tapatybę.“* (2022-03-24, [infa.lt](https://www.infa.lt))
2. Straipsnyje „*L.Hubbard: pirmasis translytis atletas, dalyvausiantis olimpiadoje – ką mes apie ją žinome?*“, šalia nekorektiškos skirtingus įvardžius vienu metu naudojančios antraštės, aprašoma translyčių dalyvavimo sporte diskusija, kur pateikiamos įvairių profesionalaus sporto atstovų (-ių) citatos: „*Jūs leisite peniams varžytis tarp moterų? Svarbu ne anatomija, o hormonai*“, – tada sakė *J.Haper.*“ (2021-07-22, [sportas.lt](https://www.sportas.lt))

Čia taip pat paminėtinas ir platesnio dėmesio Lietuvoje sulaukęs „Mis Olandija“ grožio konkursas, kurį laimėjo translytė moteris. Nekorektiškos buvo ne tik pačios tai aprašančios publikacijos, pavyzdžiui, „*Gražuolių konkurse triumfavo translytė: „Daugelis mane menkina ir žemina tik dėl to, kuo noriu būti*“, kur rašoma „*Tai – pirmas kartas, kai konkurse, vykstančiame jau 94 metus, laimi moterimi tapęs vyras*“. (2023-07-13, aut. Justė Petkevičiūtė, [tv3.lt](https://www.tv3.lt)). Žiniasklaidos dėmesio taip pat sulaukė atlikėjo Vaido Baumilos komentaras socialiniuose tinkluose, straipsnyje „*Vaido Baumilos įrašas apie translytę „Mis*

Olandiją“ įsiutino Elžbietą Latėnaitę: „Svetima gėda“, cituojamas V. Baumilos komentaras po savo įrašų:

„Tiesiog **pavadinęs save moterimi ar vyru, tokiu netampi ir netapsi. Viskas good, labai palaikau suaugusių žmonių pasirinkimą daryti su savo kūnais ką tik nori, bet man nurodinėti, kas yra biologija ir apskritai gyvenimo patirtis būnant, gimstant, bręstant vyru ar moterimi – nereikty**“, – rašė jis.“ (2023-07-24, 15min.lt)

Žinomų žmonių, turinčių dideles sekėjų auditorijas ir įtakos visuomenėje, pasisakymai translytiškumo tema yra ypač didelio svorio ir reikšmės. Čia svarbu paminėti: (1) 2022 m. vasario 28 d. straipsnį pavadinimu „Vaiva Rykštaitė – apie amerikiečių reakcijas į karą Ukrainoje: „Kai kalbu su jais, pajuntu svetimumą“ (zmones.15min.lt) ir (2) 2023 m. gegužės 13 d. lrt.lt portale publikuotą komentarą „Vaiva Rykštaitė. Kas yra moteris?“ (lrt.lt). Pirmajame, iš pažiūros su translytiškumu nesusijusiame tekste V. Rykštaitė teigia, kad:

„Aš kartais irgi taip jaučiuosi, nes jau yra dalykų, apie kuriuos galiu pasakyti, kad mano laikais taip nebuvo. Anksčiau atrodė, kad niekada nepasensiu, domėsiuosi aktualijomis. O dabar **nesuprantu lyties keitimo, nesuprantu tos galimybės paaugliams leisti hormonus**“, – savo mintis liejo ji.“ (2022-02-28, zmones.15min.lt)

Antrajame straipsnyje-komentare autorė „lyties keitimą“ prilygina pilietybės keitimui, taip suredukuojant kompleksines lytinės tapatybės patirtis. Tekstas

suponuoja, kad cislytės moterys yra tikresnės moterys už translytes moteris, ir todėl jos gali vadintis moterimis tik pabrėžiant jų translytiškumą. Tai taip pat viena iš patologizavimo formų, kylanti iš dešiniųjų politinių idėjų, siekiančių sergėti esą aiškias, natūralumu grįstas moters ir vyro kategorijas. Tai, kad žymios rašytojos viešuose pasisakymuose demonstruojama abejonė, o ne kategoriški pasisakymai prieš translyčius asmenis, galėtų būti pozicionuojama sąlyginai pozityviai, tačiau tai prisideda prie visuomenėje ir taip tvyrančios translytiškumo baimės ir priešiško palaikymo. Taip nežinomybė ir dvejonės, dažnai galinčios kilti dėl susidūrimo ar žinių stokos, nėra išsklaidomos, o didinamos.

Reikšmingą vaidmenį translyčių asmenų reprezentacijai Lietuvoje taip pat atlieka religinio pobūdžio publikacijos. Nemaža dalis anksčiau minėtų stigmatizavimo formų yra viešai susiejamos su krikščionybės pagrindais – lyčių binariškumu, to natūralumu ir pan. (pavyzdžiui, interviu su S. Tamkevičiumi, kur translytiškumas supriešinamas su krikščionišku mokymu). Tačiau net iš pažiūros gana neutraliose religinėse publikacijose, pavyzdžiui, „*Jaunimo palydėjimas – kvietimas į kelionę*“, lyties tapatybės klausimai yra sutapatinami su „šiuolaikinio žmogaus“ vertybių nykimu:

„Kitas labai svarbus dalykas jaunam žmogui yra lytinė tapatybė.

*Nesinori labai plėstis į iš to kylančias temas, pavyzdžiui, homoseksualumą ar lyties sampratą. **Labiausiai su jaunimu norisi paliesti pamatines ir esmines krikščioniškos antropologijos tiesas apie vyrą ir moterį bei iš to kylančią motinystę ir tėvystę. Kas šiais laikais atrodo keista? <...> Šių dienų pasaulis tarsi siūlo naują žmogų be lyties, be tikslo, savo malonumui egzistuojantį individą. Dėl to labai dažnai jaunas žmogus pasimeta, nes tokiame požiūryje neranda konkretumo.**“ (2023-06-19, aut. Eugenijus Markovas SJ, bernardinai.lt)*

Translytiškumo tema žiniasklaidoje taip pat yra aktyviai išnaudojama skaitytojoms (-ams) pritraukti ir įtraukti. Dažnai pasitaikanti publikacijų kategorija – provokatyvūs, pramoginiai straipsniai. Tokie pavyzdžiai yra neretai grįsti dezinformacija ir stengiasi pateikti kraštutinius atvejus kaip translytiškumo patirties atskaitos taškus, ne visada tiesiogiai, tačiau dažnai palaikydami būtent translytiškumo „nenormalumo“ ir „nenatūralumo“ vaizdinius. Tokia reprezentacija neatitinka didžiosios dalies realių translyčių asmenų patirčių ir poreikių bei toliau konstruoja translyčių asmenų kaip pavienių anomališkų atvejų vaizdinį.

Iš dvejų metų žiniasklaidos analizės matyti, kad tv3.lt portalo publikacijos ir reportažai gana išskirtinai pasižymi tokių temų išskėlimu, kurios pritrauktų skaitytojų dėmesį, tačiau kartu dažnai kompromituotų ir deligitimizuotų translytiškumą. Pavyzdžiui, analizuojamu laikotarpiu publikuoti 8 straipsniai apie translytę moterį J. Alves ir jos kūnui atliktas įvairias plastines operacijas. Be to, kad visuose pavadinimuose ji yra neetiškai įvardijama Kenu, jos translytiškumas (įskaitant medicininę tranziciją) yra pozicionuojamas kaip perdėto polinkio į plastines operacijas epicentras. Nors tai galėtų būti ir normalizuojantys straipsniai, nes juose kalbama apie didelį skaičių sekėjų turinčią translytę moterį ir jos patirtis, tai publikuojama tv3.lt portalo kontekste, kuris leidžia teigti, kad veikia yra kuriamos sąsajos tarp translytiškumo ir kraštutinumo, nenatūralumo ir tam tikros formos nenormalumo. Pavyzdžiui, „*Lytį pakeitęs buvęs Kenas nusimetė drabužius: paviešino pikantiškus kadrus*“ (2023-06-11, [tv3.lt](https://www.tv3.lt)). Kitas paminėtinas kraštutinio atvejo pavyzdys – „*Vyro gimdymas truko 30 valandų: jo nėštumas sukėlė žmonai pavydą*“. (2021-11-23, [tv3.lt](https://www.tv3.lt)) Nors pastojusio translyčio vyro istorija pateikiama gana neutraliai, vertintinas įprasto portalo turinio kontekstas, kuriuo siekiama šokiruoti ir reprodukuoti translytiškumą kaip anomaliją, nenormalumą.

Kritinės įtakos „nenormalumo“ ir tos pačios jau minėtos grėsmės konstravimui taip pat turi nusikalstami, kriminaliniai kontekstai. Kaip ir visų tapatybės bruožų atveju, kurti sąsajas tarp translytiškumo ir nusikalstamos veiklos, kelti klausimus dėl asmens motyvų yra nekorektiška ir gali prisidėti prie didžiulės stigmos. Nors tokios publikacijos retos, paminėtinas vienas ryškus pavyzdys –

po šaudymų Nešvilio mokykloje naujienų agentūra BNS išplatino pranešimą spaudai, kuriame teigiama:

„Policija nustatė, kad šaulys yra moteris, socialinėje žiniasklaidoje naudojusi vyriškus įvardžius <...>. Paklausta, ar A. Hale lytinė tapatybė galėjo turėti įtakos, policija atsakė, kad tiria visas versijas.“ (2023-03-29, bns.lt)

Žinia publikuota įvairiuose kituose portaluose, įgavusi netgi tokių pavadinimų pavidalą: *„Aiškėja daugiau apie šaudynes Nešvilio mokykloje: šaulys – translytė buvusi mokyklos mokinė.“* (2023-03-28, tv3.lt) Tai vienas iš kraštutinių atvejų pavyzdžių, kada asmens tapatybės bruožas, kuris nėra susijęs su aprašomu įvykiu, yra išryškinamas kaip svarbus, o šiuo atveju net priežastiniais ryšiais susiejamas su nusikalstama veikla.

Didžiulė translyčių asmenų reprezentacijos dalis taip pat atsiremia į nekorektiškų sąvokų ir posakių vartojimą, kurį galima matyti citatose visame tekste. Nekorektiškų terminų vartojimas translyčių asmenų atžvilgiu publikacijose yra be galo dažnas, tačiau dvejopas. Nors straipsniai ar publikacijos, kurios vertinamos kaip normalizuojančios translytiškumą, kai kuriais atvejais vartoja nekorektiškas sąvokas, dažnu atveju šioje analizėje buvo vis tiek vertinamos kaip normalizuojančios. Ypač tada, kai tekste vartojama sąvoka *transseksualumas*, nes ji ilgą laiką buvo traktuojama kaip tinkama. Pavyzdžiui, normalizuojančiame straipsnyje rašoma: *„Nors lyties keitimas mūsų šalyje iki šiol neįteisintas, jau leidžiama transseksualams oficialiai pasikeisti vardą, kad jis atitiktų jo tapatybę ir būtų galima gyventi oriai.“* (2022-01-26, aut. Eglė Zicari, 15min.lt) Tačiau tai nepateisina be galo paplitusio šio termino nekorektiško vartojimo ir neetiško translytiškumo tapatinimo su „lyties keitimu“. „Kantar“ raktažodžių lentelė parodo, kad tarp raktažodžių *transseksualas* (-ė) paminėtas net 747 kartus, o *transseksualumas* – 186 kartus. Atvejų, kai pasakymai yra aktyviai nekorektiški

(vartojamas *deadname*'as, vartojami skirtingi įvardžiai tuo pat metu ar sąvoka *transseksualas*), yra be galo daug. Panaši pastaba pasakytina ir apie iliustracijas – dažnai neetiškai gretinamos nuotraukos prieš ir po tranzicijos, dar dažniau naudojamos nuotraukos iš LGBTIQ+ eitynių, nors kalbama, pavyzdžiui, apie translyčių asmenų sveikatos paslaugas (3 pav.) ar pan., kurių eitynių vaizdai niekaip nereprezentuoja.

Protestas dėl translyčių teisių

FOTO: VIDA PRESS

3 pav. 2022-08-18, „Patikslino, kokias translyčių asmenų gydymo paslaugas apmokės ligonių kasos: svarbi viena sąlyga“, aut. Giedrė Balčiūtė, delfi.lt.

Translytiškumas kaip ne žmogaus teisių dalis

Translytiškumas kaip ne žmogaus teisių dalis atsispindi daugelyje jau aptartų kontekstų ir temų. Reiškiamas priešiškas translyčiams asmenims ne visada įgauna tiesiogines patologizavimo raiškas, tačiau net ir netiesioginių formų priešiškas nusiteikimas žiniasklaidoje reiškiasi išsakomu nepritarimu translyčių asmenų teisėms užtikrinti. Šioje dalyje įvardijami keli reikšmingi atvejai, kai tai atsispindi politiniu lygmeniu. Tokių jau minėtų atvejų yra daug – tai ta pati nuolatinė neigiama komunikacija apie Lytinės tapatybės pripažinimo įstatymo ar apie Stambulo konvencijos, kaip esą įvirtinančios lytinę tapatybę kaip nediskriminavimo pagrindą, nereikiamybę ir negalimybę. Pastarieji translytiškumą ir lytinės tapatybės klausimus taip pat stigmatizuoja kaip nepatenkančius į žmogaus teisių apsaugos lauką.

Užsienio naujienos apie translyčių asmenų teisių ribojimus (ar ketinimus riboti teises) analizuojamu laikotarpiu buvo viena iš pasikartojančių temų. Kaip minėta analizės pradžioje, ypač daug dėmesio žiniasklaidoje buvo skirta Vengrijos siekiui riboti LGBTIQ+ asmenų teises. Tai straipsniai, kuriuose aprašomi Vengrijos ketinimai ar priimti sprendimai, kurie yra tiesiogiai skatinantys priešišumą prieš translyčius asmenis ir pasipriešinimą teisių užtikrinimui. Tačiau atskirai paminėti šioje temoje verta Lietuvą palietusias publikacijas. Vengrijos vykdomus veiksmus oficialiai palaikė Nacionalinis susivienijimas ir Lietuvos lenkų rinkimų akcijos-Krikščioniškų šeimų sąjunga (LLRA-KŠS) atstovai, kurie vėliau viešai pasidalijo, kad partijų vadovai gavo laišką iš Vengrijos premjero Viktoro Orbano, kuriame jis dėkoja už palaikymą. Pranešime, kuris išplatintas bent 11-oje skirtingų žiniasklaidos kanalų, teigiama:

*„Nacionalinis susivienijimas birželį viešu laišku kreipėsi į Vengrijos ministrą pirmininką, **reikšdamas paramą Vengrijos parlamento įstatymų***

pataisoms, ribojančioms informaciją apie LGBT. Ketvirtadienį šios partijos pirmininko pavaduotojas Vytautas Sinica pasidalijo V. Orbano laišku, kuriame šis reiškia dėkingumą dėl paramos. <...> Vengrijos dešiniųjų vyriausybės priimtas įstatymas uždraudė nepilnamečiams švietimo programas ir medžiagą, kurios laikomos skatinančiomis homoseksualumą, **lyties keitimą arba kitokią lytinę tapatybę nei įgimta.**“ (2021-07-15, „Nacionalinis susivienijimas, LLRA-KŠS skelbia gavę Vengrijos premjero padėką už palaikymą.“ ([lrt.lt](https://www.lrt.lt)))

Nors ši tema buvo apipinta įvairiomis publikacijomis, įskaitant ir ES pasipriešinimą tokiems Vengrijos veiksams, didelė dalis skelbė apie teisių ribojimą, siekį atriboti ne tik translyčių, bet apskritai LGBTIQ+ bendruomenės teises iš žmogaus teisių apsaugos lauko.

Vienas iš iliustratyvių ir didelį svorį turinčių pavyzdžių, kuriuo kurstomas priešiškas nusiteikimas prieš visos LGBTIQ+ bendruomenės teises ir poreikius, tai straipsniai apie Lietuvos prezidento Gitano Nausėdos pasisakymą apie „Kaunas pride“ eitynių organizatorių reikalavimus. Komentuodamas organizatorių reikalavimus, tarp kurių aiškiai įvardijami ir translyčių asmenų teisių užtikrinimo reikalavimai, prezidentas teigė:

„Aš esu prieš tokius reikalavimus ir manau, kad Lietuvoje jie nebus įgyvendinti. Kaip prezidentas, padarysiu viską, kas nuo manęs priklauso, kad tokie reikalavimai šiuo metu negali būti įgyvendinami“, – ketvirtadienį žurnalistams Lazdijuose sakė šalies vadovas.“ (2021-09-02, [bns.lt](https://www.bns.lt))

Prezidento pozicija buvo išplatinta visuose didžiuosiuose Lietuvos žiniasklaidos portaluose. Nors tai nėra tiesioginis translyčių asmenų patologizavimas, šiuo atveju tai visos LGBTIQ+ bendruomenės atmetimas, stigmatizavimas ir tiesioginis buvimas „prieš“ asmenų teises iš aukščiausio rango valstybės vadovo.

Kadangi analizuojamu laikotarpiu žiniasklaidoje nebuvo diskusijų dėl translyčių asmenų teisių užtikrinimo praktinių aspektų (tokiu atveju būtų galima daryti prielaidą, kad publikuojamas, kalbinamas ar cituojamas asmuo nepritaria tik tam tikrai daliai ar tam tikriems praktiniams translyčių asmenų teisių poreikiams, o ne apskritai yra prieš translyčius asmenis ar asmenų teisių užtikrinimą), iš analizuojamų pavyzdžių akivaizdu, kad nepritarimas translyčių asmenų teisių užtikrinimui kyla iš bendro neigiamo nusiteikimo prieš translyčius asmenis ir teisių apsaugą.

Apibendrinimas

Šiame skyriuje aptarti labiausiai paplitę ir daugiausia svorio turintys kontekstai, darantys neigiamą įtaką translyčių asmenų reprezentacijai Lietuvoje. Analizėje išskleista, kad paplitę patologizuojantys kontekstai ne tik suredukoja gyvas, individualias translyčių asmenų patirtis į abstrakčią jėgą, bet ir konstruoja tai kaip grėsmę įvairiems įprasto gyvenimo aspektams.

Translytiškumo ideologizavimas pirmiausia ir reiškia tai, kad realūs žmonės ir jų patirtys yra nuasmeninami, konstruojami kaip abstrakti jėga, kaip grėsmė tradicinei pasaulio tvarkai, vaikams, žodžio laisvei; translytiškumas taip pat konstruojamas kaip sutrikimas, liga, tačiau kartu – kaip mada ir vaizduotės vaisius, kaip nenormalumas ir nenatūralumas apskritai. Praktiškai visais šiais atvejais yra aktyviai apverčiamas visuomenėje dominuojantis galios santykis – viena pažeidžiamiausių asmenų grupių yra konstruojama kaip grėsmė tariaimai tradicinei pasaulio tvarkai ir netgi kaip tam tikras šio esą įprasto pasaulio žmonių opresorius.

Analizė atskleidžia, kad pasipriešinimo „gender ideologijai“ sklaida tiesiogiai veikia tai, kokią asociaciją su translytiškumu kuria žiniasklaida. Nors ideologizuojančių straipsnių dažniausiai randama marginaliose žiniasklaidos priemonėse, naratyvai ar jų dalys, kuriuos vysto šis turinys, neapsiriboja šių portalų ar laikraščių ribomis. Jie reprodukuojami konservatyviuose argumentuose prieš Stambulo konvenciją, prieš smurto lyties pagrindu faktą, prieš lytiškumo ugdymą mokyklose ir kitose panašiose temose. Prie stigmos reprodukuavimo taip pat prisideda įvairūs nekorektiški posakiai, su kuriais nesitapatina ir kurių skatina nevartoti translyčiai asmenys.

Normalizuojančių kontekstų apžvalga

„Trans autonomija“ narys Andre: ne psichiatrai turi vertinti, ar žmogus yra translytis

LRYTAS.LT > GYVENIMO BŪDAS > PSICHOLOGIJA

Sveikata 2022.08.05 18:14

LGBT bendruomenė džiaugiasi nauja lyties tapatumo sutrikimo diagnozavimo tvarka bet pripažįsta – pokyčiai lėti ir nepakankami 93

Aistė Valiauskaitė, LRT TV naujienų tarnyba, LRT.lt
2022.08.05 18:14

Delfi > Dienos naujienos > Lietuvoje

2022 m. sausio 05 d. 09:45

Jau netrukus – svarbūs pokyčiai translyčiams: Širinskienė mano, kad ministrė peržengė ribas (113)

GYVENIMAS / ŠEIMA

2022 06 01

Miglė Motiejūnė, psichologė
Šaltinis: 15min

„Tėti, mama, aš esu trans“: ką išgyvena LGBT+ vaikų tėvai?

Eglė Zicari
Aktualijų žurnalistė

Nuo darželio patyčių sulaukdavusi translytė: „guglindavau“, kaip per naktį tapti mergina

AKTUALU / LIETUVA

2022 06 06

Tėvai linkę neigti, tačiau vaikai, norintys keisti lytį, egzistuoja: pedagogė pasidalijo atvejais iš praktikos

PRANĖSIMAS SPAUDAI

Analizuojamu laikotarpiu žiniasklaidoje taip pat buvo kuriami alternatyvūs translyčių asmenų įvaizdžiai, skirtingomis formomis normalizuojantys lytinės tapatybės ir translytiškumo egzistavimą, asmenų teisių užtikrinimo reikiamybę. Normalizuojantys kontekstai ir naratyvai – tai būtent tokie tekstai, kurie perteikia translyčių asmenų patirtis kaip legitimias, su lytine tapatybe susijusius klausimus kaip aktualius, reikšmingus ar tiesiog – normalius.

Tinkamai translyčių asmenų reprezentacijai svarbus toks matomumas, kuris taip pat legitimizuoja asmenis kaip lygiaverčius (-tes) viešojo gyvenimo dalyvius (-es) ir daro tai asmenims priimtina kalba. Universalios tokios kalbos nėra – asmenys gali individualiai pasirinkti, kokios sąvokos ar asociacijos joms ir jiems yra priimtinos. Tačiau esama bendrųjų etikos principų, kurių svarbu laikytis, jeigu pats asmuo neįvardijo kitaip.

Šiame skyriuje aptariama, kokie alternatyvūs translytiškumo vaizdiniai buvo konstruojami žiniasklaidoje, kokios formos ir kokie naratyvai pasitelkiami nesiekiant patologizuoti ar stigmatizuoti. Atkreipiamas dėmesys, kad nemaža dalis atvejų nėra vienareikšmiai, nes reprodukuoja nekorektišką kalbą, stereotipus ir mitus.

Translyčių asmenų balsas žiniasklaidoje

Pačių asmenų balso reprezentacija žiniasklaidoje yra vienas iš reikšmingiausių asmenų grupės reprezentacijos dėmenų. Tai ne tik suasmenina, sužmogina ideologizuojamą ir patologizuojamą bendruomenę, bet taip pat legitimuoja jos egzistavimą viešojoje erdvėje, viešajame diskurse ir daro tai bendruomenei priimtina kalba. Translyčių asmenų ar jų artimųjų asmeninių liudijimų, su kuo tenka susidurti augant Lietuvoje ar auginant translytį vaiką, esama, tačiau jų skaičius tarp visų publikacijų išlieka be galo nedidelis.

Atvejai, kai cituojami patys translyčiai asmenys, per visą analizuojamą dvejų metų laikotarpį tarp visų publikacijų nesiekia nė 2 procentų.

Asmeniniuose translyčių asmenų interviu ar kitokio formato liudijimuose dažniausiai kalbama apie skaudžias patirtis, dažnai aprašoma, kaip sudėtinga yra augti aplinkoje, kuri yra nepriimanti, kurioje gausu patyčių ir kurioje pats ar pati nesupranti, kas su tavimi vyksta, nes visi kiti atrodo „normalūs“. Apie šias patirtis kalbančių interviu su translyčiais asmenimis pavyzdžiai:

1. Išsamus translytės interviu, pavadinimu „*Zofija Palenta: tikėjau filmo „Graži moteris“ scenarijaus*“, kuriame rašoma: „*Nors savo nuomone ir išgyvenimais drąsiai dalijasi socialiniuose tinkluose, Zofija Palenta pripažįsta, kad pradėti gyvenimą kaip translytei moteriai nebuvo lengva: „Kai augi mažame miestelyje, tu nesuvoki ir tau neleidžiama galvoti, kad tokie dalykai gali vykti su tavimi.“* (2021-12-06, aut. Emilija Lipskytė, [lsveikata.lt](https://www.lsveikata.lt))

2. Jautrus ir informatyvus translyčio vaikinio interviu apie save, apie aplinkinių reakcijas ir apie LGBTQ+ bendruomenę Lietuvoje, pavadinimu: „Žvelgdamas į veidrodį, translytis Klaidas nematė savęs – *tarsi tai būtų kieno nors kūnas*“, kuriame rašoma: „*Toks ryšio trūkumas ir disociacija žiūrint į veidrodį buvo nuo pat vaikystės, tačiau aš nežinojau, kas, kaip ir kodėl, todėl tiesiog maniau, jog šie jausmai ir mintys savaime praeis. <...> sužinojęs, kas yra translytiškumas, vis bandžiau neigti, kad aš esu translytis, nes tuo metu man buvo įskiepyta, kad tai yra nenormalu.*“ (2022-03-24, aut. Jonas Valaitis, jarmo.lt, [lytas.lt](https://www.rytas.lt))
3. Sudėtinga asmens, sukūrusio šeimą, patirtis atrandant translytiškumą vėlyvesniame amžiuje. Publikacija pavadinimu „*Transseksualės <...> išpažintis: „Pikčiausiam priešui nelinkėčiau tokių išgyvenimų*“, kurioje rašoma, kad: „*Dabar savo santechnikos verslui vadovaujanti transseksualė šypsosi ir tvirtina esanti laimingesnė, nei buvo gyvendama įkalinta vyro kūne <...>.*“ (2021-08-02, aut. Sigutė Limontaitė, [15min.lt](https://www.15min.lt))⁶¹
4. Interviu su translyte pavadinimu „*Nuo darželio patyčių sulaukdavusi translytė: „guglindavau“, kaip per naktį tapti mergina*“. (2022-06-06, [15min.lt](https://www.15min.lt)) Straipsnyje cituojama socialiniuose tinkluose žinoma translytė, kuri dalijasi savo sunkiomis patirtimis darželyje, mokykloje, socialinėse medijose, pabrėžiama kitoniškumo augant patirtis: „*Vaikystėje visada turėjau lyties problemų. Niekados negalėjau suprasti, kas su manim negerai. <...> Buvo sunku, bet stengėsi nekreipti į tai dėmesio, koncentravosi į mokslus, draugus. <...> Būdama gal 15-os metų ji „TikTok“ pirmą kartą pamatė translytę merginą. Tuomet lyg akmuo nuo širdies nukrito, suprato esanti ne viena ir kad pagaliau gali atsiskleisti.*“ (2022-06-06, [15min.lt](https://www.15min.lt))

⁶¹ Šis interviu buvo pirmą kartą publikuotas 2015 m. rugpjūčio 9 d., o 2021 m. perpublikuota versija prieinama tik prenumeratoriams, kas gali reikšti šios temos skaitomumą.

Šio pobūdžio liudijimuose taip pat reikšminga tai, kad šalia skausmo ir aplinkinių atmetimo yra pabrėžiamas pastarasis palengvėjimas ir džiaugsmas geriau supratęs save. Atsispiriant nuo „nenormalumo“ kategorijos, taip konstruojamas pozityvus, išlaisvinantis savęs kaip translyčio asmens suvokimo vaizdinys. Kaip pratęsiama straipsnyje:

„Iš pradžių buvo labai keista, nes niekur nemačiau tokių žmonių kaip aš, visada svarsčiau, kodėl aš taip išsiskiriu, kodėl aplink nėra tokių žmonių kaip aš. <...> Laikui bėgant supratau, kad neturi laikytis stereotipų, įtikinti kitiems, elgtis kažkaip kitaip, išskirtinai, neturi visada pritarti visų nuomonei. <...> žinau, kad esu translytė ir viskas yra gerai.“ (2022-06-06, [15min.lt](https://www.15min.lt))

Kitas išlaisvinantį lyties tapatybės kelią liudijantis interviu su translyte kanadiete: *„Pasiryžusi lyties keitimui moteris jaučiasi išlaisvėjusi: „Turiu barzdą, bet nešioju ir rožines sukneles.“* Interviu ji taip pat dalijasi apie patirtas patyčias, tačiau teigia, kad pradėjusi tranziciją: *„Įgavau pasitikėjimo, esu sveikesnė, nes labiau susiliejau su savuoju „aš“.“* (2023-02-14, aut. Ona Kacėnaitė, „Lietuvos ryto“ žurnalas „Savaitgalis“, [lytas.lt](https://www.rytas.lt))

Keletas asmeninių liudijimų publikuota ir regioninėje spaudoje, pavyzdžiui:

Savęs nekentusi Ingrida rado išeitį

Emilis prieš dvejus metus dokumentuose dar buvo Ingrida.

Asmeninio archyvo nuotr.

6 p.>>

Turėjau pakeisti gydytoją, nes kai savajai pasakiau, kad esu translytis, pradėsiu hormonų terapiją ir man reikės dažniau darytis tyrimus, ji pasakė, kad jokių tyrimų nedarys ir kad tai yra nesąmonė. Įvairiose institucijose, kuriose prašoma pateikti asmens dokumentą, nuolat aiškindavausi, kodėl aš atrodau kitaip nei dokumentuose, kai jie dar buvo nepakeisti. Reikėjo vizitų pas privačius gydytojus, kelionių ir tyrimų, kuriems išleidau daug pinigų, nes valstybinėse įstaigose translyčiams reikiama medicininė pagalba neteikiama.

– Gal turite mokslinį (na, ar tiesiog savo išmastytą) paaiškinimą, kodėl visi dauguma vaikų yra tokie, kokie yra, bet kai kurie jaučiasi gimę ne savo kūne ir nori keisti lytį?

– Įtikinamo mokslinio paaiškinimo nežinau. Tiesiog taip yra ir visada buvo. Tik daugelis to nepažįs ir teigs, kad anksčiau to nebūdavo. Bet seniau tokie žmonės neatsiskleidavo arba buvo atskirti nuo visuomenės tam, kad būtų sudarytas tobulas visuomenės įvaizdis. Beje, tai, kad esi translytis, nebūtinai suprasi nuo mažų dienų. Esu skaitęs ne vieną pavyzdį, kuomet žmogus suvokė, kad yra translytis, jau būdamas žymiai vyresnis ir sukūręs šeimą.

– Jūsų vaikystė buvo sunki ne tik dėl to, kad jautėtės berniuku – jūs augote vaikų namuose. Kaip ten atsidiurėte?

– Į vaikų namus pakliuvau su savo biologiniais broliais. Ten patekome, nes neturėjome sąlygų normaliai gyventi, dažnai neturėjome ko valgyti, kadangi biologinė motina piktnaudžiaudavo alkoholiu. Į vaikų namus patekome, kai su broliu ėjome ieškoti mamos, nes buvome alkani. Mus, du mažus kažkur keliaujančius vaikus, pamatė vaikų namų darbuotojas ir nuvežė tiesiai į globos įstaigą. Po to ten atvyko ir kiti mano broliai. Pas biologinę motiną jau niekada

nebegrįžome. Maždaug dvejus metus gyvenau vaikų namuose, po to patekau į globėjų namus.

– Žiemą vienoje televizijos laidoje pasakojote, kad turite merginą. Ar ją tebeturite ir ar jos artimųjų požiūris į jus nėra neigiamas?

– Su mergina mūsų keliai išsiskyrė. Tačiau problemų dėl to, kad esu translytis, su jos artimaisiais neturėjau, nesuilsaukdavau jokių neigiamų komentarų ar diskriminacijos.

„Nesu nė karto pasigailėjęs, kad nusprendžiau ryžtis tokiam žingsniui. Jaučiuosi laimingas, kad pagaliau galiu būti savimi ir kad žmonės pagaliau laiko mane tuo, kuo esu.“

E.Majoras

– Dabar Lietuvoje daug prieššūkimo LGBT bendruomenės žmonėms. Ką jūs norėtumėte pasakyti tiems prieššinkams?

– Daug domiuosi ir skaitau apie LGBT+ padėtį Lietuvoje. Visa ši situacija mane iš tiesų labai liūdina. Visi tie žmonės, pasisakydami už „tradicines šeimas“, eina prieš savus. Jie rengia maršus, kabina plakatus, kursto neapykantą net nesuvokdami, kad galbūt jų vaikas, kaimynas, geriausias draugas ar kitas artimas žmogus priklausė šiai bendruomenei. Niekada nesupratau tokių žmonių ir kodėl jiems taip trukdo, kas ką myli ir kas koks yra. Dar kartą paminėsiu, kad visais laikais buvo tokių žmonių, tačiau tik dabar jie išdrįso apie tai kalbėti ir nebesislepti. Ir labai džiaugiuosi už visus tuos žmones, kurie to neslepia.

Lrytas.lt

5 pav. 2021-10-16, „Savęs nekentusi Ingrida rado išeitį“, spausdintas laikraštis „Panevėžio kraštas“⁶²

⁶² Anksčiau tas pats interviu taip pat buvo publikuotas portale lrytas.lt (2021-08-30, lrytas.lt)

Ypač svarbu pabrėžti, kad pastarasis ir daugelis kitų pavyzdžių, kai yra įgarsinama asmeninė žmogaus istorija, lytinės tapatybės suvokimo patirtis, santykis su aplinka ir kiti aspektai, yra vertinami kaip normalizuojantys *plačiaja prasme*, tačiau juose dažnai reprodukuojami su translytiškumu susiję stereotipai ar vartojama nekorektiška kalba. Pavyzdžiui, naudojamas asmens *dead-name*'as; tokie pasakymai kaip „Ingrida rado išeitį“ arba „vaikinas, gimęs mergina“ kalbant apie translytį vaikina; translytiškumas suredukuojamas į „lyties keitimą“; neretai dviprasmiškas susiejimas su psichikos sveikatos sutrikimais; taip pat vartojama sąvoka „transseksualė (-as)“ ir kt. Bet kokios nuorodos į lytį, kuri asmeniui buvo priskirta gimus, tačiau su kuria ji ar jis nesitapatina, yra nekorektiškos, gali priminti disforiją ar kitas neigiamas patirtis. Tranzicija nėra tapati estetinių plastinių operacijų rinkiniui, kurį būtų galima suredukuoti į „prieš“ ir „po“.

Vertinant reprezentuojamų asmenų balsą ypač svarbu išskirti keletą publikacijų, kuriose translyčiai asmenys atkreipia dėmesį į struktūrines problemas ir teisinio reguliavimo spragas. Taip diskursyviai perkeliamas svoris nuo sunkios asmeninės patirties, aplinkinių reakcijos ir patyčių kaip asmeninės tragedijos prie sisteminės atskirties ir diskriminacijos problemos. Pavyzdžiui, „*Trans autonomija*“ narys Andre: *ne psichiatrai turi vertinti, ar žmogus yra translytis*“ – reprezentatyvus straipsnis apie translyčių teisių organizaciją „Trans Autonomija“, organizacijos numatomas veiklas, apžvelgiama politinė Lietuvos situacija translyčių asmenų atžvilgiu. Taip pat pabrėžiama depatologizacijos svarba:

*„Psichiatrai neturėtų spręsti, ar žmogus gali turėti jo tapatybę atitinkančius dokumentus. Įstatymas turi būti grindžiamas žmogaus apsisprendimo principu nenustatant jį ribojančių sąlygų: šeimyninės padėties, amžiaus ir t.t. <...> Diagnozė padeda tuo, kad ją turint galima lengviau kompensuoti medicinines išlaidas. Tačiau **diagnozės gavimas neturėtų būti privaloma sąlyga trans žmogaus teisėms užtikrinti.**“ (2022-02-08, aut. Jonas Valaitis, jarmo.net, lytas.lt)*

Kita teisių užtikrinimo svarbą pabrėžianti publikacija – tai Austėjos, save identifikuojančio (-ios) kaip *queer*, liudijimas apie savo tapatybę ir apie LGBTIQ+ asmenų situaciją bei trūkstamas teises Lietuvoje:

„Ir iki dabar, Lietuvoje visų teisių mes kol kas neturim <...>. Tai nėra tik apie partnerystę ar santuoką, bet taip pat ir translyčius žmones, kad jie galėtų pasikeisti savo lytį, kad būtų prieinami hormonai, lyties keitimo operacijos. Tai yra būtina tam, kad žmonės jaustųsi saugiai šioje šalyje.“
(2021-11-03, Živilė Kairytė, [tv3.lt](https://www.tv3.lt))

Atvejai, kada translyčiai asmenys yra cituojami reguliaraus straipsnio formatu, t. y. kada aptariamas vienas ar kitas politinis ar teisinis klausimas, susijęs su translyčiu asmenimi, ir jame kartu su kitomis pozicijomis pateikiama ir translyčio asmens ar organizacijos pozicija, yra ypač reti. Pavyzdžiui:

1. LNK reportažas, perpublikuotas DELFI portale straipsnio „*Jau netrukus – svarbūs pokyčiai translyčiams: Širinskienė mano, kad ministrė peržengė ribas*“ formatu, kuriame kalbinamas translyčių asmenų organizacijos atstovas. Tačiau net ir šiuo atveju straipsnis prasideda nekorektiškai, suponuojama, kad psichiatro diagnozė yra priimtinas ir lengvas kelias: „*Jau po mėnesio translyčiai asmenvardžius galės pasikeisti be teismo sprendimo – užteks psichiatro diagnozės.*“ (2022-01-05, LNK žinios, [delfi.lt](https://www.delfi.lt))
2. Straipsnyje „*LGBT bendruomenė džiaugiasi nauja lyties tapatumo sutrikimo diagnostavimo tvarka bet pripažįsta – pokyčiai lėti ir nepakankami*“, vartojant nekorektiškus posakius, cituojama translytė moteris:

„Transseksualė <...> sako, kad jau prieš 20 metų ieškojo būdų keisti lytį Lietuvoje. <...> išeitį rado tik visai neseniai. „Pradėta terapija, pakeičiau asmens duomenis, nuo metų pradžios gyvenu kaip moteris. **Mes daug metų to laukiam, Lietuvoj oficialios tvarkos neturėjom, atsiliokam nuo kitų šalių**“, – pripažįsta moteris.“ (2022-08-05, aut. Aistė Valiauskaitė, lrt.lt)

Iliustratyvus pavyzdys, kai su translyčiais asmenimis susijęs teisinis-politinis klausimas yra aptarinėjamas straipsnyje iš žmogaus teisių perspektyvos, tačiau nėra įtraukiami patys asmenys ar asmenis reprezentuojanti organizacija: „*Viltinai rudens laukę translyčiai asmenys Lietuvoje žvalgosi į valdžią – kiek pajudėjo žadėti sprendimai?*“ (2021-09-30, aut. Agnė Černiauskaitė, lytas.lt) Nors straipsnis yra neabejotinai normalizuojantis translyčius asmenis ir asmenų poreikius – nėra pačių asmenų balso kontekste, kuriame jis galėtų būti.

Kalbant apie tiesioginę reprezentaciją, šioje dalyje vieni reikšmingiausių ir daugiausia dėmesio žiniasklaidoje sulaukę įvykiai: „Kaunas pride“ (2021 m. rugsėjo 4 d.) ir „Vilnius pride“ (2023 m. liepos 1 d.) eitynės. Publikacijose dažnai cituojami organizatorių reikalavimai, tarp kurių ir tiesioginiai reikalavimai, skirti translyčių asmenų teisėms užtikrinti. Pavyzdžiui, lrt.lt portale publikuotas visas „Kaunas pride“ organizatorių reikalavimų sąrašas: „*Kaunas Pride išplatino reikalavimus Seimui ir Vyriausybei: prašo teisės į santuoką, aktyviau kovoti su neapykantos kalba.*“ (2021-09-02, lrt.lt) Išskirtinio paminėjimo vertas „Kaunas pride“ organizatorių susitikimas su Seimo pirmininke Viktorija Čmilyte-Nielsen: straipsnyje „*Eitynių Kaune organizatoriai V. Čmilytei-Nielsen pateikė savo reikalavimus: tarp jų – galimybė įsivaikinti, pasikeisti lytį*“ rašoma:

„*Laisvės alėja žygiuoti šeštadienį besiruošiantys vieni iš LGBTQ+ eitynių organizatorių „Kaunas Pride“ atstovai ketvirtadienį atkeliavo iki Seimo pirmininkės Viktorijos Čmilytės-Nielsen kabineto. Už homoseksualių ir*

translyčių asmenų teises kovojantys asmenys pakvietė parlamento vadovę į rengiamas eitynes ir pristatė savo siūlymus teisėkūrai.“ (2021-09-02, aut. Agnė Černiauskaitė, [lytas.lt](https://www.rytas.lt))

Tarp galybės straipsnių, kuriuos žiniasklaidos lauke sugeneravo šie įvykiai, neabejotinai buvo ir tokių, kurie buvo skirti skaitomumui pritraukti, priešiška pozicijai išsakyti ir bendrai turintys neigiamų konotacijų (dažnai taip pat pasirenkant cituoti kontraversiškesniai visuomenėje vertinamus eitynių reikalavimus). Vienas iš paprastesnių pavyzdžių, kada straipsnyje aprašomos artėjančios eitynės, susitikimas su Seimo pirmininke ir kt., tačiau pavadinimu piešiama neigiama, skaitytojus siekianti pritraukti situacija: „*Nuotaikos pavojingos: į „Kaunas Pride“ dalyvius gali būti laidomi kiaušiniai, ir „išmatų bombos.*“ (2021-09-03, aut. Nerijus Povilaitis, [delfi.lt](https://www.delfi.lt)) Visgi didelė dalis straipsnių, kuriuose aprašytos būsimos ar vykstančios eitynės, nuosekliai citavo įvairias reikalavimų ištraukas. Taip buvo pateikiama neiškraipyta informacija, plačioms auditorijoms įvardijami translyčių asmenų poreikiai.

Kitokio pobūdžio, tačiau reikšmingi taip pat yra užsienio naujienų apie žymius asmenis pavyzdžiai, kurie nesiekia šokiruoti ir pateikia translytiškumą kaip asmens tapatybės bruožą. Laikraštyje „Savaitgalis“ spausdintame straipsnyje „*Aktorius džiaugiasi nauju kūnu*“ (2022-05-07, aut. Matilda Aleksandravičė) pozityviai pateikiama žymaus aktoriaus Ellioto Page'o tranzicijos istorija kaip „tapimas tuo, kuo iš tikrųjų esu“. Šalia istorijos apie Ellioto atsiskleidimą translyčiu yra apžvelgiama jo karjera ir pasiekimai. Paminėtina, kad šalia citatų „*Labai džiaugiuosi šiuo kūnu, kai aš – tai iš tikrųjų aš*“ taip pat nekorektiškai pateikiamos esą pokyčius iliustruojančios „prieš“ ir „po“ nuotraukos. Panašaus formato tekstų esama ir daugiau, pavyzdžiui, panašiai aprašytas translytės atlikėjos Kim Petras sceninis gyvenimas jaunimui skirtame portale [panele.lt](https://www.panele.lt). Jame daug dėmesio skiriama tranzicijai, lytinė tapatybė aprašoma normalizuojančiai (2022-02-22, [panele.lt](https://www.panele.lt)). Reikšminga taip pat tai, kad pastarieji pavyzdžiai yra dažnai normalizuojantys translytiškumo patirtis ir jų

neviktimizuojantys – pateikiantys lytinės tapatybės klausimus kaip *normalius*, lytinę tapatybę kaip *tikrąją (-ąjį) save*.

Tad asmeniniai translyčių liudijimai žiniasklaidoje kuria vaizdinį, kad translyčiai asmenys susiduria su stigma, neigiamomis visuomenės nuostatomis, įvairių formų patyčiomis ir atmetimu – šios patirtys stiprios ir pasikartojančios. Kartu pateikiama žinutė, kad didžiausia neigiamų patirčių dalis yra būtent nepriėmimas, o ne pati translytiškumo patirtis – savo lytinės tapatybės supratimas ir priėmimas pateikiamas kaip savęs priėmimas, kaip *normalios* tapatybės dalies. Nors asmeninių išgyvenimų ir liudijimų žiniasklaidoje galima pastebėti ir toks patirčių įgarsinimas legitimuoja translytiškumą, translyčių asmenų kaip lygiaverčių viešojo lauko dalyvių apraiškos analizuoto laikotarpio turinyje yra gerokai mažesnės. Nors publikacijų turinys klasifikuojamas kaip normalizuojantis, nes atspindi translyčių asmenų perspektyvą, reprezentacijos kokybė ir šiais atvejais yra ribota – dažnai vartojama nekorektiška kalba ar iliustracijos, reprodukuojami stereotipai.

Translytiškumas kaip sudėtinga patirtis – artimųjų liudijimai

Reikšmingi translyčių asmenų normalizavimo kontekstai – tai artimųjų liudijimai, kuriuose taip pat aptariamos sudėtingos patirtys, translytiškumo priėmimo kelias, aplinkinių reakcijos. Pastarieji analizuotu laikotarpiu kiekiau praktiškai neatsiliko nuo pačių translyčių asmenų balsų.

Keletas iliustratyvių, sudėtingas patirtis liudijančių artimųjų publikacijų pavyzdžių:

1. Mamos istorija apie translytės dukros priėmimą, apie sunkumus ir pagalbą, kurią gavo iš tam skirtų bendruomenių. Interviu „*Mama, kas gi manęs čia laukia?*“ *Translytė mergina nemato ateities Lietuvoje*“ moteris pabrėžia asmeninio susidūrimo ir informacijos svarbą: „*Jie negali visą gyvenimą apsimetinėti ir būti kitu nei tu, kuris žino, kas yra viduje. Tik vėliau supratau, kad tai buvo žmogaus traumavimas, bet mes irgi nieko nežinojome, žinių neturėjome, rėmėmės tik nuogirdomis, kad tokie žmonės yra <...>. Man gana keista, kad žmonės, kurie tarsi turėtų būti atviresni kitam, labiau orientuoti į kitą ir vadovautis krikščioniškos meilės principu, visiškai neturi empatijos ir nenori suprasti bei priimti, yra iš anksto nusistatę ir translyčius žmones mato kaip grėsmę.*“ (2021-09-25, aut. Domantė Platūkytė, lrt.lt)
2. Jautrus ir ypač iliustratyvus pavyzdys, skatinantis palaikymą translyčiams asmenims ir normalizuojantis translytį vaiką kaip vaiką: „*Translytį paauglį auginanti mama išdrįso pasidalinti išgyvenimais: visiems sakau, kad savo vaiko kapo lankyti nenoriu.*“ Straipsnyje rašoma: „*Yra daug tėvų, kurie ir iš namų vaikus išveja. Kaip aš galėčiau taip nuskriausti savo vaiką? Mano protas tokių dalykų nesuvokia*“, – *stebisi translytį vaiką auginanti mama, sutikusi naujienu portalui lrytas.lt papasakoti apie jautrius savo išgyvenimus.*“ (2021-12-18, aut. Agnė Liubertaitė, lrytas.lt)
3. Panašus pavyzdys, kai straipsnyje „*Translytį sūnų auginanti Mėja: „Buvo replikų, kad sugadinau vaiką*“ išsamiai aprašoma translyčio vaiko priėmimo istorija iš mamos perspektyvos, jausmų sudėtingumas ir palaikymo svarba: „*Prieš dvejus metus Mėjos Nutautaitės vaikas jai pasakė, kad savame kūne nesijaučia gerai ir nori būti ne mergina, o vaikinai. Tokie žodžiai uraganą viduje sukelia daugeliui tėvų, tačiau jų reakcija būna skirtinga. Mėja žinojo –*

kad ir kokia sumaištis joje vyksta, savo vaikui privalo ištransliuoti vien meilę ir palaikymą. Taip mama Liamui tapo ramsčiu, kuris palaiko kiekviename žingsnyje ir ruošia tam, su kuo gali susidurti ne visada draugiškame pasaulyje.“ (2022-09-26, aut. Ema Miliūnaitė, [15min.lt](https://www.15min.lt))

4. LGBTQ+ vaiko teta, viena iš organizacijos „Mamos už LGBTQ+ vaikus“ įkūrėja, pasakoja apie savo palaikymą LGBTQ+ vaikams ir siekius mažinti susipriešinimą straipsnyje „*LGBTQ+ vaiko teta pasidalijo išgyvenimais: mane skaudina giminaičių pasisakymai*“. Nors straipsnyje neįvardijama vaiko orientacija ar lytinė tapatybė, kalbėdama apie priešiškas giminaičių reakcijas ir priėmimo svarbą, priduria, kad: „*Vis tik pokyčių moteris jau pastebi – jos teigimu, savo **lytinės tapatybės** pripažinti nebijo vis daugiau žmonių.*“ (2021-10-30, „Lietuvos ryto“ televizijos laida „Nauja diena“, [lytas.lt](https://www.lytas.lt))
5. Mamos videoliudijimas apie savo queer vaiko atsiskleidimą tv3.lt portale pavadinimu „*Rasa Račienė atvirai – apie LGBTQ+ dukrą, baimes ir kaltę: ieškojau savyje, ką galbūt dariau ne taip*“. Laidos apraše rašoma: „*22-ejų mergina dar paauglystėje suprato, kad yra kitokia ir atvirai pasisakė mamai. Tačiau, Rasos teigimu, dukra nelaiko savęs homoseksualia, nors turi mylimąją, o yra queer arba, kitaip tariant, neapsisprendusia dėl savo lytinės tapatybės. Rasa pripažįsta, kad iš pradžių jai pačiai buvo sunku suprasti, kas vyksta su dukra ir kas yra tas queer.*“ (2021-11-14, Renata Šakalytė-Jakovleva, [tv3.lt](https://www.tv3.lt))

Nors tokio pobūdžio straipsniuose didelė dalis dėmesio skiriama būtent rašančiojo (-osios) artimojo (-osios) išgyvenimams, šie liudijimai neabejotinai turi stiprų svorį normalizuojant translytiškumą, nenormatyvios lytinės tapatybės priėmimą. Tai vėlgi pateikiama kaip skaudi asmeninė patirtis, tačiau jos kilmė neretai paaiškinama per stereotipus, išankstines nuostatas, vyraujančias visuomenėje ir išgyvenamas translyčių asmenų artimųjų. Ypač svarbus translyčio vaiko kaip *vaiko* patyrimo įgarsinimas.

Translytiškumas kaip *normali* patirtis – ekspertiniai komentarai

Normalizuojančiai translyčių asmenų reprezentacijai reikšmingi žiniasklaidoje publikuojami aktualius klausimus išskleidžiantys ekspertiniai komentarai. Tai publikacijos, kuriose atliepiamos tam tikros baimės, kylančios dėl išankstinių nuostatų, paprastai paaiškinama, kad lytinę tapatybę turime visi, ne tik translyčiai asmenys, kad tai *normalu* ir svarbu priimti. Nors šie kontekstai savo svarba neprilygsta pačių asmenų balsui žiniasklaidoje, jie ypač reikšmingi tuo, kad dažnai **pateikia translytiškumą neviktimizuojančiai**. Neviktimizuoti – tai reiškia pateikti translytiškumą ar su tuo susijusias temas kaip tiesiog atsitinkančius ar net pozityvius dalykus. Tuo neturima omenyje, kad sunkias patirtis aptariantys kontekstai yra neigiami – jie yra neišvengiami ir būtini, nes atspindi kasdienio gyvenimo realybę ir normalizuoja translyčių asmenų būtį, legitimuoja jų patirtis ir kreipia dėmesį į visuomenės nuostatų žalą.

Tai gali būti ir publikacijos, kai pristatomos sunkios patirtys, kartu paaiškinant ir normalizuojant lytinės tapatybės aspektus. Pavyzdžiui, informatyvus straipsnis apie sunkumus, su kuriais susiduria LGBT jaunuoliai. Jame kalbinama Nacionalinės LGBT teisių organizacijos „Lietuvos gėjų lyga“ (LGL) atstovė Eglė Kuktoraitė:

„*Taip pat kiekvienas žmogus turi ir lytinę tapatybę, kuri apibūdina unikalų kiekvieno asmens lyties pajautimą bei su tuo susijusį savęs priskyrimą konkrečiai lyčiai*“, – aiškino E.Kuktoraitė.“ (2022-03-24, Laida „Lik po pamokų“, lytas.lt)

Ekspertinių komentarų pavyzdžiai, kuriuose normalizuojančiai ir neviktimizuojančiai kalbama apie lytinės tapatybės paieškas:

1. Vienas tokių prieigų pavyzdžių – 2023 m. gegužės 10 d. pranešimas spaudai portale DELFI, kuriame pedagogė Sonata Petraitienė išsamiai aptaria vaikų ir paauglių savęs supratimo procesą, jį normalizuoja, ragina tėvus priimti ir palaikyti. Straipsnyje *„Tėvai linkę neigti, tačiau vaikai, norintys keisti lytį, egzistuoja: pedagogė pasidalijo atvejais iš praktikos“* rašoma: *„Konkrečiai lyties tapatumo klausimas paauglystėje išryškėja visų pirma dėl to, kad ima keistis kūnas. Ir ryškėjantys antriniai lyties požymiai, <...> kelia vaikams daug klausimų. <...> Būna, kad paaugliai bręsdami, ieškodami savojo „aš“, ilgainiui grįžta prie savo biologinės lyties. Būna kad nebegrįžta niekada. Tačiau tai visai nesvarbu, nes žmogus yra daug daugiau negu jo lytis. Pedagogas turi besąlygiškai priimti, palaikyti vaiką visų pirma kaip žmogų.“* (2023-05-10, delfi.lt)
2. Pranešimas iš lytiškumo ugdymo perspektyvos *„Berniukiška ir mergaitiška. O gal tiesiog – vaikiška?“*, kuriame lytiškumo ugdymo specialistė Akvilė Giniotaitė išskleidžia lyčių stereotipus, ypač kaip tai atsispindi auginant vaikus, taip pat normalizuojama lytinės tapatybės tema apskritai: *„Reikia suprasti, kad nors mes esame suaugę, mūsų lytiškumas vis tiek gyvas. Ne tik brendimo metu yra svarbu, kas vyksta su mūsų lytimi. Mes visi turime savo lytinę tapatybę, esame vyrai ir moterys, per visą mūsų gyvenimą ta lytinė tapatybė yra veikiama, dėl to šia tema reikia nuoširdžiai domėtis.“* (2022-01-28, aut. Eglė Kuktienė, rinkosaikste.lt)
3. Straipsnyje *„Tėti, mama, aš esu trans“: ką išgyvena LGBT+ vaikų tėvai?“* psichologė išskleidžia dažnas LGBT+ tėvų patirtis, normalizuojamas tėvų pasimetimas, įvardijamas dažnas translyčių vaikų atmetimas jiems atsiskleidus ir kiti jausmai, kurie dažniausiai ištinka tėvus, taip pat pabrėžiamas tapatumo paieškų normalumas: *„Kai tavo vaikas kvestionuoja*

*savo lytinę tapatybę ar orientaciją, gali kilti daug baimių. <...> Nenuostabu, jog į vaiko atsiskleidimą įprastai reaguojama pasimetimu, bejėgiškumu arba pykčiu, o kartais net ieškoma būdų, kaip „išgydyti“ savo vaiką“, – teigia Miglė Motiejūnė, psichologė ir viena iš iniciatyvos „Sąmoninga šeima“ įkūrėjų. <...> **Tad leidimas vaikui ieškoti savo tapatumo yra geriausia dovana, kurią mes, kaip tėvai, galime suteikti savo vaikui.**“ (2022-06-01, [15min.lt](https://www.15min.lt))*

Panašiai kaip ir artimųjų liudijimuose, straipsnyje šie jausmai atliepiami, duodama patarimų, ką daryti, tačiau svarbiausia – pabrėžiama, kad susitaikius vaiko lytinė tapatybė gali atrodyti mažiau reikšminga negu vaiko psichologinė gerovė ir kad vaiko tapatumo paieškos nėra neigiamas dalykas: **„Žinojimas, kad tavo vaikas LGBTQ+, gali būti džiugus.“**

4. Kiek kitokio pobūdžio, tačiau plačiai paplitęs ekspertės, seksualinės sveikatos specialistės iš Suomijos šeimos federacijos pranešimas apie lytiškumo ugdymą, nekuriantį skirčių tarp įvairių lytinių tapatybių: „Svarbu, kad naujuose vadovėliuose informacija apie skirtingas lytines tapatybes ir seksualinę orientaciją yra integruota į visą vadovėlio turinį ir nėra išskirta kaip atskiras skyrius apie „kitokią“ orientaciją ar lytinę raišką turinčius žmones.“ (2022-03-29, [tavovaikas.lt](https://www.tavovaikas.lt))

Esama ir giliau visuomenės baimes dekonstruojančių straipsnių, įsitraukiančių į viešąjį pokalbį apie tai, ką reiškia translytiškumas visuomenėje nusistovėjusiam supratimui apie lytis. Komentare „*Artūras Tereškinas. Kas yra moteris, arba pastabos apie lyčių ekosistemą*“ rašoma:

„Translyčiai išlieka viena iš pažeidžiamiausių grupių, nukenčiančių nuo fizinio ir žodinio smurto. Prieš juos dažnai smurtaujama vien dėl to, kad jie neatitinka lyčių normų ir juos sunku sudėlioti į aiškias lyčių kategorijas. O, kaip žinoma, tai tiesiog siutina tuos, kurie viską apibrėžia tik varpomis ir

makštimis. <...> Sąvokos „translytis“ elastiškumas verčia mus permąstyti, ką reiškia biologinė ir socialinė lytis bei suvokti, kad ne genitalijos ir ne chromosomos apibrėžia mūsų lyties tapatybes.“ (2023-06-11, aut. Artūras Tereškinas, lrt.lt)

Plačiai publikuotame tekste „*Karilė Levickaitė. Neverk, M.A.M.A., sex revolution?*“ (2022-01-31, aut. Karilė Levickaitė, 15min.lt) psichikos sveikatos ekspertė Karilė Levickaitė taip pat dekonstruoja pasipiktinimą sukėlusį viešą dviejų garsių vyrų bučinį televizijos eteryje ir pabrėžia įvairius su LGBTIQ+ bendruomene susijusius teisių pasiekimus:

*„2018 m. Pasaulio sveikatos organizacija pristatė Tarptautinės ligų klasifikacijos vienuoliktąją redakciją TLK-11, kurioje **translytiškumas nebėra klasifikuojamas kaip psichikos sveikatos sutrikimas**. Tokiu būdu tikimasi mažinant stigmą ir diskriminaciją bei gerinti sveikatos paslaugas.“ (2022-01-31, aut. Karilė Levickaitė, 15min.lt)*

Pastarieji ekspertiniai pasisakymai yra tarsi skirti suaugusiesiems, vienaip ar kitaip susiduriantiems su lytinės tapatybės klausimais, tačiau pozicinuodami lytinės tapatybės klausimus kaip tiesiog paaugliams ir visiems asmenims būdingus, jie normalizuoja translytiškumą gerokai plačiau. Tai svarbi prieiga, parodanti, kad psichologų (-ų), pedagogų (-ų) ir kitaip lytiškumą tiriančiųjų nuomone, lytinės tapatybės klausimai nėra *nenormalūs* ar savaime neigiami.

Translytiškumas kaip žmogaus teisių dalis

Dažnas translytiškumo kontekstas – publikacijos, kuriose lytinę tapatybę normalizuoja ar už translyčių asmenų teisių įgyvendinimo reikiamumą pasisako žmogaus teisių atstovės (-ai), įvairios (-ūs) užsienio valstybių ar Lietuvos institucijų pareigūnės (-ai), kitų organizacijų ar institucijų atstovės (-ai). Analiuojamu laikotarpiu vyko minėti 2 plačiai aprašomi translyčių asmenų teisių pokyčiai:

1. 2021 m. gruodžio 31 d. teisingumo ministrė Ewelina Dobrowolska pasirašė įsakymą, kuris nuo 2022 m. vasario sudarė sąlygas translyčiams asmenims lengviau pasikeisti savo asmenvardžius (2021-12-31, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, [ELTA.lt](https://elta.lt)). Teisingumo ministerijos pranešimas spaudai publikuotas bent 24 kartus įvairiuose portaluose ir medijose, neskaitant įvairių lydinčiųjų tekstų ar žinių pranešimų;
2. 2022 m. rugpjūčio 4 d. sveikatos apsaugos ministro A. Dulčio patvirtinta „lyties tapatumo sutrikimo diagnozavimo ir gydymo tvarka“ (2022-08-05, 15min.lt). Konkrečiai šio pranešimo buvo bent 20 publikacijų įvairiuose portaluose ir medijose, neskaitant įvairių lydinčiųjų tekstų ar žinių pranešimų. Nors publikacijos vertintinos dvejopai dėl patologizuojančio klasifikavimo, jose kartu pabrėžiama, kad šioje srityje Lietuvoje jau daugiau nei 10-metį fiksuojami tarptautinių įsipareigojimų pažeidimai, kad translyčių asmenų teisės yra legitimios ir turi būti užtikrinamos.

Pavyzdžiui, pozityvus lydintysis tekstas – normalizuojantis straipsnis regioninėje spaudoje apie pasikeitusią vardų keitimo tvarką (6 pav.). Dalykinė informacija pateikiama pozityviai, nors ir vartojama „transseksualumo“ sąvoka.

Pavardėse – lotyniškos raidės ir priešingos lyties galūnės

Eglė KVIESULAITIENĖ

Nuo vasario 1 d. transseksualiems žmonėms gyventi mūsų šalyje tapo lengviau – jie visai paprastai gali pasikeisti pavardę ir vardą į kitai lyčiai būdingą formą. Nors tokių prašymų mūsų rajone sulaukta ir anksčiau, iki šiol priimti tokius sprendimus galėjo tik teismas.

Negalėjo padėti

Vilkaviškio rajono savivaldybės administracijos Civilinės metrikacijos skyriaus vedėja Žydrūnė Blauzdžiūnienė sakė, kad vis dažniau sulaukia žmonių prašymų keisti vardą ar pavardę, todėl labai aktualu, jog tai būtų tinkamai sureguliuota įstatymais. Iki šiol įstatymai leisdavo keisti vardą ar pavardę, tačiau tik į tos pačios lyties formą.

Tačiau Civilinės metrikacijos skyriaus darbuotojos jau anksčiau susidurdavo su problema, kai dėl pavardės keitimo kreipdavosi transseksualūs žmonės.

– Prisimename, kai į mūsų skyrių buvo atėjusi daili mergina, kuri pateikė asmens tapatybės kortelę su vyriška pavarde. Vilkaviškietė atsinešė dokumentus, kurie liudijo apie užsienyje atliktą lyties keitimo operaciją. Ji pasakojo, kokių nepatogumų patiria atrodydama kaip moteris, bet turėdama vyriškus dokumentus. Deja, mes tada jai niekuo negalėjome padėti, – kelerių metų senumo įvykį prisiminė Ž. Blauzdžiūnienė.

Skyriaus vyriausioji specialistė Laimutė Mockaitienė prisiminė, kaip prieš kurį laiką kreipėsi lytį pasikeitusio vyro, turėjusio moteriškus dokumentus, advokatas. Jis taip pat teiravosi apie galimybę klientui pakeisti dokumentus. Tačiau kol tokia galimybė nebuvo numatyta įstatymuose, pakeisti pavardę į priešingos lyties buvo galima tik teis-

Civilinės metrikacijos skyriaus vedėjai Žydrūnei Blauzdžiūnienei (kairėje) ir darbuotojai Laimutei Mockaitienei įstatymų pakeitimai suteikia daugiau galimybių padėti žmonėms.

Autorės nuotr.

mo keliu. Sulaukusios teismo sprendimo Civilinės metrikacijos skyriaus specialistės galėjo keisti įrašus dokumentuose.

Patvirtina medikai

Norėdamas pasikeisti pavardę ir vardą į priešingos lyties, žmogus privalo pateikti transseksualumą patvirtinantį dokumentą – Lietuvos ar kitos Europos Sąjungos (ES) valstybės gydytojo psichiatro išduotą pažymą apie paciento diagnozę.

Užsienio valstybių institucijų išduoti dokumentai turi būti išversti į lietuvių kalbą ir legalizuoti arba patvirtinti pažyma (Apostille). Jeigu transseksualumas patvirtintas trečiųjų šalių sveikatos priežiūros įstaigų, asmenvardį į kitos lyties formą norintis keisti asmuo privalo kreiptis į Lietuvos arba ES valstybės narės sveikatos priežiūros

įstaigą, kad būtų patvirtinta transseksualumo diagnozė.

Teisę keisti asmenvardžius į priešingos lyties turi tik pilnametystės sulaukę asmenys. Prašymo pateikimo ir asmenvardžių keitimo metu jie negali būti susituokę (išsituokę ar našliai keisti pavardę ir vardą į priešingos lyties formą gali).

Taip pat įstatymas numato, kad keičiant asmenvardžius vardas ir pavardė turi turėti tai pačiai lyčiai būdingas formas. Jei pavardė tinkama abiem lytims (pvz., Petrenko), ji nekeičiama. Kaip ir kitais vardo keitimo atvejais, pasirinktasis turi neprieštarauti gerai moralei ir mūsų šalies viešajai tvarkai. Į moterišką formą besikeičiantis pavardę asmuo negali rinktis ištekėjusios moters šeiminių padėčių nurodančios pavardės.

☒ Nukelta | 12 p.

Nors minėti pasiekimai translyčių asmenų teisių įgyvendinimo srityje buvo žiniasklaidoje pasklidę plačiai, šių ir panašių pranešimų spaudai kiekybinę sklaidą vertėtų vertinti kritiškai. Tokias, taip pat ir žemiau aptariamas publikacijas dažnai skelbia ir marginalios žiniasklaidos priemonės. Viena vertus, tai, kad publikuojama ne tiesioginį priešškumą skatinanti medžiaga, yra vertintina teigiamai, tačiau svarbu turėti galvoje, kad tai daroma platesniame priešškam kontekste, kur lygiagrečiai spausdinamas menkinantis, patologizuojantis turinys. Tad savo gryna forma šie kontekstai yra normalizuojantys, tačiau marginaliose žiniasklaidos priemonėse tokios publikacijos yra įgavusios, tikėtina, kitą, netgi potencialiai pasipriešinimą skatinančią reikšmę.

Kai žiniasklaidoje institucijos, žmogaus teisių gynėjai ar užsienio šalių atstovai pasisako dėl **nepakankamai užtikrinamų translyčių asmenų teisių ar poreikio jas užtikrinti**, tai taip pat normalizuoja translyčius asmenis, natūralizuoja tai, kad tokie poreikiai egzistuoja ir kad joms užtikrinti matoma reikiamybė ne tik tarp bendruomenės narių. Net jeigu kontekstas iš esmės nėra teigiamas, pavyzdžiui, vis dar nepriimtas Asmens lytinės tapatybės pripažinimo įstatymas, vien tokios reikiamybės įgarsinimas žiniasklaidoje normalizuoja translyčių asmenų poreikius. Tokių pavyzdžių analizuojamu laikotarpiu buvo įvairių ir jie publikuoti gana plačiai, t. y. dažnai tai yra pranešimo spaudai publikacijos formatas, kuris siunčiamas įvairioms žiniasklaidos priemonėms. Tokių publikacijų pavyzdžiai:

1. „Lygių galimybių tarnyba pasigenda Asmens lytinės tapatybės pripažinimo įstatymo“ (2023-04-14, [lrt.lt](https://www.lrt.lt)) – publikacija, kurioje pristatant 2022 m. veiklos ataskaitą pabrėžta įstatymo priėmimo rekomendacija;
2. „Norvegijos ambasadorius Lietuvoje: būtina skatinti LGBT+ bendruomenės iniciatyvas ir didinti jų matomumą“ – plačiai išplitęs pranešimas, kuriame kreipiamas dėmesys į elementarius žmogaus teisių principus: „Kiekvienas žmogus turi lygias teises nepaisant seksualinės orientacijos, lytinės tapatybės ar lyties raiškos“, aprašoma Norvegijos patirtis siekiant lygybės šioje srityje (2022-03-15, [lrt.lt](https://www.lrt.lt));

3. kitas panašus pavyzdys apie tai, kad Jungtinių Tautų ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komitetas teigiamai įvertino 2019 m. Konstitucinio Teismo priimtą sprendimą, kuriuo lytinė tapatybė ar seksualinė orientacija pripažinta draudžiamu diskriminacijos pagrindu. Tačiau: „<...> komitetas apgailestauja, kad nėra apčiuopiamo progreso kovojant su smurtu, stigma ir diskriminacija, patiriamais lesbiečių, gėjų, biseksualių, transseksualių ir interseksualų dėl jų seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės“, – rašoma dokumente.⁶³ (2023-03-28, bns.lt);
Panaši žinutė perteikiama ir vėliau buvusioje publikacijoje: „Jungtinių Tautų Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komitetas šių metų kovą paragino Lietuvą **užtikrinti efektyvią apsaugą nuo visų formų diskriminacijos, susijusios su seksualine orientacija ir lytine tapatybe** bei padidinti pastangas imantis „konkrečių, sąmoningų ir tikslingų priemonių“, tokių kaip informacinės kampanijos, skirtų kovai su LGBTIQ žmonių diskriminacija.“ (2023-05-17, lrt.lt)
4. Lietuvoje žinomos organizacijos kvietimas užtikrinti LGBTQ+ asmenų orumą: „Vaikų linija“ kviečia stabdyti neapykantą prieš LGBTQ+ paauglius“: „<...> dar **ne visi žmonės Lietuvoje gali jaustis orūs, kurti šeimas ar lygiaverčiai naudotis kitomis teisinėmis galimybėmis, laisvai reikšti savo lytinę tapatybę, seksualinę orientaciją.** <...> Ir šiandien labiau nei bet kada linkime, kad visi žmonės galėtų būti tokie, kokie yra, kad orumas ir pagarba būtų užtikrinti kiekvienam.“ (2022-05-17, 15min.lt)
5. kitas normalizuojantis pavyzdys apie jau esančią teisinę situaciją – tai 2021 m. spalio 27 d. išplatinta ir plačiai publikuota žinia, kad JAV išduotas pirmas pasas su „X“ lyties žyma. Pranešime įvardijama, kad JAV pasą turintys asmenys gali patys pasirinkti, kurią lytį nurodyti pase, o Valstybės departamentas žada palaikyti diskriminaciją dėl lytinės tapatybės išgyvenančius asmenis (2022-10-27, delfi.lt);
6. vienas ryškesnių analizuojamo laikotarpio pavyzdžių, pasisakančių už lygiateisiškumą: „Ukrainos LGBTQ+ bendruomenė pasiruošusi ginti šalį nuo galimos Rusijos invazijos: tai susiję su kova ir už mūsų lygiateisiškumą“,

⁶³ Nors vartojamos nekorektiškos sąvokos, neatmestina, kad tai vertimo klaidos.

kuriame cituojamas ukrainietis, LGBTQ+ bendruomenės atstovas: „Šiuo klausimu esame vieningi, – sako L.Emsonas. – Nesvarbu, kokia yra lytinė tapatybė, kokia seksualinė orientacija – visi kartu mes žengiame į priekį.“ (2022-02-18, [15min.lt](https://www.15min.lt))

Mažesnį svorį turintys, tačiau taip pat paminėtini kontekstai, kai **lytinė tapatybė minima kaip vienas iš (ne)diskriminavimo pagrindų** ar asmens tapatumo bruožų. Nors tai nėra publikacijos apie translytiškumą, įvardyti lytinę tapatybę yra svarbu kuriant stipresnę lytinės tapatybės kaip nediskriminavimo pagrindo ir kaip žmogaus teisės sampratą visuomenėje. Tokiems daugiausia taip pat priskirtini įvairūs kultūriniai kontekstai. Publikacijose aptariant parodą, filmą, spektaklį ar kitą meninį formatą, lytinės tapatybės tema dažnai įvardijama kaip viena iš temų, kurią siekiama kelti, apie tai kalbėti kaip apie kažką aktualaus visuomenėje. Pavyzdžiui:

1. „Šiame filme kartu spręsimė opias socialines toksiško vyriškumo ir **lytinės tapatybės** problemas. Mūsų tikslas yra sukurti filmą, kuris priverstų susimąstyti.“ (2022-03-19, aut. Robertas Aleksiejūnas, [anyksta.lt](https://www.anyksta.lt))
2. straipsnis, skirtas filmams „Disney+“ kanale aptarti, publikacijos pavadinimas: „Dokumentinis filmas: Z kartai aktualūs klausimai ir popiežiaus Pranciškaus atsakymai“, o straipsnyje rašoma: „Filme „The Pope: Answers“ („Popiežius: atsakymai“) dešimt jaunuolių iš viso pasaulio susitinka su popiežiumi Pranciškumi, kad pasikalbėtų ir išsakytų pagrindinius savo kartos rūpesčius. Jie aptaria tokius klausimus kaip migracija, seksualumas, **lytinė tapatybė** ir religijos laisvė.“ (2023-04-03, [tavovaikas.lt](https://www.tavovaikas.lt))

Kiti kontekstai, kuriuose lytinė tapatybė minima kaip vienas iš (ne)diskriminavimo pagrindų:

1. publikacijoje, kurioje kalbama apie Lietuvos visuomenės polinkį pateisinti prievartą, kurią daugiausia patiria moterys, taip pat pabrėžiama, kad svarbu kalbėti apie įvairių lytinių tapatybių smurtą patiriančius asmenis: „Beje nepamirškime, kad šiuolaikinėje visuomenėje kalbame ne apie dvi aiškias takoskyras turinčias lytis – moteris ir vyrus, tačiau kalbame apie kur kas **didesnę lyties tapatybių įvairovę. Bet kurios lytinės tapatybės atstovai turi būti apsaugoti ir laisvi nuo seksualinės prievartos**“, – teigia ji.“ (2023-04-19, lrt.lt)
2. Elenos Narkevičiūtės, Seimo narės Dalios Asanavičiūtės patarėjos, komentare apie tai, kad partnerystės įstatymas neprieštarauja Konstitucijai, rašoma: „*KT konstatavo, kad nediskriminavimo pagrindų sąrašas nėra baigtinis, taigi į juos yra įtrauktinas ir nediskriminavimo principas dėl lytinės tapatybės ir (ar) seksualinės orientacijos, o toks elgesys laikytinas ir žmogaus orumo žeminimu.*“ (2021-10-31, Elena Narkevičiūtė, lrt.lt)
3. bent 20-yje skirtingų portalų išplatintas tekstas apie pirmosios meilės iššūkius paaugliams ir jų tėvams, kur lytinė tapatybė įvardijamas kaip vienas iš sudedamųjų lytinio švietimo paaugliams dėmenų (2023-03-14, kmintys.lt);
4. Lietuvos žmogaus teisių centro direktorės Jūratės Juškaitės komentaras apie vilkinamą lyčiai neutralios partnerystės (civilinės sąjungos) įstatymą, kuriame normalizuojamas lytinės tapatybės bruožas: „*Daugelis Vakarų valstybių nuėjo ilgą kelią, besimokydamos priimti visuomenės įvairovę ir suprasdamos, kad visi žmonės, nepaisant tokių bruožų, kaip seksualinė orientacija ar lytinė tapatybė, turi tuos pačius poreikius: jaustis saugiai, būti priimtais, pastebėtais visuomenės nariais.*“ (2022-04-21, aut. Jūratė Juškaitė, delfi.lt)

5. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos išplatintame pranešime, skirtame lyčių nelygybės pasekmėms atskleisti, taip pat rašoma: „*Apibrėžimas teigia: lygios galimybės – vienodos galimybės mokytis, dirbti, užsidirbti, priimti sprendimus, gauti tas pačias prekes ir paslaugas, **nepriklausomai nuo asmens lyties ir lytinės tapatybės.***“ (2023-03-17, delfi.lt)
6. pristatant trijų vienos lyties asmenų porų kreipimąsi į teismą siekiant apginti savo teisę kurti šeimą ir registruoti santuoką Lietuvoje, straipsnyje kaip nediskriminavimo pagrindas taip pat minima lyties tapatybė: „<...> visose Europos Sąjungos valstybėse **nei vienas jos gyventojas negali būti diskriminuojamas seksualinės orientacijos ir lyties tapatybės aspektu, ir numatytas santykių reglamentavimas ir tos pačios lyties asmenims, tad nebegalime laukti ir tylėti**“, – teigė A. Rudomanskis.“ (2023-04-11, delfi.lt)

Nors tokie pavyzdžiai turi mažiau svorio translyčių asmenų reprezentacijai, taip pat prisideda prie informacinio lauko, pabrėžiančio lytinės tapatybės legitimumą ir svarbą. Tai, kad lytinė tapatybė įtraukiama kaip žmogaus teisių, LGBTIQ+ asmenų teisių dalis, kaip vienas iš reikšmingų diskriminacinių pagrindų, apie kurį turime kalbėti, legitimizuoja šią asmenų grupę ir jos poreikius.

Apibendrinimas

Translytiškumą, translyčių asmenų teises, su lytine tapatybe susijusius klausimus normalizuojančių kontekstų Lietuvos žiniasklaidoje esama įvairių tiek savo pobūdžiu, tiek svoriu. Normalizuojantys kontekstai vaizduoja translyčius asmenis kaip patiriančius įvairių sunkumų – save suprantant paauglystėje, gyvenant informacinėje erdvėje, kur translytiškumas „neegzistavo“, o ypač patiriant patyčias ar kitų formų menkinimą iš aplinkinių. Lygiagrečiai konstruojamas vaizdinys, kad savęs kaip translyčio suvokimas yra geresnis savęs suvokimas, kuris išlaisvina, kelia teigiamas emocijas, kad tai nėra neigiama patirtis savaime, tačiau yra lemta aplinkos. Publikacijos, kuriose translyčių asmenų balsas lygiavertiškai dalyvauja viešojoje diskusijoje, yra labai retos. Translyčiai asmenys žiniasklaidoje taip pat reprezentuojami artimųjų, dažniausiai translyčių vaikų mamų, liudijimuose, kuriuose dažnai išskleidžiamas translyčio vaiko atsiskleidimo priėmimas, translyčiai vaikai reprezentuojami kaip *vaikai*.

Dažnai pasitaikantis translyčių asmenų vaizdavimas – tai ekspertiniai, pedagogių (-ų), psichologų (-ų) ar kitų specialistų (-ų) pasisakymai apie translytiškumą arba lytinę tapatybę, kuriuose lytinės tapatybės klausimai pateikiami kaip universalūs ir normalūs. Neretai tai nėra viktimizuojantys kontekstai, pabrėžiantys, kad translytiškumas savaime nėra neigiama patirtis, kad tai tiesiog asmens tapatybės dalis. Taip pat dominuoja įvairių formatų translytiškumą kaip žmogaus teisių lauko dalį pozicionuojančios publikacijos, dažniausiai normalizuojančios translyčių asmenų teisių poreikius ir reikiamybę bei lytinę tapatybę kaip reikšmingą nediskriminavimo pagrindą.

Tačiau aptariamieji normalizuojantys kontekstai vertinami kaip normalizuojantys *plačiąja prasme* ir tai nereiškia, kad juose translyčių asmenų reprezentacija yra tinkama ir pakankama. Priešingai – ji yra ribota, nes net ir teigiamų intencijų turinčios publikacijos neretai reprodukuoja su translytiškumu susijusius stereotipus, kuria stigmatizuojančias asociacijas ar vartoja neetišką kalbą.

Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad marginalios žiniasklaidos priemonės niekada neperpublikuoja normalizuojančio translyčių asmenų balso, tačiau dažnai įsikelia pranešimus, vertintinus neutraliai ar net teigiamai. Be abejo, tai savaime nekuria stigmos, nes kontekstai yra normalizuojantys, tačiau bendrame kontekste tai vertintina dviprasmiškai, nes didžioji lygiagretaus turinio dalis yra patologizuojanti. Tad kokybiška, normalizuojanti reprezentacija, kuria etiška kalba įgarsinamos translyčių asmenų patirtys, pozicija, poreikiai ar kiti aktualūs aspektai, vertinant visą publikacijų spektrą ir kontekstą, žiniasklaidoje nėra dažna.

IŠVADOS

Translytiškumo tema kalbama gana garsiai ir įvairiuose kontekstuose – vien Lietuvos žiniasklaidoje per dvejus metus fiksuoti net 4 249 paminėjimai, susiję su translytiškumu ar lytine tapatybe. Tačiau tai nebūtinai transformuojasi į didesnį visuomenės priėmimą ir palankumą šiai asmenų grupei. Dvejų metų Lietuvos žiniasklaidos kokybinė analizė atskleidžia, kad tai gali būti glaudžiai susiję su kontekstais, kuriuose yra minimi translyčiai asmenys, ir su tuo, kokį translyčių asmenų vaizdinį žiniasklaida konstruoja plačiajai visuomenei.

Analizė parodo, kad **didelė dalis žiniasklaidos publikacijų viena ar kita forma patologizuoja translyčius asmenis ir reprodukuoja visuomenėje paplitusius stigmatizuojančius, nežinojimu ir baimėmis grįstus naratyvus:**

- vieni ryškiausių kontekstų, kuriuose minimi translyčiai asmenys ar su jais ir jomis susiję aspektai, yra **ideologizuojantys translyčių asmenų grupę**. Daugiausia tai yra publikacijos, kuriose skirtingais aspektais remiamasi pasipriešinimu vadinamajai „gender ideologijai“;
- kiti patologizuojantys kontekstai apima tokias pagrindines temas:
  - translytiškumas kaip grėsmė tradicinei pasaulio tvarkai;
  - grėsmė vaikams ir tėvams mokyti savo vaikus vertybių;
  - grėsmė religijos ir žodžio laisvei;
  - translytiškumas kaip mada, įsivaizdavimas ir kartu – liga ir sutrikimas;
  - translytiškumas kaip **nenormalumas** apskritai – kontrastas sveikam protui ir biologijai;
  - bei translytiškumas kaip ne žmogaus teisių lauko dalis.

Konstruojami ir reprodukuojami vaizdiniai, kuriuos kuria šie kontekstai, visų pirma yra gąsdinantys:

- translytiškumas pateikiamas kaip jėga, kuri kėsina į tradicinę pasaulio tvarką, asmenys savo lytine tapatybe siekia griauti ir skleisti chaosą, kėsina į vaikus ir tėvų valdžią, savo buvimu nesuderinami su religijos ir žodžio laisve;
- translyčiai asmenys „stovi“ už Stambulo konvencijos, lytiškumo ugdymo ir bendrai socialinės lyties sąvokos;
- tai taip pat pateikiama kaip kažkas, kas *plinta* ir yra *platinama*, o lygiagrečiai konstruojama kaip ideologijos pasekmė, vaizduotės vaisius ir liga;
- LGBTIQ+ bendruomenės, įskaitant translyčių, teisių poreikis pateikiamas kaip ideologiškai angažuotas, kas šiame kontekste apima visą išvardytų grėsmių spektrą.

Tokie kontekstai ir vaizdiniai **apverčia visuomenėje egzistuojantį galios santykį** ir delegitimuoja bendruomenę kaip lygiavertę viešojo gyvenimo dalį – viena pažeidžiamiausių asmenų grupių Lietuvoje lygiagrečiai yra ir menkinama, ir vaizduojama kaip ypač galinga, kurios reikia bijoti. Kurdami priešą, šie naratyvai vysto ir puoselėja diskriminacinę aplinką, realų fizinį ir emocinį pavojų translyčiams asmenims visuomenėje bei gali lemti įstatyminių pokyčių stagnaciją. Šie atvejai yra reguliarūs, transliuojami nuolat, o vykstant tam tikriems įvykiams visuomenėje jie suaktyvėja.

Analizėje taip pat išskleidžiami įvairūs kontekstai, kuriais buvo **normalizuojami lytinės tapatybės klausimai ir translyčiai asmenys**. Tai – savo partitės liudijančių translyčių asmenų ir jų artimųjų interviu, baimes atliepiantys ir translytiškumą normalizuojantys ekspertiniai pasisakymai, o dažniausiai – translytiškumo pozicionavimas kaip svarbios žmogaus teisių dalies ir lytinės tapatybės kaip lygiaverčio nediskriminavimo pagrindo.

Vaizdiniai, kuriuos galėjo susidaryti plačioji visuomenė iš normalizuojančių kontekstų:

- dėl visuomenėje vyraujančių baimių ir stigmatos **translyčiams asmenims tenka išgyventi daug sunkumų**, dėl informacinės erdvės skurdumo dėl lytinės tapatybės translyčiai asmenys augdami jautėsi (jaučiasi) vieniši, nesuprasti, nepriimti, **dažnai buvo niekinami, iš jų tyčiojamas, buvo laikomi** (o dažnu atveju ir save laikė) „**nenormaliais**“;
- lygiagrečiai publikacijose dažnai palaikoma linija, kad savo lytinės tapatybės supratimas ir priėmimas išlaisvina, teikia džiaugsmo, kartu – kad translytiškumas nėra **bėda** ar **nelaimė** savaime;
- reikšmingą svorį turi pedagogių (-ų), psichologų (-ų) ir kitų specialistų (-ų), susiduriančių su translyčiais vaikais ir paaugliais, pasisakymai, nes juose **lytinės tapatybės klausimai pateikiami kaip universalūs**, o tokie **neviktimizuojantys** naratyvai prisideda prie visapusiško bendruomenės legitimizavimo;
- taip pat **dominuoja įvairių formatų translytiškumą kaip žmogaus teisių lauko dalį pozicionuojančios publikacijos**, dažniausiai normalizuojančios translyčių asmenų teisių poreikius ir reikiamybę bei lytinę tapatybę kaip reikšmingą nediskriminavimo pagrindą. Kiekybiškai tokių publikacijų yra iš tiesų daug, tačiau jų svoris ir platesnis publikavimo kontekstas, galintis suteikti turiniui kiek kitą konotaciją, varijuoja.

Ypač svarbus dėmuo, kalbant apie translyčių asmenų reprezentaciją, – **pačių reprezentuojamų asmenų balsas**. Kokybiškų, išsamių interviu, kuriais išskleidžiamos translyčių asmenų patirtys, savęs atradimo, visuomenės reakcijų į tai, artimųjų (ne)priėmimo, teisių, prieinamų paslaugų trūkumo ir kiti sunkumai, Lietuvos žiniasklaidoje esama, tačiau neproporcingai mažai, turint galvoje visų turinio vienetų kiekį. **Translyčių asmenų balsas dvejų metų laikotarpiu nesiekė nei 2 proc. visų publikacijų**. Aptariant tam tikrus politinius, teisinius ar kitus viešojo gyvenimo klausimus, susijusius su translyčiais asmenimis, **pačių asmenų nuomonė kaip lygiavertė yra pateikiama išimtinai retai**.

Tačiau **net ir aptariami normalizuojantys kontekstai savo reprezentavimo kokybe yra riboti**, nes juose dažnai **reprodukuojama nekorektiška kalba** ir tam tikri su translyčiais asmenimis siejami **stereotipai ir mitai**, kurie neatitinka tinkamos reprezentacijos kriterijų. Kokybiška ir etiška reprezentacija yra reta.

Analizė taip pat atskleidžia 2 svarbius aspektus, galinčius padėti geriau suprasti visuomenės nuomonės ir translyčių reprezentacijos žiniasklaidoje santykį:

1. atkreipiamas dėmesys, kad nepaisant to, jog didelė dalis analizuoto turinio yra neutrali ar net normalizuojanti translyčius asmenis, reikšminga tokio turinio dalis yra publikuojama vadinamosios marginalios žiniasklaidos portaluose. Lygiagrečiai publikuojamas nuolatinis turinio srautas yra gerokai dažniau ir aktyviai, tikslingai ideologizuojantis ir patologizuojantis translytiškumą, o tai gali suteikti tam tikrą toną ir kitoms publikacijoms, kurios tiesiogiai translyčių asmenų nemenkina. Tad neutralūs straipsniai šiuo požiūriu vertintini kritiškai, kaip galintys turėti nebūtinai teigiamas ar net neigiamas platesnes pasekmes;
2. nors aktyviai patologizuojantis turinys yra dažniausiai publikuojamas marginalių žiniasklaidos priemonių portaluose, naratyvai, kuriuos skleidžia šios publikacijos, neapsiriboja šių portalų ribomis. Baimę kurstantys ir kiti aptarti translyčių asmenų vaizdiniai pastebimi visuose populiariuosiuose Lietuvos naujienų portaluose – komentaro žanro publikacijose, politinių debatų ar panašių įvykių citatose ar skaitytojų dėmesį siekiančiose pritraukti skandalingose naujienose. Tad atlikta analizė suponuoja, kad vadinamųjų marginalių publikacijų svoris viešajame diskurse anaip tol nėra marginalus.

Tad visuomenėje vyraujantis nežinojimas apie translyčius asmenis vis dar daugiausia yra palaikomas žiniasklaidoje, reprodukuojamos baimės ir dezinformacija. Šia išvada atkreipiamas dėmesys į bendrą translyčių asmenų konstruojamą vaizdinį žiniasklaidoje, nesiekiant suponuoti žiniasklaidos rašymo principų ribojimo, tačiau siekiant pasiūlyti kurti atsvarą baimę ir pasipriešinimą kursantiems vaizdiniams ir naratyvams, tai daryti korektiškai ir, svarbiausia, atsižvelgiant į pačios bendruomenės poreikius.

Literatūra

Ashley, F. (2021). The Misuse of Gender Dysphoria: Toward Greater Conceptual Clarity in Transgender Health. *Perspectives on Psychological Science*, 16 (6), p. 1159–1164. Prieiga per internetą <https://doi.org/10.1177/1745691619872987>

Atton, Ch. (2018). *The Routledge Companion to Alternative and Community Media*. Routledge, Taylor and Francis Group: London and New York.

Bow, J.D. ir Wood, J.T. (2013). *The SAGE Handbook of Gender and Communication*, Sage Publications, Inc. Prieiga per internetą https://sk.sagepub.com/reference/hdbk_gendercomm

Brooks, D. ir Hebert, L. (2006), Gender, Race and Media Representation. *The SAGE Handbook of Gender and Communication*, Sage Publications, Inc. p. 297–318. Prieiga per internetą <https://focusintl.com/GD142-%20Gender,%20Race%20and%20Media%20Representation.pdf>

Denisenko, V. (2023). Medijų vartotojų požiūriai: Lietuvos auditorijos poliarizacija. Prieiga per internetą https://www.eesc.lt/wp-content/uploads/2023/10/v01_Denisenko_Lietuvos-auditorijos-poliarizacija_LT_A4.pdf

Drescher, J., Cohen-Kettenis, P. T. ir Winter S. (2012). Minding the body: Situating gender identity diagnoses in the ICD-11. *International Review of Psychiatry*, 24 (6), p. 568–77. Prieiga per internetą https://www.researchgate.net/publication/233938371_Minding_the_body_Situating_gender_identity_diagnoses_in_the_ICD-11

„Eurobarometro“ duomenys (2019). Europos Parlamentas. Prieiga per internetą <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2251>

„Eurobarometro“ duomenys (2023). Europos Parlamentas. Prieiga per internetą <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2972>

Fikejzova, M. ir Charvat, M. (2022). Who's the 'real' transgender? The representation and stereotyping of the transgender community on YouTube. *Res Rhetorica*, 9 (2), p. 6–20. Prieiga per internetą <https://doi.org/10.29107/rr2022.2.1>

Fursich, E. (2010). Media and the representation of Others. *International Social Science Journal*, 61 (199), p. 113–130. Prieiga per internetą <https://doi.org/10.1111/j.1468-2451.2010.01751.x>

Gagovska, E. „There is no such thing as transgender ideology“, 2021-12-28. Prieiga per internetą <https://www.reportingdiversity.org/there-is-no-such-thing-as-transgender-ideology/>

GATE, ILGA-Europe ir TGEU (2021). Trans Rights are Human Rights: Dismantling misconceptions about gender, gender identity, and the human rights of trans people. Prieiga per internetą https://gate.ngo/wp-content/uploads/2024/02/GATE-ILGA-Europe-TGEU_Trans-Rights-are-Human-Rights-Dismantling-misconceptions_2021_EN.pdf

Happer, Ch. ir Philo, G. (2013), The Role of the Media in the Construction of Public Belief and Social Change. *Journal of Social and Political Psychology*, 1(1), p. 321–336. Prieiga per internetą <https://doi.org/10.5964/jspp.v1i1.96>

Jamil, S. ir Retis, J. (2023). Media Discourses and Representation of Marginalized Communities in Multicultural Societies. *Journalism Practice*, 17 (1), p. 1–4. Prieiga per internetą <https://doi.org/10.1080/17512786.2022.2142839>

Jūraitė, K. ir Telešienė, A. (2009). Ekologinės rizikos diskursas žiniasklaidoje: tyrimo teorinės bei metodologinės prielaidos. *Filosofija. Sociologija*. 20 (4), p. 227–236. Prieiga per internetą https://www.researchgate.net/profile/Audrone-Telesiene-2/publication/283533253_Environmental_risk_in_media_discourses_Theoretical_and_methodological_approaches/links/57dfc29708ae0c5b6563d9ac/Environmental-risk-in-media-discourses-Theoretical-and-methodological-approaches.pdf

Kuhar, R. ir Zobec, A. (2017). The Anti-Gender Movement in Europe and the Educational Process in Public Schools. *Center for Educational Policy Studies Journal*, 7(2), p. 29–46. Prieiga per internetą <https://doi.org/10.26529/cepsj.168>

Krippendorff, K. (2019). Content Analysis – An Introduction to Its Methodology. *SAGE Publications, Inc. Fourth Edition*. Prieiga per internetą <https://doi.org/10.4135/9781071878781>

Labanauskas, L. (2019). Neapykantos nusikaltimų pažeidžiamų bendruomenių kokybinio tyrimo ataskaita. *Vilnius: Vidaus Reikalų Ministerija*. Prieiga per internetą <https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/Pa%C5%BEid%C5%BEiam%C5%B3%20bendruomeni%C5%B3%20kokybinio%20tyrimo%20ataskaita.pdf>

Labanauskas, L. (2021). Lyčiai neutralios partnerystės įteisinimo galimybių analizė ir kokybinis tyrimas apie LGBTQIA+ asmenų poreikius. Vilnius. Prieiga per internetą <https://ztcentras.lt/wp-content/uploads/2021/10/Lyciai-neutralios-partnerystes-iteisinimo-galimybiu-analize-ir-kokybinis-tyrimas-apie-LGBTQIA-asmenu-poreikius-1.pdf>

Leonaitė, E. ir Jurgaitis, A. (2022). Teisė į lytinės tapatybės pripažinimą Lietuvoje. Nacionalinė apžvalga. Prieiga per internetą <https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2022/06/THEMATIC-REVIEW-2021-Report-LGR-Lithuania-Lithanian-1.pdf>

„Media4change“, „*Tarptautinę dieną prieš homofobiją pasitinka blogėjantis LGBTI+ vaizdavimas Lietuvos medijose*“, 2021-05-17. Prieiga per internetą <https://www.media4change.co/lt/reactions/tarptautine-diena-pries-homofobija-pasitinka-blogejantis-lgbti-vaizdavimas-liuvos-medijose/>

„Media4change“, „Žiniasklaidos monitoringas rugsėjis 2023“, 2023-09-30. Prieiga per internetą <https://www.media4change.co/lt/reports/ziniasklaidos-monitoringas-rugsejis-2023/>

„Media4change“, „Žiniasklaidos monitoringas: vasaris 2024“, 2024-02-29. Prieiga per internetą <https://www.media4change.co/lt/reports/ziniasklaidos-monitoringas-vasaris-2024/>

Mos, M. (2022) Routing or Rerouting Europe? The Civilizational Mission of Anti-Gender Politics in Eastern Europe. *Problems of Post-Communism*, 70 (2), p. 143–152. Prieiga per internetą <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10758216.2022.2050927>

Platūkytė, E. (2023). LGBT moksleivių apklausa ir padėties vertinimas. *Nacionalinė LGBT teisių organizacija LGL*. Prieiga per internetą <https://www.lgl.lt/assets/LGBT-moksleivi%C5%B3-apklausa-ir-pad%C4%97ties-vertinimas.pdf>

Poce, G. ir Skulte, I. (2023). Religious Voices Against “Gender Ideology” in the Discourse on the Ratification of the Istanbul Convention in Latvian and Lithuanian Media. *Religion and Society in Central and Eastern Europe*, 16 (1). Prieiga per internetą <https://doi.org/10.20413/rascee.2023.16.1.39-60>

S Kara (2020). Depathologizing Gender Identity Through Law. GATE. Prieiga per internetą https://gate.ngo/wp-content/uploads/2024/02/GATE_Depathologizing-Gender-Identity-Through-Law_2021.pdf

suess Schwend, A. (2020). Trans health care from a depathologization and human rights perspective. *Public Health Reviews*, 41 (3), p. 1-17. Prieiga per internetą <https://doi.org/10.1186/s40985-020-0118-y>

Stemler, S. E. (2015). Content Analysis. Emerging Trends in the Social and Behavioral Sciences. Red. Scott R. ir Kosslyn S. *John Wiley & Sons, Inc.* Prieiga per internetą https://www.researchgate.net/profile/Steven-Stemler/publication/279917349_Emerging_Trends_in_Content_Analysis/links/5b38b9a64585150d23ea2d4f/Emerging-Trends-in-Content-Analysis.pdf

Tamulionytė, E. ir Žilvinskas, A. (2018). Translyčių asmenų padėtis Lietuvoje: Nacionalinė apžvalga. *Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba*. Prieiga per internetą https://lygybe.lt/wp-content/uploads/2023/05/translyciu-asmenu-padetis-lietuvoje_nacionaline-apzvalga.pdf

TransAutonomija, „Žodynas“, 2024. Prieiga per internetą <https://transautonomija.lt/zodynas/>

Vaivorykštės žemėlapis ir indeksas (2023). „ILGA-Europe“. Prieiga per internetą <https://www.rainbow-europe.org/#8644/0/0>

Visuotinė lietuvių enciklopedija, Liutauras Kraniauskas, „Lyčių sociologija“. Prieiga per internetą <https://www.vle.lt/straipsnis/lyciu-sociologija/>

World Health Organization, „Gender incongruence and transgender health in the ICD“, 2024. Prieiga per internetą <https://www.who.int/standards/classifications/frequently-asked-questions/gender-incongruence-and-transgender-health-in-the-icd>